

Čs. dokumentační středisko
nezávislé literatury
Referenční exemplář dílny
ERLANGEN

IV. 1988

Josef Jelínek

O B S A H :

- Miroslav Červenka: Babylónský astrológ [2]
Josef Topol: Rozloučení s Liborem Fárou [3-4]
Jiří Kratochvíl: Švédské pořadné [5-32]
Jaroslav Mezník: Kytice [33-34]
Zdeněk Urbánek: Dva [38-74]
Nicolas Tertulian: Když se heideggerovská rozprava mění
v politický postoj [75-87]
J.W. Brügel: Češi a Slováci [88-103]
Sergej Machonin: Přítel, který spískal... [104-108]
Milan Jungmann: Pavlíčkův pokus o sebepochopení [109-114]
Iva Kotrlá: Z Katalogu čtenářských záznamů [115-124]
Eva Kantůrková: Komu jarní slunce svítí [125-127]
Lenka Procházková: Kde je jaro? [128-130]
Jan Trefulka: Jaro je tady [131-133]
Milan Šimečka: Předjarní lhaní [134-136]
Ivan Kadlečík: A je tu jar [137-139]
Ondřej Vaculík: Jaro je tady [140-142]
Ludvík Vaculík: Jaro je tady [143-145]
Příloha: Jan Křen, Úvodní slovo k diskusi o pojetí českých
dějin [146-153]

BŘEZEN 1988

Copied from a type-written carbon copy, bound,
continuously numbered and

made available by

DOKUMENTATIONSZENTRUM ZUR FÖRDERUNG DER UNABHÄNGIGEN
TSCHECHOSLOWAKISCHEN LITERATUR e.V. for research and
information purposes. Copyright continues to be held by
each individual author and must be strictly observed. If
clarification is required, please consult the Centre
before publication of any item.

DOKUMENTATIONSZENTRUM

SCHWARZENBERG 6

D-8533 SCHEINFELD

Tel. 09162/7761

O B S A H :

- Miroslav Červenka: Babylónský astrológ
Josef Topol: Rozloučení s Liborem Fárou
Jiří Kratochvíl: Švédské poledne
Jaroslav Mezník: Kytice
Zdeněk Urbánek: Dva
Nicolas Tertulian: Když se heideggerovská rozprava mění
v politický postoj
J.W. Brügel: Češi a Slováci
Sergej Machonin: Přítel, který spískal...
Milan Jungmann: Pavlíčkův pokus o sebepochopení
Iva Kotrlá: Z Katalogu čtenářských záznamů
Eva Kantůrková: Komu jarní slunce svítí
Lenka Procházková: Kde je jaro?
Jan Trefulka: Jaro je tady
Milan Šimečka: Předjarní lhaní
Ivan Kadlečík: A je tu jar
Ondřej Vaculík: Jaro je tady
Ludvík Vaculík: Jaro je tady
Příloha: Jan, Křen, Úvodní slovo k diskusi o pojetí českých
dějin

BŘEZEN 1988

M i r o s l a v   Č e r v e n k a

BABYLÓNSKÝ ASTROLOG
tříkrálová

Jít za hvězdou
ne myšlenkou, ne okem po nebi,
ale nohama, přes písek a trávu...

Půjdu, až zavolá.
A kleknu před jeskyní,
nad kterou stane
co tvůj poutač, Pane.

Nazlátlý přísvit bude bloudit síní
jak úsměv bez úst, sklouzne níž, i na mě
zabliká, zhasne na zavlhlé slámě.

Víc neuvidím.

Vraceje se k svým něžným klínopisům,
vyhnu se špiclům Herodesa.
K prázdným jesličkám nezavedu stráž.
Co je do toho krvavému králi,
že nevím,
byť jsem chtěl až na nebesa,
ani já
nevím,
kde zas přebýváš.

23

Přátelé,

z tohoto místa, v této budově jsem v posledních letech už doprovodil hodně přátel. Stál jsem většinou někde vzadu. Dnes na mne připadla slova rozloučení s Liborem Fárou, s člověkem, kterého, ke svému štěstí, jsem poznal tak brzo a znal tak dlouho, že se naše přátelství téměř kryje s mým vstupem do české kultury a do českého divadla především.

Bylo mi osmnáct, když mi E.F. Burian někdy na podzim roku 1953 poskytl provizorní útočiště ve svém divadle na Poříčí. Skoro ve stejnou dobu, anebo chvíli předtím, přišli po vojně do tohoto divadla výtvarníci Vladimír Nývlt a Libor Fára a z Brna Burianem přizvaný dramaturg Jan Grossman. Nemohl jsem tehdy ani zdaleka tušit, co to je za konstelaci. Buriana, který mě přijal a kterému se při první schůzce zdálo, že zřejmě píšu, Buriana jsem pak celé měsíce skoro neviděl. Vysedával jsem v knihovně, od vlastního divadla dost vzdálené, v knihovně, jejíž prosklené dveře vedly na chodník proti Bílé labuti, a zabýval jsem se katalogem, který moje předchůdkyně tam nedodělaný ponechala. Potají jsem už psal svoji hru. Když jsem si pak pomalu zoufal, v této knihovně, která susedila s kostymárnou, objevoval se tam - vysoký, štíhlý, živý, vnímavý - většinou v manžestrových kalhotách a ve vytahaném svetru - dodnes nepochopím, jak si mě v tom haraburdí, v koutě za stohy knih, ten člověk mohl všimnout. Pravda je, že mě tam jednoho dne objevil. Možná až dotíravě a bezohledně zaútočil, co tady dělám, odkud jsem. Vykouřili jsme spolu partyzánku. A od toho dne, kdykoli procházel knihovnou do kostymárny, zastavil se u mne a narychlo mi předváděl kejkle, ksichty, bláboly, kašpařiny - vždycky rozradovaný, když u mne uspěl. Vždycky elegantní a velkorysý, rozesmál mě a zmizel. "No konečně!" - to jediné mi jednou řekl. Pak bylo jaro, Burianovi jsem po kolegovi archiváři poslal dopsanou hru a Burian skoro okamžitě se rozhodl ji inscenovat v příští sezóně.

Nad touto inscenací jsem se pak sešel i s Liborem Fárou. Snad on jediný nad tím nežasl, významně na mne pomrkal. Vymyslel kostýmy a graficky doprovodil program.

Promiňte, že jsem se o těchto počátcích tak obšírně zmínil, ale tam někde začalo přátelství a tam začla spolupráce. Je na jiných, aby teprve zhodnotili odvahu Libora Fáry, žáka Emila Filly a Františka Muziky, jeho přínos českému výtvarnému umění, českému divadlu, které miloval, a také jeho zásluhy o českou knihu a knižní grafiku.

Je dost lidí, i mezi mými přáteli, kteří se Libora Fáry ostýchali, možná až báli. Jsem jeden z těch, kdo může dosvědčit - že pod tím, co někdy nás polekalo, se tajila obzvláštní křehkost, zranitelnost, možná i úzkost a nečekaná něha. Dlouho potom, časem, jsem Libora Fáru požádal o výpravu k mé poslední hře, hrané v Divadle za branou v roce 1972. Přijal to okamžitě. Byla to krásná setkání. Chodili jsme do jeho ateliéru v ulici Anny Letenské. K té práci potřeboval atmosféru. Neustále jsme poslouchali jazz.

Dovolte mi poslední, drahou vzpomínku. Jednou jsme tak spolu šli Vinohradskou třídou, už v podvečer, bylo po železné neděli, někde nad rozhlasem ležel u chodníku cár tužšího bělostného papíru, přejetý pneumatikou. Hned si toho všiml a sebral ho, tak ho to zaujalo.

Potom, u svého okna, když překonal jakýsi stress, který toho dne měl, začal z toho papíru vzrušeně něco tvořit. Samozřejmě k tomu zase hrál jazz. Za nějakou dobu si přisedl a vyčerpaný se zeptal: "Co vy na to?" /Občas mi vykal, občas tykal./ Poprvé jsem zažil, jak před mýma očima jeho rukama něco vzniká.

"A jak bys to pojmenoval?" se po chvíli zeptal.

Řekl jsem mu: "Přejetý anděl."

Přítakal mi.

J O S E F T O P O L

Š v é d s k é p o l e d n e

Byl jsem počat pod oblohou rozzářenou světlicemi a za dávivého kašle kaťuší a narodil jsem se krátce před vánocemi ještě téhož posledního válečného a zároveň prvního mírového roku. Člověk se obvykle nedoví přesný den svého početí a sama rodička, jak známo, bývá v tom ohledu poněkud na rozpacích. Ale ne tak v mém případě. Z důvodů, jež za chvíli osvětlím, vrylo se to datum /25. dubna 1945/ mamince nesmazatelně do paměti. A v den, kdy byla obtěžkána tím převzácným břemenem, vážil jsem /už krátce po početí/ asi tolik jako malý zlatý prstýnek. A pak - sotva maminka zjistila, co se stalo - nastala etapa nazvaná puzení plodu. Přilepil jsem se dvěma čipernými přísavkami k vlhké sliznici a ať se maminka činila jak chtěla, neměla šanci. Později si to zas rozmyslela a zahorela ke mně nenasytnou láskou. Nu, odpustil jsem jí obojí. Ale přesto jsem považoval za užitečné trošičku maminku potrestat. A proto jsem se rozhodl narodit o něco dřív. Nedonošený.

A teď už bych měl promluvit o svém otci, které^{ho} jsem pravděpodobně dosud neviděl, ale o němž si troufám vědět víc než většina lidí o svých ploditelích.

25. dubna vpadla pozdě večer do domku na brněnském předměstí tlupa vojáků a soused odvedle, jenž všechno pozoroval skryt za záclonkou záchodového okénka, odhadl jejich počet na šestnáct mládenců. Napřed chvíli hrabovali dům a pak našli maminku zamčenou v jejím dívčím pokoji. Vyvlekli ji na zápraží a jeden voják s odjištěnou zbraní vždy hlídal a ostatní se střídali. Bylo jí šestnáct roků, takže na každý rok jeden voják. A když přišel na řadu i ten hlídač, položil na zem zbraň a rychle si rozpínal kalhoty. Jenž můj otec byl rychlejší. Hlídač si totiž chvatně rozepnul kalhoty už tam, kde odložil zbraň, takže mu sjely pod kolena a svázaly nohy, kdežto můj otec vyskočil ze tmy,

předběhl ho, poklekl mamince mezi kolena a teprve tam se bleskově rozpínal. A protože měl na sobě uniformu /totiž jen vojenskou blůzu, již před chvílí svlékl z vojáka, kterého si vytáhl z opodál ležící hromady mrtvol/ a vypadal /zvlášť zezadu/ jako každý jiný voják, hlídač jen sprostě zaklel a čekal tam v záři světlic a pod kašlicí kaťuší, až si to můj otec odbude, protože tohle je ve válce nepsaný zákon: kdo zaváhá, nežere. Tím nechci tvrdit, že by si snad hlídač taky nepřišel na své, jen teď musel dát přednost pohotovějšímu. Při dobývání ženských srdcí je totiž voják neprosto bezbranný a tato na odiv stavěná bezbrannost, to je něco jako animální signál případnému sokovi: voják může zabít vojáka před anebo po koitu, ale musí vždy respektovat koitální příměří, ten stoosmdesátivteřinový separátní mír. A můj otec tohle všechno moc dobře znal a dokázal z toho těžit. Takže když se zvedl od maminky, skočil zas rychle do tmy.

Takhle si to všechno představuji.

Ale když se tím zaobírám podrobněji, přiznám se, že se pokouším přijít i na to, jaké národnosti byl můj otec. Španěl, Portugalec, Ind, Arab, Albánec, Malajec nebo Mexičan? Byl to náhodou kolem procházející mág, mocný baskický čaroděj, který bloudil v tom márníčním čase křížem krážem Evropou, hledaje, kde by podstrčil svůj kvásek? Z mého vzhledu například nic nevyčtu, převážil v něm habitus mé maminky. A tak jestliže sítě mého otce spálilo beze zbytku semeno té drancující soldatesky, andělský vzhled mé maminky zas dokonale překryl to, co jsem snad v tváři zdědil po otci. A zlé znamení, jež si stále s sebou nesu, je neviditelné jak slovo z jedné prastaré knihy, které - průhledné - pluje nad městy, lesy i nad vodami.

Každý rok koncem dubna, k výročnímu dni mého početí, se Brno zahalí do barevného plátva praporů a na náměstí Svobody a u bývalého Baťova paláce vyhrávají vojenské dechovky. Byl jsem počat na konci války a každého roku je mi to slavnostně připomínáno.

Léta jsem čekal od otce nějaký vzkaz hozený do větru, anebo aspoň ošklivý, klouzavý zvuk vyslaný mým směrem. Ale vypadalo to, že na mě zapomněl. Anebo těch vzkazů poslal desítky, ale já - přestože jsem poskakoval ve tmě jak divej a natahoval ruce všemi směry - žádný nezachytil. Jen t ř i k r á t jsem měl pocit, že jsem s ním už málem navázal spojení, a dodnes si nejsem jistý, jak to vlastně bylo:

P o p r v é se to stalo na brněnské přehradě, u Sokoláku. Bylo to na konci sezóny, k večeři a po bouřce. To je čas, který mám

rád: přehradní nádrž je vylidněná, veliké jezero potažené čerstvou, hladoučkou kůží, rezonanční prostor pro mé lenivé myšlenky.

Najal jsem si loďku a vesloval od Obory k Sokoláku, když jsem uslyšel přidušený křik a pak jsem uviděl tonoucího. Nějaký chlapík se topil a plácal kolem sebe až hanba a ještě něco vykřikoval a byl bych ho minul bez zájmu, když jsem najednou zpozorněl, protože jsem zaslechl něco moc podivného. Otočil jsem loďku a plul rychle k němu. Měl jsem totiž dojem, že se obrací přímo na mě a že se domáhá mé pozornosti stále dokolečka opakovanou větou: "Mám pro vás vzkaz od vašeho fotra!" I neshledal jsem na tom nic překvapivého. Stavby smrtelné úzkostí mohou totiž, jak známo, fungovat jako komunikační prostředek mezi temnými silami a naším světem. Napadlo mě, že můj otec se rozhodl použít tonoucího jako příhodného ampliõnu. Doplul jsem k chlapíkovi a s obtížemi ho ulovil a v nebezpečí, že překlopím loďku, jsem mu držel hlavu nad vodou a čekal, co mi poví. Byl to člověk zplihlého kníru, uhýbavého pohledu a v horní řadě zubů měl zlatou korunku. Dlouho jsem ho držel, připraven mu naslouchat, ale nakonec jsem s lítostí pochopil, že kontakt - byl-li vůbec jaký - je už přerušen a už nic neuslyším. Spustil jsem ho tedy zpátky do vody, chopil se opět vesel a zamyšleně pokračoval v cestě. Ale věděl jsem už jedno: je dobré být nablízku lidem ve smrtelných úzkostech, protože jejich prostřednictvím je možné navázat kontakt s mým otcem. A to rozhodlo o mém dalším životě. Zvolil jsem si kariéru nemocničního zřízence, vždy velice ochotně slídícího kolem lůžek umírajících.

P o d r u h é se to stalo kterýsi čtvrtěční podvečer, tedy zrovna v čase, kdy ve středu města vystrkují z domovních vrat popelnice. Šel jsem jejich špalírem po Jakubské ulici, když jsem si všiml nenápadného muže, který právě dočetl jakýsi dopis, nadvakrát ho přeložil, pečlivě roztrhal a hodil do jedné z těch popelnic. Ale na všech jeho pohybech bylo při vší nenápadnosti něco tak zvláštního, že jsem zůstal stát a otočil se k výloze uzenářství a v jejím skle ho pozoroval. Když se muž vzdálil, šel jsem k popelnici a trpělivě z ní vylovil všechny útržky dopisu. Pak jsem z aktovky vytáhl silonový sáček, v němž si nosívám do práce svačinu, a obrátil ho naruby, aby případná mastnota neublížila dopisu. Doma jsem útržky vysypal na kladivkový papír a pracně poskládal, abych zjistil, že jde o jeden z těch tzv. řetězových dopisů, v tom čase tak oblíbených. A zaujala mě v něm tato věta:

"Kněz pøter M.S.Prudencio z Rio de Janeiro, jenž opsal dvanáctkrát

tento dopis a zanesl do schránky, byl na zpáteční cestě přepaden skupinkou teroristů, jež chtěli ho sprovodit ze světa dávkami ze samopalů, ale vtom všem zasekly se náboje v hlavních a kněz omluvně se usmál."

A přečetl jsem tu větu ještě několikrát, abych se tak utvrdil v tom, co jsem věděl hned napoprvé: pater M.S. Prudencio byl můj otec, poznal jsem ho právě podle toho drobného, omluvného úsměvu. Takhle jsem si ho totiž vždycky představoval a takhle s korektním úsměvem na rtech přiklekl kdysi /v blůze po zastřeleném vojákoví a rozepínaje si kalhoty/ k mé mamince a takhle s přilípnutým úsměvem se nad ní tichounce pohupoval.

Příští den jsem si v nemocniční kantýně zakoupil žluťoučké dopisní papíry s modrou linkou, zalezl na nejbližší nemocniční pokoj a postavil před sebe plentu pro umírající, aby mě nikdo nerušil. Na obálku jsem napsal adresu:

Pater M.S.Prudencio
Rio de Janeiro
Brazílie

Odpoledne jsem pak zanesl dopis na poštu. Slečna za přepážkou, u níž jsem nechal dopis ofrankovat, mě však upozornila, že mám neúplnou adresu a že v takovém případě mi pošta nemůže zaručit, že list bude předán do rukou adresáta. Ve chvíli, kdy mi vracela drobné, dotkl jsem se lehounce ukazováčkem její ruky a v tom zdánlivě zběžném doteku nechal zapůsobit svůj animální magnetismus. V příštích dnech už šla za mnou jak psík a vždy drobounce se chvěla. A tak jsem začal s Kamilkou chodit, abych si zajistil protekci při doručení mého brazilského dopisu. Však dodnes nevím nic o účinnosti té protekce, protože na dopis zatím nikdo neodpověděl. Ale rozhodlo to o povaze mého dalšího života, protože po nějakém čase jsem si Kamilku vzal a začali jsme spolu žít v tichém, spořádaném manželství.

D o t ř e t í c e se to stalo na tramvajové refýži na Pekařské ulici. Den před tím, když jsem se večer vrátil z nemocnice, sdělila mi Kamilka, že se za mnou odpoledne stavovala nějaká paní středních let, jejíž popis mně však nic neříkal.

A co mi chtěla, Kamilko? Protože musela mi, hádám, něco chtít. Ale Kamilka se strašlivě naštětila, protože taková už je. Nemá ráda utahaný ženský středního věku s velkými nákupními taškami. Nakonec jsem z ní vypáčil, že mě ta paní, ať už chtěla cokoliv, čeká zítra o půl třetí na tramvajové refýži na Pekařské.

Příští den jsem měl volno před noční směnou v nemocnici a tak jsem se ve správnou hodinu vypravil do správné ulice, ale protože se tak stalo zrovna v den, který se zapsal, abych tak řekl, kaligrafickým písmem do katastrofické paměti Brna, uviděl jsem napřed nakynutou ženskou s objemnými nákupními taškami a pak se ta tramvajová refýž se staničním sloupkem propadla pod dláždění jak rychle se potápějící džunka a lidé ječeli a paní s taškami zmizela. Jinak se už nikomu nic nestalo, protože ti ostatní se něčeho chytili a za něco přidrželi a tak tady ještě chvíli mezi námi pobýli. Ale takový už je život. Já jsem se ovšem s tím nesmířil. Teď už jsem dobře věděl, že ta nešťastnice mi nesla vzkaz od mého otce a že kdosi měl zájem na tom, aby mi ho nemohla předat. A i kdyby se do toho zamontovaly ty nejpekečnější síly, teď už mi nezbývá než spustit se za nimi pod dláždění. A tak jsem začal prolézat brněnskou kanalizací, hledaje tu paní s nákupními taškami, a stal se z toho můj nejoblíbenější sport. Trávím blouděním po kanálech značnou část svého volného času.

A tak můj otec, zdá se, p o t ř i k r á t e zasáhl do mého života: zvolil pro mě povolání nemocničního zřízence, ■ vybral mi za ženu Kamilku a uvedl mě do brněnských kanálů, na ty kluzké, potemnělé cesty. Jako by mě odněkud z nesmírné dálky řídil, jako by jen tahal za dlouhé nitky. A chci věřit, že tomu tak je.

Stojím u okna a dívám se do ulice. Je pozdě v noci a Kamilka se probouzí a zvedne na lokti. Dlouho mlčí, pozoruje mě a pak se rozesměje: Ty se modlíš nebo co?

vraceli jsme se v prvních květnových dnech z venkova, kde jsme přečkali válku, do Silůvek nás zavezl pan Holý žebříňákem a tam jsme si už počkali na vlak, když však dlouho nic nejelo, měl tatínek strach, že partyzáni snad strhli ivančický viadukt, ale pak se přece jen lokálka doštráchala, zpolovice osobní, zpolovice nákladní Nezastavuju, křičel mašinfíra, protože bych se nerozjel, naskočte si, tatínek chytil kufry a házel je na projíždějící nákladní vagóny, pak vzal mě do náruče a maminku za ruku a chvíli běžel vedle rozglábnutého osobního vagónu, vlak jel samozřejmě jen krokem, takže nebyl problém naskočit, a z vagónu se natahovaly desítky ochotných rukou Jsem rád, řekl pak tatínek, že ty nešťastné válečné časy nevytrhaly z vašich srdcí květinku lidské ochoty a družnosti, a o chvíli později, když jsme zvolna míjeli stráň posetou mrtvými trupy jakýchsi vojáků, pokračoval hledě na ty ubožáky: Válka je apokalyptický lis, který před našima očima vymačkává

z lidstva hustou a strašlivou dužinu Prosím tě, požádala ho maminka a tatínek se nechápavě podíval, do poslední chvíle jsme nevěděli, co nás v Brně čeká, zprávy se rozčilujícím způsobem rozcházely a z dědečkových dopisů se nedalo vůbec nic vyčíst /v posledním například stálo: z dlouhé chvíle jsem se dal do čištění starých bot, je jich tady plná jedna skříň a sám se divím, jak mi to jde od ruky, ale občas se mi stane něco, co mě trvale poleká, držím v ruce pár bot a marně přemýšlím, po kom tady zůstal/, před jedenáctou jsme se přiblížili k Brnu a pak jsme náhle projeli Heršpicemi a uviděl jsem poškrábané zdi a olezlé fasády, ohrady a tovární komíny a most přes řeku, uviděl jsem ty špinavé kulisy, v nichž se co nevidět začnou odvíjet podivné příběhy naší rodiny, město, v kterém to všechno začne a podnes neskončí

před nádražím byla nebetyčná hromada trosek podobná megaobřímu supermraveništi, opatrně jsme ji obešli a octli se tak před prkny zatlučenými výkladními skříněmi obchodníka Lamploty a bylo přesně jedenáct hodin a v té chvíli na Petrově začali vyzvánět poledne a tatínek uprostřed ulice postavil kufry a usmál se: Chválabohu, nic se nezměnilo, švédské poledne! a vysvětlil mi, že když Švédové obléhali Brno, rozhodli se, že toho v poledne nechají, a proto zvoník z chrámu svatého Petra a Pavla začal vyzvánět poledne už v jedenáct hodin a zachránil tak město, které by v další hodině už podlešlo švédským obléhatelům, a od té doby a na paměť té záchrany vyzvánění na Petrově každý den v jedenáct takzvané švédské poledne, a tatínek zvedl kufry a vykročili jsme

nejkrásnější brněnská čtvrť jsou Žabiny, tam jsme /pod Vilzónákem/ hned po válce bydleli u dědečka, maminka otce, který si byt pronajal u majitelek toho rožáku na ulici Elišky Machové a Šmejkalově, dvou starých německých panen, ale myslím, že nebyly vůbec tak staré, dneska bych jejich věk odhadoval tak na třicet, pětatřicet roků, první stará panna se jmenovala frau Hermann a druhá frau Macek, první měla na kluka ostříhané vlasy, tak jak se to tenkrát vůbec ještě nenosilo /vlasy, jaké mívaly - ještě nějaký čas po návratu domů - jen ženy zachráněné z koncentračních táborů/, druhá měla vlasy až do půli zad, dlouhé, voňavé, s vpletenými mašlemi, vlasy metající při česání kalafunové blesky, první panna mluvila velice dobře česky, druhá /frau Macek/ mluvila výhradně německy a vypadalo to, že snad ani česky nerozumí anebo třeba nechce rozumět, a neměla toho taky zapotřebí, protože veškerý kontakt s českým světem /Žabovřesky byly i za Protektorátu z dvaosmdesáti procent česká čtvrť/ zajišťovala krátkovlasá frau Hermann

stále pendlující mezi domem a obchody a úřady, frau Macek sedávala doma a četla a vyšívala do stříbrných rámečků a večer pak přicházela frau Hermann z obchodů a úřadů, uštvaná a otrávená a s prázdnou kabelou, a uklidňovala se tím, že si posadila na klín frau Macka a velikým kostěným hřebenem jí pročesávala dlouhé vlasy, takže metaly kalafunové blesky, byl jsem toho několikrát svědkem, protože mě často zvaly na večeři, brambory s vejíčkem, tu jejich pravou nordickou stravu, které frau Hermann říkala se zalíbením bramborajda-srajda

Kom hea, Peterle! volala na mě frau Macek, zatímco frau Hermann už rozklepávala do velkého černého kastrólu na plotně další tři vejíčka a vařečkou to všechno promíchávala tím způsobem, že brambory bechala napřed trochu přismáhnout a připálit, takže jsme pak z hrnce vyškrobávali rasově čisté vejškrabky a připálenky

jednou když jsem se takhle vrátil z bramborajdy-srajdy, zavolala si mě maminka do kuchyně, kde připravovala konkurenční večeři, položila nůž na prkýnko, na němž právě krájela cibuli, ale neotřela si vůbec ruce, z čehož jsem pochopil, že mi chce říct něco jen tak mimochodem, jen tak mezi prací, a že to tedy zatím není smrtelně vážné Peťušo, podívej se, chtěla jsem ti říct, že nemám moc velkou radost z toho, že chodíš tak často nahoru za frau Hermann a frau Macek, já vím, že jsou to, Petříčku, milé a hodné paní, ale víš, jsou to taky Němky, svěsil jsem hlavu a díval se do země, maminka šla blíž a natáhla ruku a pohladila mě po tváři, ale protože si ji předem neutřela, rozmázla mi tam cibuli Ty pláčeš? podivila se a neřekl jsem nic, protože v té chvíli mi to škublo rameny a cítil jsem, že se opravdu rozbrečím a budu řvát jak divej, pak už jsem chodil za frau Hermann a frau Macek mnohem méně, ale vypadalo to, že mě vůbec nepostrádají, až mě to zabolelo, jak rychle na mě zapomínaly, a pak jsem se dozvěděl, že žily v pilných přípravách na svatbu, která se měla uskutečnit v nejbližších týdnech anebo snad i dnech Nebude to žádná veliká svatba, řekla frau Hermann, protože vlastně nemáme nikoho, koho bychom chtěly pozvat, kromě tebe samozřejmě, dodala, dobře jsem věděl, že nemají nikoho, ale vždycky jsem si myslel, že je to proto, že jsou Němky a že se jim teď lidi vyhýbají, ale frau Hermann mi vysvětlila, že ani za války neměly nikoho a že se jim i Němci vyhýbali Vůdce považoval lidi jsko jsem my za ztracené ovečky, za ovečky, které se jednou samy zřítí někam do propasti A proč vás považoval Vůdce za ztracené ovečky? podivil jsem se Protože se s Gudrun máme rády, ale teď když je mrtev, můžeme se vzít, tak přijdeš nám na svatbu, Peterle?

Přijdu, slíbil jsem

seděl jsem s frau Hermann a frau Macek na balkóně, který se vznášel nad velkou zahradou, v které o rok později najde tatínek čtyřicet zakopaných beden munice a těžký kulomet wehrmachtu, ale to už budou obě staré panny dávno mrtvy /zemřely na tyfus ve sběrném táboře pro německé vysídlence u Mikulova, kam je deportovali dřív než si stačily připravit tu svatbu, zpráva o jejich smrti mě tak ochromila, že jsem několik týdnů nebyl schopen o ničem jiném přemýšlet, nedokázal jsem nic pochopit: jak a kam se navždy ztratily ty tiché kroky frau Macek a ten zvláštní pohyb, jakým se dotýkala vodopádu svých vlasů, a kam navždy zmizel sametový hlas frau Hermann i s těmi nevysvětlitelnými zámlkami uprostřed vět, zámlkami provázenými podivnými světly začínajícími se v těch velikých očích, které dodnes vidím, přivřeli ty svoje, bylo mi šest roků, když jsem se dozvěděl o jejich smrti, a je to moc zvláštní věc, ale už nikdy ničím smrtí mnou tak neotrásla, přestože tahle se odehrála daleko až kdesi u Mikulova a vím o ní jen z doslechu *Wohin sind verschollen alle die Bewegungen, Stimmen und Fühlungen, Peterle?* kam navždy zmizely všechny ty pohyby, hlasy a doteky, Petříčku?/

v létě roku sedmačtyřicátého se k nám na Moravu zaběhlo několik statných a hbitých rysů a tatínek jako významný přírodopisec byl přizván k odstřelu jednoho rysího samce, první srpnový týden jsme odjeli do Beskyd a ubytovali se v lovecké chatě, kam ze námi na druhý den přijeli dva důležití funkcionáři mysliveckého svazu, a když byli ještě hluboko pod náma, tatínek vzal ze srandy pušku a povídá Vyber si, zastřelím ti, kterýho chceš funkcionáře! Proč sem lezou? zuřil jsem a tatínek se jen ušklíbl Jo, ty sou teď všude, kamaráde! ale když s funěním vylezli, přivítal se s nimi srdečně a pak vynesl před chatu stůl a tři židle a posadili se tam k malému občerstvení a tatínek kmítal a nosil, co jim hrdlo ráčilo, nebo spíš všechno, co vytahal z našeho velikého turistického batohu, a pak nalil skleničky a funkcionáři se zvedli a tatínek řekl Lovu zdar! a funkcionáři odpověděli Lesu zdar! a hrkli to do sebe a tatínek znova nalil a pak zas funkcionáři řekli Lovu zdar! a tatínek odpověděl Lesu zdar! a hrkli to do sebe a tatínek znova nalil a řekl Lovu zdar! a funkcionáři řekli Lesu zdar! a hrkli to do sebe a postavili skleničky a posadili se, a když tak nějaký čas seděli, tatínek se konečně osmělil a zeptal se na něco, co mu už chvíli vrtalo hlavou, měl totiž dojem, jako by slyšel, jak v tom služebním voze zaparkovaném až tam hluboko dole pod kotárem stále ještě běžel služební motor

A to víte, že běží, usmál se jeden z funkcionářů, sedí tam totiž náš služební šofér a má služební vůz ve stavu služební pohotovosti
 A proč smím-li se ptát, podivil se tatínek, a jeden z funkcionářů se podíval na druhého a povídá Nevím, proč bychom vám to nemohli říct, pane Simonides, klidně vám to povíme, kdykoliv se totiž na těch svých služebních cestách za někým stavujeme a kdykoliv někoho navštívíme, máme vždy připravený auto, abychom mohli okamžitě odstartovat, kdyby se nám na tý návštěvě znelíbilo, a tatínek neřekl nic, ale bylo vidět, jak v něm hrklo, a já jen zíral
 a pak začalo pomalu zapadat slunko a já se zvedl a vydal za ním, seběhl jsem z jednoho kopce a vylezl na další, seběhl jsem z dalšího a vydrápal se na třetí a tam jsem stál a prohlížel si sluneční kotouč, opravdu poskládaný z několika vrstev hořících barevných plynů vrátil jsem se ještě za světla, ale už z dálky jsem poznal, že se tam sice na první pohled nic nezměnilo a dál všichni tři dřepí u stolku před loveckou chatou, ale že tam vládne jakési napětí, a teď pojal jsem oprávněné podezření, že má přítomnost byla by tu nežádoucí, i posadil jsem se v samé jejich blízkosti, však ukryt přitom za mohutným pařezem, jenž pozůstal tu po kmeni, jehož obejmuli by jen čtyři soudama propojení a zeširoka rozkročení Valaši

Ale pánové, říkal právě můj tatínek a hlas se mu chvěl náhle nabytým odhodláním, ale jeden z funkcionářů ho rázně přerušil Asi zapomínáte, pane Simonides, že můj otec byl zamětnán jako pohůnek na svatohádeckém velkostatku, a když byl ještě útlým chlapcem, svatohádecký velkostatkář ho používal jako živou návnadu na dravou zvěř a lovil tak s jeho pomocí vlky a medvědy při svých výpravách na Podkarpatskou Rus

To je strašné! zasténal tatínek a funkcionář si položil na krajíc chleba mohutný plást tatínkovy slaniny a posypal si ho v posledních papracích zapadajícího slunce hojně tatínkovou paprikou a řekl Chcete snad tvrdit, pane Simonides, že můj otec, za první republiky ubohý pohůnek svatohádeckého velkostatkáře, měl snad menší lidskou hodnotu než tady váš syn? ale to tatínek samozřejmě říct nechtěl, jen se pokoušel vysvětlit, že rys se přece nechytá na lidskou návnadu a že vůbec lov rysů má svá, dalo by se říci, odlišná pravidla než třeba lov vlků a medvědů

Slyšel jsem, že kočkovité šelmy ochutnavší lidského masa - připomněl druhý funkcionář a ukápl si na špičku jazyka slzu tatínkova husího sádla, hořící v tom nejposlednějším paprsku jako nejčistší rubín - že kočkovité šelmy ochutnavší lidského masa nalézají začasť v jeho

potměšilé sladkosti nezřízenou zálibu

To se snad říká o lidožroutských tygrech, upozornil tatínek, ale v životě jsem ještě neslyšel o nějakém lidožroutském rysovi. Vy jste toho vůbec málo slyšel, kývl smutně prvý funkcionář, a tak si představte, že teprve nedávno skončila válka a že všichni tihle rysové byli zvyklí nalézat všude po lesích a roklinách čestvé lidské mrtvoly, partyzánů například, a puzení krutým hladem, jenž v divokém zmatku zpřehází i v rysí hlavičce staleté hodnoty, pustili se do hojně prostřené hostiny, okusili lidského masa a zakousli se tak do děsivého jablka poznání

Jsou chvíle v lidském životě, připomněl zas druhý funkcionář, kdy je člověk postaven před zásadní volbu, a ta vaše, pane Simonides, zrovna nastala

Ale pánové, sténal tatínek, přece nemůžete po mně chtít, abych nabídl svého syna jako návnadu na rysy

Zbytečně to dramatizujete, upozornil prvý funkcionář, sám dobře víte, že se vašemu Petříčkovi nemůže nic stát, vždyť přece tvrdíte, že jste ještě neslyšel o lidožroutském rysovi, tak jaká je v tom vašem strachu logika?

A i kdyby bylo lidožroutských rysů, připustil druhý funkcionář, jakmile se šelma přiblíží k vašemu synovi, okamžitě zahájíme palbu, vždyť ani svatohádecký velkostatkář nedopustil, aby mu podkarpatský medvěd sežral jeho pohůnka

Těšil jsem se, řekl prvý funkcionář, že si ve společnosti dobrých přátel složím nádherného rysího macka, ale jak vidím, zmýlil jsem se. Myslím, řekl druhý, že už budem muset vyrazit, abychom byli nad ránem v Kroměříži

a zvedli se a nikdo je nezadržel a začali slézat po kopci k zaparkovanému služebnímu vozu a tatínek se s nimi ani nerozloučil a motali se v té tmě jak zlatí křečci v botníku a tatínek jim ani neposvítíl, až je konečně uslyšel jejich šofér a rozžal reflektory a opřel je ~~světelnými~~ světelnými kužely do stráně a stáli jsme tam nahoře a uslyšel jsem hlučné vrzání tatínkových vnitřností, což bylo vždy svědectvím mučivého duševního zápasu, ráno jsme pak sbalili své švestky a odjeli domů, protože tatínek tam nebyl - jak teď z něho vylezlo - aby si sám zastřílel, ale jen aby posloužil funkcionářům, až ti zahájí tu řachbu, a otíral jim po výstřelech zadky

---

O tom, že jsem vybaven jistými neobyčejnými schopnostmi, jsem se

dozvěděl dočista náhodou, ale zato už v raném věku. Nikdy jsem nepochyboval o tom, že jsem je po dědilu po svém otci, potulném mágovi, v jehož rukou se každé noci uzlily nitky nesčetných lidských osudů. Bylo mi pět roků a byl jsem na první pohled jen tlusté a tupé dítě. Už dlouho jsme nebydleli v periferní čtvrti /Řečkovících/, kde jsem byl počat, ale přímo ve středu města, na Jakubské ulici, kde maminka přišla k bytu jak slepá k houslím. Ale o tom jindy.

Teď chci vyprávět o dni svých pátých narozenin.

Maminka mě chtěla příjemně překvapit a proto mě na oslavu narozenin pozvala do cirkusu. Čekal jsem, že pojedeme tramvají až někam do Jundrova anebo aspoň do Žabovřesk, kde na velké louce za předměstskými domky uvidím obrovský stan s vysokou kopulí, k níž ze všech stran poběží lana s barevnými praporky. Tolik jsem už o cirkusech věděl. Ale místo toho jsme šli jen přes dvě ulice a tam, hned za kostelem svatého Jakuba, v jedné z proluk po vybombardovaném domě na Kozí ulici, stála bouda velikosti obyčejné trafiky. A před ní se zastavovali lidé, ale nikdo se zrovna nehrnul dovnitř. Když jsme tam s maminkou zamířili, zlostně jsem sebou škulbl, protože jsem se cítil ošizen: místo skutečného velikého cirkusu mně zas měla být podstrčena tahle náhražka! Byl to bleší cirkus, jak jsem se hned dozvěděl. Jako bych si nic většího nezasloužil!

Za dveřmi nám prodali vstupenky a usadili nás v přítmi ke kulatému stolu, kde už čekali čtyři diváci. A museli jsme tam takto sedět s nimi, dokud se nás nesejde dostatečné množství, aby mohlo začít představení. Protože - jak jsme brzo pochopili - bylo to spíš představení než nějaký cirkus. Vévodil mu hubený a neduživý principál, o němž si dnes myslím, že svou neduživostí a voskovou bledostí platil za nezřízenou lásku k blechám.

Stůl byl ponořen do tmy a seshora škrčela reprodukováná hudba, jakási mrtvičná dechovka s rámusivými plechy. Do toho se pomalu courali další blechomilní skvosti, až nás byl požadovaný počet a principál začal tipec dechovce. Uvítal nás na představení, které každou chvíli začne, a ujistil, že ■ ze všech atrakcí, které nám dnes večer věru rozpustilá moravská metropole nabídla, jsme se natrefili na tu nejznamenitější, a po krátkém proslovu věnovaném památce blech uhynulých ve službách člověka položil na kotouč gramofonovou desku s hudbou navozující atmosféru Paříže.

Už si nepamatuju, jestli to byl nějaký pařížský šanson anebo něco dočista jiného. Co jsem ostatně tenkrát věděl o atmosféře Paříže? Ale vzpomínám si, že to byla působivá hudba, která i mě zapletla do svých

kouzel. A pak se už konečně rozsvítilo světlo, ale jen nad polovinou stolu, a uviděli jsme jako živý jakýsi pařížský bulvár, nejspíš Champs-Élysées, po kterém oběma směry rovnoměrně proudily drožky menší než krabičky od sirek, a v nich seděli nehybní pánové v cylindrech a dámy ve špercích a kožešinách. A teprve po chvíli vytrženého zahledění jsme si uvědomili, že pánové a dámy v maličkých drožkách jsou jen z kolorovaných kousíčků dřeva, ověšených hadříky a lesklými cetkami. Ale zato tahouni těch drožek byl^ý dočista živí.

Seděl jsem mamince na klíně a díval se na ten cvrkot. Drožka se zapraženou blechou dojela až na konec ulice, to znamená až ke kraji stolu, ale dříve než se tady otočila, na okamžik jakoby ztuhla. A v ten strnulý okamžik na kraji stolu pohleděla každá z blech mým sněrem, a ač to zní neuvěřitelně, měl jsem pocit, že mi salutují anebo aspoň na mě mrkají. Každopádně jejich oči žhnuly neskrývanými sympatiemi a stačilo, kdybych zvedl ruku, a běžely by mi jak pa ulehnut k nohám. Mezitím produkce pokračovala. A teď principál ponořil ruku do cvrkotu na Champs-Élysées, vylovil odtud jednu drožku a posadil si ji na bělostnou a hubenou paži. A zatímco miniaturní pán s cylindrem si v drožce povídal s miniaturní dámou, drožkářská kobylna se napájela principálovou krví a nad vším se vznášelo kouzlo fin de siècle, toho světa s příchutí dekadence, která však byla v tom čase - na samém počátku padesátých let - nanejvýš podezřelá.

A tak možná i z toho důvodu, aby něčím vyvážil pochybný dekadentní zážitek, kterému nás právě podrobil, připravil nám principál vzápětí další podívanou. Otočil kdesi vypínačem a zmizel pařížský bulvár a rozsvítila se zas druhá polovina stolu a uviděli jsme bitevní plán těsně před zahájením bitvy. První výstřel ještě nezaduněl a kanóny ještě popojížděly, natáčely se a couvaly. A hádám, že už jste se domysleli, čí to chlupatá síla kanónama postrkovala!

A tak jsme se stali svědky Kutuzovova střetnutí s Napoleonem.

Ale dříve než Kutuzovova armáda stačila předvést, jak má vrch nad zpupným imperátorem, stalo se něco, co na chvíli přerušilo spektakl. Když totiž shora zazněla zvuková kulisa navozující bitevní scénu /ostatně kulisa daleko spíš připomínající boj o brněnské předměstí z konce války než historickou bitvu/, maminka dostala hysterický záchvat. Vždyť pět roků pečlivě ucpávala každou skulinku, kterou by k ní mohlo zavát nějakou vzpomínkou na válku, a kdykoliv zahlédla v brněnských ulicích cokoli, co by jí mohlo připomenout válečného molocha, hbitě odvrátila hlavu a urputně pudila myšlenky na opačnou stranu. Ale teď však ocitla se přímo uprostřed válečné litice, v té akustické si-

tuaci, která jí horlivě vybavovala ty dny - a zvláště jeden, velice konkrétní den! - z konce války. A tak začala strašlivě ječet, jako by si chtěla vynahradiť, že tenkrát před pěti lety - v minutách mého početí - nevydala ze sebe jediný hlasitý povzdech. Ale nekřičela dlouho. Okamžitě přiskočil jakýsi pohotvý chlapík a vrazil jí pár facek a maminka zmlkla. Pak jí vzal a vyvedl na vzduch. Jednal zajisté jako zkušený a zkoušený milosrdný samaritán anebo sám instruktor civilní obrany, jenže já měl tenkrát /nepoučen/ pocit, že maminku prostě někdo zřackoval a pak vyhodil z místnosti. Navíc jsem se škaredě potloukl, když jsem jí spadl z klína. I dostal jsem bezmocný vztek pětiletého děcka a veden tím lukrativním hněvem, dobral jsem se rychle své podstaty. Za zády publika, obráceného teď ke dveřím, kterými plešatý borec vyváděl maminku, jsem sáhl rychle do napoleonského bojiště a vytáhl si odtamtud jeden kanónek a strčil do kapsy utíkáčku /utíkáčku s kapucí, v němž jsem vyhlížel jak malý, tlustý skřet, skrývající v trpasličím srdci netušenou energii/. Jednal jsem spíš instinktivně než jinak, a ještě ~~že~~ chvíli, kdy se ten samozvaný lékař hysterických ženských vracel a já mu vyběhl vstříc a otřel se o něj utíkáčkem, ještě v té chvíli jsem nevěděl, co to proboha činím a proč to vlastně dělám.

Pak jsem šupito presto vypadl za maminkou. Šli jsme nejkratší cestou domů a byli tam coby dup.

Napadlo vás někdy, přátelé, jak zvláštní je podzim ve velikém městě, v němž spadane listí mísí se s tramvajovými lístky a ranní chobot mlhy vysune se z parku a vrtí se uprostřed rušný ulice jak rýčem rozkrojená žížala? A proč to říkám? Jednak chci upozornit, že když jsme běželi z blešího cirku, už podzimně profukovalo /měl jsem na sobě podzimní utíkáček/ a jednak si myslím, že prokládat vyprávění meteorologickými informacemi je vskutku znamenitý způsob, jak kočítovat vaši kolísavou náladu.

Ale k věci. Zvláště pak vši, muňky, blechy jsou vždy k ruce lidem jako já. Stručně: veškerý parazitní hmyz. Na to jsem samozřejmě tenkrát nemyslel, ale jednal jsem, jako by to bylo samozřejmé. Už od chvíle, kdy mně drožkařské blechy salutovaly anebo aspoň na mě mrkaly, jsem věděl, že mohu se na ně spolehnout. I začal jsem tedy naplňovat svůj úmysl.

Pobyt doma dvě hodiny, vyšel jsem na předsíň, kde visel na věšáčku rozsocháčku můj utíkáček, zajel jsem mu do kapsy a vytáhl malý kanónek. Předně jsem blechu opatrně vypletl ze složitých postrojů, na což by ji-

ný potřeboval filatelistickou lupu a pinzetu a mně kupodivu stačily mé prstíčky-buřtíčky. Kanónek jsem odhodil - cvak! - a blechu podržel. Pak jsem si šel poslechnout ke dveřím, co se děje v místnosti. Za dveřmi byla naše obytná kuchyň a maminka tam drobně smežčila, jako by zametala a uklízela v sobě po tom retro-uragánu, který ji odpoledne rozčísl.

Pomaloučku jsem přidřepěl a položil blechu na zem. Pak jsem ji jemně, no jen tak malíčkem pohladil a v okamžiku se pod tím pohlažením viditelně zvětšila. Pak jsem ji pohladil podruhé, ale to už dvěma prsty, a blecha mi vyrostla pod rukou. A pak už jsem ji hladil takhle oběma rukama a blecha byla jak buldok. Šel jsem tiše ke dveřím na chodbu, opatrně je otevřel a vrátil se k bleše, která tam znehybnělá a napjatá čekala. A když jsem ji znova položil ruku na chlupatou palici, na hlavu obrovskou jak mlat, zavrňela blahem. A tu jsem - neleknete se! - udělal něco moc zvláštního. Maje jednu ruku položenou na bleší hlavě, zvedl jsem druhou ke svým očím a dotkl se jich rozevřeným prostředníkem a ukazovákem, správně: vidličkou! A okamžitě po doteku přestal jsem vidět svými očima a díval se blešíma! Ostatní mé smysly - sluch, čich, hmat - zůstaly se mnou. Jen zrak se usadil v bleší hlavě.

Rolfe, běž! štěkl jsem a obrovská buldočí blecha vyrazila skokem ze dveří. Hned zamotala se mi z toho skoku hlava, smýkla mnou závrať a potácel jsem se předsíní, až jsem nahmatal zeď a orientuju se podle sluchu, postupoval jsem ke kuchyňským dveřím.

Maminka vykřikla, když mě uviděla. Vzala mě do náruče a tak jak jenom ona to umí, dlouho mě držela a trásla se. Netušila samozřejmě, co se mnou je. Mluvila na mě, něco mi úpěnlivě říkala a pak mě odnesla vedle do pokoje, kde jsem měl postýlku, uložila mě tam a nechala otevřené dveře do kuchyně a šla uvařit čaj.

Slyšel jsem syčení plynového hořáku a o chvíli později jsem ucítil vůni šípkového čaje. Čaj byl příliš horký, maminka mi přidržovala hrnek, v čaji byla trocha medu, spálil jsem si jazyk a taky jsem se pobryndal. Pak maminka pustila v kuchyni rádio a vrátila se zas ke mně. V rádiu právě začínal koncert z lidových melodií, který hlasatelka uvedla jako Voničku domova. Seděl jsem v postýlce, naslouchal Voničce, opatrně usrkával horký čaj, dotýkal se maminičky ruky, ale očima jsem byl daleko odtud.

Můj zrak vsazený do bleší hlavy se teď pohyboval šubavě po večerním městě. Okamžik jsem se díval na město z výšky střech, pak se blecha skokem přemístila na špinavý dvorek, proběhla farhauzem a už

jsme vyhlíželi zpoza rohu, jestli máme bezpečný průchod. A tak zatímco jsem seděl v bezpečí v postýlce a naslouchal maminčinu konejšivému hlasu, defilovaly před mýma očima brněnské ulice a občas jsem zahlédl překvapivý detail, když blecha očichávala chodník. Hledala a slídila s dojemnou pečlivostí. Vodítkem jí byl pach toho chlapíka, co zřádkoval maminku, tak jak si ho zapamatovala v čichovém kódu, když jsme se utíkáčkem otřeli o jeho samaritánskou postavu. Nakonec jsme ho samozřejmě našli. Bylo to v brněnské čtvrti Husovice, poblíž podivuhodného secesního kostela, na němž jsme s blechou viseli očima, aby nám při prohlídce ornamentálního detailu utekl čas. Ale nečekali jsme ani pět minut. Neurvalý fackand vyšel z domu nedaleko kostela a po jeho boku roztomilá bloncka. A obraz se mi v zorném poli pohnul, jak se blecha přikrčila a připravila ke skoku. A pak chvíle nesmírného napětí. Muž se zastavil a bloncka se zastavila a muž se shýbl, aby si zavázal tkaničku. A blecha - skočila. Zatímco jsem opatrně srkal šípkový čaj, dotýkal se maminčiny ruky a poslouchal z kuchyně Voničku domova, mé oči se řítily prostorem a viděl jsem přibližovat se k němu toho chlapíka. Blecha dopadla, srazila fackovacího maniaka na zem a tam ho obrovskými blešími nástroji vyvrhla a zpracovala. Pak zas skokem zmizela ve tmě a tam se znovu proměnila v malou cirkusovou blešku a v té chvíli

se mi vrátil zrak. Pololežel a poloseděl jsem v postýlce, dotýkal se maminčiny ruky, srkal šípkový čaj, naslouchal Voničce domova a díval se na detail velké maminčiny pihy. A pěkný kus odtud, až někde v Husovicích, ječel v té chvíli nějaký hysterický ženský hlas a nenášel se nikdo, kdo by té bloncce vrazil pár milosrdných facek.

O čtvrt století později - smím-li být přesný, tak 2. června 1975 - jsem sestoupil poprvé do brněnských kanálů. Mříž jsem si nadzvedl obrovským pajsrem, který jsem si pak vzal s sebou, zřejmě s úmyslem, že se tam dole budu s ním poflakávat pod paží jako s nějakou elegantní špacírkou. Stalo se tak na rohu Úvozu a Údolní, na rušné městské křižovatce, kam jsem si kolem kanálu nanosil výstražné lucerny a značky, upozorňující, že v kanále se pracuje. Žil jsem do té doby v přesvědčení, že stejně jako blechy, mušky, vši a další parazitní hmyz i hadi, žáby, krysy a potkáni budou mými věrnými služebními psy, kdykoliv si zamanu, a že jim stačí dodat příslušný čichový kód anebo jinou identifikační pomůcku a už mi poběží pohledat pohřešovanou osobu. V tomto případě samozřejmě onu nenápadnou ženu

středních let s nákupními brašnami, která mi vzkázala, že musí se mnou mluvit a že bude čekat na tramvajové refýži na Pekařské. Ale rychle jsem pochopil, jak hluboce jsem se zmylil. V době, kdy jsem se konečně rozhodl využít potkánů a krys, bylo už pozdě, protože v brněnské kanalizaci v posledních deseti letech prudce stoupl procento průmyslového a zvláště pak chemického odpadu, takže pod jeho vlivem došlo u krys a potkánů ke genetické mutaci, která tak radikálně změnila jejich zvyky a chování, že už se na ně nedalo v žádném případě spolehnout. Později mě ovšem napadlo i jiné vysvětlení. Krysy možná jen mutaci předstíraly, protože měly ve věci paní Kolbábkové moc špatný svědomí. Přesto se domnívám, že musím dál hledat, dokud se nepřesvědčím, že paní Šárka Kolbábková - tak jsem si ji pojmenoval, protože jsem měl pocit, že bych jí měl nějak říkat - už není mezi živými. Dokud nenajdu v hlubinách kanálních aspoň nějaký drobný předmět, o kterém budu vědět, že tohle je teda tečka za tím hledáním. Čím dál víc smrdíš, říká mi občas Kamilka, protože má fajnový nosánek. To nic není, upozorňuju, budu smrdět mnohem víc. Připrav se. Proč? leká se Kamilka.

Sedíme proti sobě u jídelního stolu zarovnaného fajnovým nádobím ze zlatého pokladu my tchyně a já usilovně smrdím jak velký městský potkán a má milující žena si mě prohlíží zelenýma očima a snaží se tomu porozumět.

Jsem ti špatnou manželkou? zeptá se.

Ne, s tím to nesouvisí.

Tak je v tom jiná ženská?

Chceš říct, že smrdím touhou? Kdepak, uklidním ji, tohle není ten smrad.

Jíme mlčky a nábožně.

A občas škubne Kamilce ramenem tik.

poté, co jsme se vrátili z Beskyd, měl tatínek pocit, že se mu čím dál víc montují do života jacísi mocní srabi a přisoudil to následkům konfliktu s funkcionáři mysliveckého svazu, a tak se mu například stalo, že ho na něčí příkaz přemístili z brněnské školy až kamsi do Prdelové Říše, kam denně dojížděl v brzkých ranních hodinách a do Brna se vracel až k večeru, a když si to příkoří vykompenzoval tím, že našel v lesích v okolí Prdelové Říše možnosti, jak ukojit své přírodovědné zájmy /při skalním hřbetě, kterému místní říkali Hejkalice, objevil hnízdiště výra obecného Bubo bubo a nedaleko odtud, v mrtvém rameni Dyje, kožoškovitá hnízda moudivláčka Anthoslopus pendulinus/, a když

začal mít tedy zas pocit, že i takhle a tady může být šťasten, řiditel mu najednou začal šlapat po šlapkách a na něčí příkaz mu házel klacky pod nohy a tatínek ten největší zabalil a přivezl ukázat domů Petře, řekl mi, jdem vstříc tak zlořečeným časům, že by nám bylo líp v pěkně nakynutém kravěnci, a mamince pravil Ne-trestej mě Bůh, ale už začínám mít pocit, že mě život netěší, a s velkým odporem zapálil si doutník nápadně podobný menšímu modelu vzducholodi "Italia", jež L.P. 1928 vyrazila k zoufalé výpravě na severní pól

jedno nedělní odpoledne se tatínek vrátil z objížďky svých ornitologických léček rozesetých v širém okolí Brna /chytl do nich ptáky, kroužkoval je kroužky s označením data a místa, kde byli chyceni, a pak je zas pouštěl v dobré víře, že se s nimi ještě shledá/, objížděl je na bicykle a byla ~~to~~ to i příležitost, aby se stavil tu na hájence, tam na faře, protože měl všude spousty dobrých známých, byl nadmíru společenský, rád poseděl a popovídal a zapomněl na čas a pak musel o to hbitěji šlapat do pedálů, takže: jedno nedělní odpoledne se tatínek vrátil, opřel kolo o plot a zapomněl si sundat boty a šel rovnou do jídelny a už ve dveřích začal: Haničko, je zle, zavřeli pátra Samek

Ne! vykřikla maminka

Přijeli pro něho uprostřed noci, pokračoval tatínek, ale když ho odváželi, rozsvítla se v celé vesnici všechna okna a museli jet tím úlem světla

Proč ho sebrali? řekla tiše maminka a tatínek začal hledat krabici svých doutníků, podobnou hangáru tragických vzducholodí, a když ji našel, vylovil z ní s odporem jeden kus a všechno nám to povyprávěl: Před čtrnácti dny omotali řetězem boží muka před Bělicemi a trakto-rem vytáhli ze země a příští den si pátr Samek stloukl z velkých trámů obrovský a těžký kříž, nahodil na rameno a šel s ním od fary přes celou vesnici až k té jámě po božích mukách, a jak šel, lil z něho pot a lidi se zastavovali a dívali se a někteří se z opatrné vzdálenosti přidávali, a když pátr Samek došel až na místo, sundal kříž z ramene, otřel si pot a odpočinul a pak se znova chopil kříže a zatáhl ho k té jámě a pokusil se ho tam zasadit, mordoval se s tím jak magor a lidi stáli kolem a dívali se a ten první den ještě nikoho nenapadlo jít blíž a helpnout mu, a když vztyčil a zasadil kříž a hrnul zas do jámy hlínu, projelo kolem auto z města, zpomalilo a zastavilo hodně daleko od kříže a chvíli tam nehybně stálo a pak se zas

otočilo a odjelo, ale v noci někdo kříž strhl a odvezl a nezůstela po něm ani tříška, a tak pátr Samek stloukl nový kříž a znova si ho hodil na rameno a znova šel přes vesnici, aby všem bylo jasné, že to udělá desetkrát, stokrát, kolikrát bude zapotřebí, a neodradilo ho ani to, že tentokrát jámu pečlivě zaházeli a ještě zpevnili přivezenými balvany, neodradilo ho to, protože teď se do toho dali všichni, někdo přinesl rýč, někdo lopatu a pak ještě další rýč a další lopatu, boží muka se změnila v rušné staveniště, tahali balvany, prohlubovali jámu a vztyčený kříž zas zpevňovali těmi vyrýpanými balvany, ale večer už všichni věděli, že tentokrát si v noci neprijedou jen pro kříž, ale i pro faráře, a proto ho celou noc hlídali, a když se to k ránu opravdu stalo, nemohli udělat víc, než projevit svou solidaritu, a tak rozsvítili světla a stáli u oken, ale delší noc tady byli zas a s nákladními větrěskami provázenými gázíky plnými policajtů, a vybrali pět lidí: toho, co pátru Samkovi první přinesl rýč, toho, co přinesl první lopatu, toho, co šel první tahat balvany, toho, co s farářem zvedal kříž, a konečně i toho, co řekl Čím víc se budeme bát, tím budou silnější, čím méně se budeme bát, tak tím budou slabší - a těch pět lidí vybrali i s rodinami /projížděli vesnicí s rozsvícenými ostrými reflektory a někdo, schovaný za těmi světly, jim ukazoval, koho mají brát a kde kdo bydlí/, a naložili je na větrěsky i s peřinami a nějakým tím kusem nábytku a okamžitě je odvezli a nikdo nevím kam, ale nejspíš na východní Slovensko, kde je rozházeli do nějakých cikánských vesnic

maminka nic neříkala, seděla tam znehybnělá, jen rukou jí procházel proud a pošukával

moc dobře jsem si pamatoval na pátra Samka, protože nás často navštěvoval, obrovitý kněz, který musel sehnout hlavu, když procházel dveřní zárubní, Gulliver mezi katolickými panáčkama, jak si sám říkával, a když jsme přijeli za ním do Bělic, našli jsme ho buď někde v kostele na lešení s kbelíkem vápna anebo na farské zahradě, kde spravoval zvětralou zídku

Kdyby měl svým farníkům probourat cestu do nebe, říkala maminka, tak neváhá a vezme sbíječku a jde na to

Je pravým ztělesněním křesťanských ctností, tvrdíval zas tatínek, a jsem přesvědčen o tom, že už teď je tam nahoře pro něho připravena koruna svatosti

Tak tu bych mu zrovna nepřála, odporovala maminka, protože to je nejčastěji koruna mučednická

Však, upozornil tatínek, vždyť tahle země potřebuje mučedníky jak rozkvetlý záhonek opylující včeličky ale v tu chvíli se maminka, která jinak byla výslovným obrazem tiché pokory, rozzuřila

Co jsem řekl tak strašného? polekal se tatínek, ale nikdo mu neodpověděl, nikdo mu nic nevysvětlil a maminka ho tam nechala jak starýho voľa sedět uprostřed vlastního změtení

a když už teda, tak si ještě vzpomínám, jak k nám jednou páter Samek přijel s obrovským košem zahradních jahod a maminka je připravila se smetanou a seděli jsme v Žabovřeskách na zahradě, zrovna na místě, kde tatínek před rokem a půl vykopal bedny s municí a ten kulomet wehrmachtu, a zrovna pod balkónem, kde jsem už skoro před třemi roky neposledy mluvil s frau Hermann a frau Macek, seděli jsme na rozkládacích židličkách a bylo krásné nedělní odpoledne a vosy na nás zuřivě nalétávaly a tatínek, pohleděv do talíře s rozmačkanými jahodami na smetaně a inspirován červenými skvrnami v zahuštěném mléce, přešel zas k svému oblíbenému tématu, k očistné krvi mučedníků, jež nachový klene most mezi nebem a zemí, a mně a mamince se okamžitě udělalo blbě a vyskočili jsme a běželi každý do jiného kouta zahrady a i páter Samek pobledl a odložil lžici Máte dar sugestivní obraznosti, řekl tatínkovi, ale neplýtvajte jím zbytečně, zkuste psát knížky, o přírodě třeba, a ukázal prstem na oblohu, napište například tam o tom orlovi, odkud, proč a kam letí, ale tatínek zavrtil hlavou To není orel, důstojný otče, to je rorýs, rorýsové se teď po válce překvapivě stěhují do měst a pozoruju vůbec jiné neobvyklé ptačí návyky, argonauti, důstojný otče, hádali kdysi z pohybu ptáků svou budoucnost, a troufal bych si tvrdit, že i dnešní ornitologie má co říct k budoucnosti lidstva, vždyť sledující ptačí pohyby, jako bychom hleděli daleko za obzory našich dnů, a zvedněme hlavu k obloze a čtème, co je tam o nás napsáno krasopisným ptačím písmem

---

Slíbil jsem vám povyprávět, jak se dostala maminka z Řečkovic, kde jsem byl počat, do bytu ve středu města, kde jsem s ní bydlel až do svatby s Kamilkou. A vzpomínám si, že jsem se vyjádřil, že přišla k tomu bytu jak slepá k houslím. Není to tak úplně přesné, a dokonce bych řekl, že je to velice nepřesné. Ve skutečnosti byl za tím kus usilovné cílevědomosti, i když samozřejmě, takhle lidi k bytům nepřicházejí.

Ale vraťme se do Řečkovic. Tedy, když se to stalo na zápraží malého rodinného domku v Řečkovicích, ztratil domek pro maminku nimbus domova, jenž váže se přeci odedávna právě na pocit bezpečí. A tady je třeba říct ještě pár slov o tom domku, dřív než jej opustíme. Pořídili si ho pár roků před válkou mamičiní rodiče a jeho velikost, fasáda přizdobená rostlinnými ornamenty i ponurý vzhled odpovídaly ambicím třebíčského hodináře, který se přestěhoval do Brna, aby rozšířil svou klientelu z maloměstské na velkoměstskou. Takže hodinářský kveľb kombinovaný s obytným prostorem. A mimochodem, právě ta hodinářská výloha a taky hodinářská reklama - velký fosforeskující ciferník zavěšený na postříbřeném řetězu vedle výlohy - způsobily zřejmě to neštěstí. A nebyt té hodinářské výlohy, nejspíš by si hodinekchtivi vojáci toho domku vůbec nevšimli. Ale teď si uvědomuju, že jsem neřekl ještě nic o mamičiných rodičích, i když by nepochybně za zmínku stáli. Ale musím vás upozornit, že se dostáváme pozdě k prostřenému stolu, na němž leží už jen promaštěné ubrousky a rozdrčené kůstky. Tím chci říct, že maminka přišla o své rodiče krátce před tím, než jsem byl počat. Vypravili se totiž s rodinnými šperky a poklady - což většinou byly hodinky se stříbrnými plášti po židovských zákaznicích, kteří si je už nevyzvedli - na venkov, kde chtěli vše směnit za potraviny. Jel jich na lout celý vlak, shánčlivých rodičů, ale nedostali se daleko, protože ten vlak partyzáni omylem vyhodili do povětří, a jak byl plný naušnic, zlatých památečních mincí, stříbrných jehlic, brazlet a manžetových knoflíčků směnitelných za škvarkové sádlo, napršel ten poklad do rybníka u Hrušovan, jemuž se dodnes říká zlatonosný.

Konec války tedy sebral mamince všechno: rodiče, panenství, šperky, pocit bezpečného domova i hodinářský majetek. Snesla si z půdy vozík a tam si naskládala, co zůstalo. Ale než zvedla kotvy, šla se ještě podívat do kuchyně a obloukem se přitom vyhnula otcově hodinářské dílně, kam se soustředilo vojenské drancování. V kuchyni byl ukryt rodinný trezor. Maminka sundala ozdobnou dečku s vyšitým nápisem: "Pamatuj si, Marie, že kapličkou lásky kuchyň je!", a otevřela trezor. Jak se dalo čekat, šperky byly pryč /ležely v bahně rybníka u Hrušovan/. Ale trezoru se taktéž používalo k úschově zvlášť cenných hodinek určených k opravě. Takové kousky tam tentokrát ležely dva. Byly to nepochybně nešmírně cenné hodinky, ale zároveň moc zvláštní předměty, a kdyby maminka znala to slovo, pomyslela by si, že opravdu bizarní. Jedny byly stříbrné a druhé zlaté. Mohu je tady dosti přesně popsat, protože to pak dlouho byla dvě sluníčka /měsíček a

sluníčko/, dvě monstrence naší domácnosti na Jakubské ulici.

V obou případech šlo o kapesní hodinky, cibule "Systeme Roskopf" s přídatnými hudebními strojky.

První hodinky měly na stříbrném plášti vyrytého anděla: rozkošnou hlavičku mezi dvěma křídly protaženými po celém víčku a prokreslenými do jemných detailů. Když se po stisknutí pružinky objevil ciferník, zazněla písnička z miniaturního hracího strojku, jenž byl součástí hodinek. Andělsky tklivými tóny zahrál melodii "Čechy krásné, Čechy mé".

Druhé hodinky měly na zlatém plášti netopýra: ošklivou chlupatou hlavičku mezi protaženými a detailně prokreslenými blanami netopýřích křídel. Když se stisknutím pružinky odklopilo víčko, zazněla vulgární a prisprostlá melodie, při níž v žilách stydla krev. Aspoň v žilách náležejících tak luznému a křehkému tělu, jakým disponovala má žena Kamilka.

Hodinky nám věnovala maminka jako svatební dar. Zároveň s ošklivou dečkou "Pamatuj, Marie, že kapličkou lásky kuchyň je!"

K tomu ovšem spěchám dodat to, co maminka tenkrát nevěděla / a dodnes neví/: sluneční a měsíční /netopýří a andělské/ hodinky nezůstaly v trezoru po jejich rodičích /po zákaznicích jejich rodičů/, ale uložil je tam můj otec, který měl klíček nejen od všech srdíček, ale taky od všech trezorů. Když se s korektním úsměvem zvedl od maminky, odskočil si do tmy, kde si pečlivě upravil uniformu, a vrátil se na scénu s přísnou tváří šikovatele. Lhostejně prošel kolem hloučku na zápraží, bez zájmu minul hodinářský kvelb, kde se hlučně drancovalo, a šel rovnou do tiché "kapličky lásky" a v myšlenkách na mě uložil sluneční a uložil měsíční hodinky do trezoru.

Bylo mi v té chvíli pět minut, dvanáct vteřin a čas pracoval pro mě.

S vozíkem naloženým peřinami a prádlem / a s netopýřími a andělskými hodinkami přivázanými na holém těle pod spodničkou/ se maminka rozjela do středu města a později mi o tom vyprávěla, že se orientovala podle věže chrámu svatého Jakuba jako podle bezpečného majáku.

Ale střed města nevypadal na první pohled o nic přívětivěji než periférie. I tady se musela prodírat zácpami všemožných vozidel, od znehynělých obrněných aut až po čiperně rejdicí invalidní vozíky ovládané mrzáky držícími dlouhá bidla, kterými v jízdě sráželi lidi na chodnících. I tady se uprostřed ulice válely podivné předměty, jaké jsem později nacházel už jen v brněnských kanálech, kde jich pak ovšem byla celá skladiště a za zlevněné ceny. I tady se z ničeho nic zvedal

dusivý prach a někdo s křikem vyběhl z domu a bylo líp mu nerozumět. Ale přesto měla maminka důvod myslet si, že je tady bezpečněji, a přijela sem rozhodnuta najít si nový domov. A postupovala jednoduše tak, že vešla do nějakého domu, zatáhla vozík až ke schodům, prolezla všechna poschodí a od dveří ke dveřím tiskla kliky, a buď zjistila, že je zamčeno /pokud tam vůbec byla klika a ne třeba knoflík anebo mosazné vajíčko/, anebo vstoupila dovnitř a prošla předsíní a nahlédla do místností a okamžitě věděla: tak tady teda ne! pokud ji někdo vztekle nevykopl už z předsíně. Maminka však byla vytrvalá a neodbytná. Prolezla všechny čínžáky ve velkém okruhu kolem jakubského kostela a vyzkoušela v nich každické dveře. Neexistoval tady dům, kam by nevpadla se svým vozíkem převázaným peřinami. A tak se nakonec muselo stát, že najednou stanula i před těmi převými dveřmi. Tenkrát ovšem ještě nemohla vědět, že jsou to ty pravé dveře, protože tiskla kliku a ~~bylo~~ bylo zamčeno. Ale možná, že to aspoň tušila, neboť před nimi zůstela stát o něco déle. A tak uslyšela uvnitř ty údery. Jako by tam někde s děsivou nepravidelností tlouklo jakési obrovské srdce. Pak se vrátila k vozíku, vytáhla ho zas na ulici a pokračovala v obchůzce.

Choďte tak dlouho, jak můžete, a pak si někde kecněte, říkávala mamincina babička, ten obludně vytrvalý chodec. Maminka chodila po celý den, a když jí pozdě večer došla pára, vjela do vrat chrámu svatého Jakuba a po maličkém otálení pokračovala z předsíně do trojlodí, minula dva sloupy a pak přistrčila vozík ke kostelní lavici a usedla. A tady nebude od věci, když se zmíním, v jak hluboké úctě chovala maminka kostely a zvláště pak chrám svatého Jakuba. Nuže, v hluboké úctě chovala maminka kostely a zvláště pak chrám svatého Jakuba, kam chodívала s rodiči na velikonoční a vánoční mše, a s úzkostí hleděla na kříž zahalený fialovým plátnem a s chvějivou radostí na rozsvícený betlém. A když se chrámová loď pozvolna naplňovala kadidlovou vůní a když se při pozdvihování rozkolébala a vyplula, aby pak ze zvuků varhan letěla prostorem, věděla maminka, že tohle jsou chvíle nesmírně a navždy tajemné, kdy se nepředstavitelná tíha kamene mění v pápěří pampelišek a žule a mramor se chvějí jak vlákna pavučin, a to největší je docela malé a to nejmenší roste a pohlcuje prostor kolem. Ale nad tou posvátnou úctou převážilo dnes vědomí, že tady je konečně v bezpečí. A teď s tím břemenem celodenní únavy a nikdy už neumenšitelným břemenem všeho, co prožila v posledních dnech, měla zároveň pocit, že se nedopouští ničeho svatokrádežného. A ochotně se poddala

tomu zážitku bezpečí i sladké únavě. A tak ji tam našel kostelník a podíval se na vrchovatý vozík a podíval se na spící maminku a obešel kostel a zmizel v sakristii.

Chrám svatého Jakuba patřil k těm kostelům, co během války poskytovaly právo azylu. Ale Němci to právo nikdy nerespektovali a byli vždy hotovi strčit svůj gestapácký sosák i do ciboria a do svatostánku, a tak pan farář neskrýval stíhané osoby přímo snad v kostele, ale rozmísťoval je po bezpečných úkrytech po celém Brně. A této povinnosti se nezříkal ani na konci války a těsně po ní. Jen se jaksi samozřejmě změnil objekt jeho zájmu a mohl už taky využít chrámových prostor. Mezi lidmi se povídalo, že těsně po válce byla na půdě svatého Jakuba koňská stáj a že se tam chodilo přes sklad nad sakristií a někdo tvrdil, že v předsínce viděl dvě ližiny, po nichž koně vybíhali nahoru. Ti nejzlovolnější dokonce slyšeli přes krajkové mariánské písní koňské řehťání a dívali se nahoru do síťové klenby, jako by z té výšky měla v příští chvíli odkápnout koňská slina. A když jednou kostelník sáhl do velké, měchýřovité kapsy pro sirky a rozsypaly se mu přitom po kostelních dlážděčkách kostky cukru, proběhly věřícími vlna vzrušení a zděšení, jako kdyby se tam smykl štětinatý ďáblův ocas. Degeneres animos timor arguit.

Kostelník nechal maminku do sytosti prospat, pak se ujal jejího vozíku a hned šli.

To byste se divila, děvenko, co je teď po válce potřebných koní. A my se nikdy neptáme, kde se tady vzali, ani z které strany fronty přišli. Pro nás jsou to prostě koně. A pokud se jich neujmeme včas, je s nima ámen. Nevím, co to do lidí vjelo. A není to už ten válečný hlad, protože Brno dostalo slušné přiděl amerických konzerv z UNRRy a taky se zpřístupnily německé sklady vojenského proviantu v Židenicích, Šrajbecu a Kénigu. Já bych si myslel, děvenko, že je to spíš taková hladová zběsilost, něco doslova zvířecího, co se v lidech nastřádalo za ta léta války. Lidi snad ze to nemůžou, protože v každém z nás jsou spouštěcí mechanismy násilí, ale povězte mi, jak k tomu přidou ty koně. Jakmile se kůň dostane na volném prostranství mezi hůf lidí, je hanba se dívat, co ty lidi dělaj.

Mezitím došli k domu na Jakubské ulici a kostelník vytáhl vozík do prvního poschodí, kde se zastavili před zamčenými dveřmi, před kterými už dneska maminka jednou stála. A stejně jako tenkrát uslyšela vevnitř ty ~~EE~~ zvláštní údery, jako by tam bušilo jakési obrovské, děsivě nepravidelné srdce.

Kostelník vylovil klíč, odemkl, vešel první a maminka ucítila smrad tak hustý, že by v něm klidně mohly stát aspoň paterý vidle.

Člověk je důležitější než kůň, řekl kostelník, tady musí jít ohledy k zvířatům stranou. Kůň nemá nesmrtelnou duši a taky není obrazem božím. Je to jen ušlechtilé hovádko.

Budete si tady muset uklidit, pokračoval, když vstoupili do místnosti, kde bylo kobylenců jak na poli vyoraných brambor. Opatrně našlapovali a kůň smutně zaržal a otočil po mamince dlouhou hlavu podobnou chromné motýlí kukle.

Měla byste mu něco dát.

Maminka se pokoušela něco najít, ale vypadalo to beznadějně.

I kostelník se pokoušel něco najít, ale tentokrát měl v měchýřovité kapse opravdu jen sirky. Oba se úpěnlivě prošacovali, ale nic nenašli. Hledali ještě chvíli a znova nic nenašli. Kůň stál a podupával, jako když buší veliké, nepravidelné srdce.

Můj Bože, povzdechla si maminka, jak je mi to líto.

Je to jen kůň, připomněl kostelník, nesmíme se tím zas tak znepokojovat.

Co se s ním stane? zeptala se maminka.

Co by se mělo stát? Najdeme mu jinou stáj. Stejně exkluzivní jako byla tahle.

Ale, řekla maminka, chtěla bych vážně vědět, co se s ním stane.

No, vezmu ho na krátkou otěž a vyvedu na ulici. Dál uvidíme. Ještě něco?

Ano, řekla maminka. Komu patřil ten byt před tím koněm?

Kostelník pokrčil rameny. Podívejte se, děvenko, co jsme tu našli.

V koupelně nad ohřívadlem ležela půlka dobrého toaletního mýdla.

V ložnici zůstaly jen matrace a tady v téhle místnosti jsme našli na věšáku na zdi starý dámský plášť a vedle něho velikou zrzavou paruku.

A kostelník ukázal na zeď a ztuhly mu čelisti, protože paruka byla v čudu. Zbyl jen starý dámský plášť.

Nedovedu si představit, že by kůň sežral paruku, a už vůbec ne zrzavou, řekl kostelník zděšeně. Kůň nežere nikdy nic, co není k jídlu, i kdyby měl hlady zcepenět. Ale možná, že jsem ju sám odnesl a nevím už o tom. A vrtěl hlavou a vzal koně na tzv. krátkou otěž, těsně u hlavy, a vedl ho přes prah ke ~~schodům~~ schodům. Od schodů se ještě otočil: Tak si to tady pěkně užijte, děvenko. A ještě něco, jestli vám mohu radit, tak se za náma radši nedívejte.

Maminka si přistrčila k oknu židli, vylezla na ni a přes špinavé sklo hleděla na ulici. Kostelník a kůň zatím sestupovali po schodi-

šti, které bylo tak úzké, že se v jeho zákrutě musel kůň postavit na zadní, nalehnout na zeď a pomaloučku vytáčet. U vrat zůstali chvilku stát, než sebrali odvalu vpadnout do proudu ulice. Kostelník se nadechl a napružil svaly, jako kdyby se chystal skočit do Amazonky.

Když vyběhli z vrat, obsypaly je okamžitě dravé lidské piraně. A než stačili přejít z Jakubské přes ulici 9. května ke kostelu, zbyla z nádherného plnokrevníka jen pečlivě ohlodaná kostra, kterou už kostelník vedl na tzv. volné otěži.

A tak si tu vzdálenou scénu představuju: maminka stojí na židli, nos a rty přimáčknuté ke špinavé okenní tabuli, a vidí, jak kostelník převádí přes ulici kostru koně. A teď už nespěchají, naopak, řekl bych, že se docela loudají.

A ještě něčeho si, prosím, všimněte. Uprostřed té kostry, přichycena v hrudním koši, visí a při každém kroku se zhoupne velká zrzavá paruka. A nevypadá tak trochu jak liščí ocas? Tož visí tam pro vaše /a maminčino/ potěšení.

Však když se maminka vynadívá, sleze ze židle a začne uklízet kobylence.

Na jaře roku 1945 jela maminka s vozíkem převázaným peřinami z Řečkovic přes Královo Pole podél Lužánek až do středu města, aby si tam hledala nový domov: hnízdečko, do něhož mě v bezpečí vyvrhne. O čtvrt století později, na jaře roku 1970, jsem jel v čele konvoje svatebních vozů proti směru maminčina pohybu, totiž ze středu města, podél Lužánek až do Králova Pole, kde nás s Kamilkou čekal nový domov, svatební dar Kamilčiných rodičů.

Však vezte, že od chvíle /na jaře 1969/, kdy jsem se na poště dotkl Kamilčiny ruky a šla za mnou jak psík a drobounce se chvěla, až do téhle slavnostní jízdy svatebního konvoje, jsem musel prokázat v nejednom ohledu mimořádnou zdatnost, abych získal přízeň Kamilčina papánka, jenž byl význačným funkcionářem krajského výboru partaje a Kamilka jeho znejmilejší dítě.

Zatímco svým třem synům zajistil papánek znamenitou kariéru v hlavním městě - nadělal z nich doktory práv a politických věd a upíchl je v pražském aparátě - s dcerou měl jiné úmysly: hledal pro ni prince. A protože to měl být ten nejbáječnější ze všech princů, nejraději samotný kralevic, udělal papánek z dcerušky - jak si to žádal pohádkový mrav - Kamilku-Popelku a vybral jí docela nenápadné místo za poštovní přepážkou. A to už slídlil po princích, a hledal je mezi

perspektivními náměstky ředitelů socialistických koncernů i mezi lékaři a vysokoškolskými asistenty, ale jen žádného doktora práv a nikoho z funkcionářské branže.

A do toho jsem vpadl já, široko daleko jediný opravdový kralevic.

---

když tatínek začal pracovat na knížce o ptácích, všechnu svou obraznost, všechnu svou vitalitu a všechn svůj apetit vrhl do těch ptáků a přestaly ho už zajímat zlé zprávy, ale přesto k nám dál přicházely, dovídali jsme se o dalších zatčených z okruhu našich přátel Proč tak řádijou? ptala se maminka, ale tatínek neodpovídal zaujat popisem letu malého rákosníčka, ale to už se nespokojil pouhým líčením ptačího života, jejich každodenními příhodami, jak jich sám byl svědkem, nespokojil se jen **sumou** vlastního pozorování, ale zaměřil se především na tu stránku, které zatím u nás nebyla systematicky zpracována: na pohyby tažného ptactva, na jejich každoroční velké stěhování, a k tomu mu teď sloužila i jeho kroužkovací akce, pak ho za přeložili z Prdelové Říše do Osové Bitýšky, a měl to být trest, ale pro tatínka to byla radost, nad Osovou Bitýškou totiž vedl jeden důležitý ptačí tah, často, když přijel z venkovské školy, rozložil si ještě na zemi mapy celého světa a překrýval je archy průhledného papíru a čmáral po nich oblouky těch ptačích tahů, takže se trochu podobaly meteorologickým mapám anebo střihům na šaty, a to už se zabral do své práce tak, že si najal v Osové Bitýšce světničku, aby neztrácel čas dojížděním z Brna, a tak jsme ho nevideli v Brně celé dlouhé jaro a až před prázdninama se několikrát ukázal, aby si mě prohlíd, jak jsem vyrostl a jak mi jde škola

léto trávil v lužních lesích pod Pálavou a v lednicko-valtickém areálu, chodil po březích rybníků a s očima zakalenýma štěstím pozoroval vzlétající volavky a dlouhé hodiny trávil s bukači

/"bukač malý jest tělem volavka, schopnostmi slípka vodní, tak mezi pohyblivostí slípčí a vážností volavčí as uprostřed, hned se žene dlouhými skoky, po přehoušlích zachycuje stonky rákosu, hned opět plazí se jak chrástal při samé zemi, hned stane nehybně, v kouli se zhrou-tiv, aby v nejbližším okamžiku protáhl se jako had"/

bylo to poslední jeho šťastné léto v zemi Moravské, a měl jsem možnost strávit s ním ždíbec toho léta, vzal si mě na týden na prázdniny, bydleli jsme u hajného Kleina, vstávali brzo ráno, nazouvali se do holinek a šli bažinatou loukou k Mlynskému rybníku, louka pode mnou čvachtala a trpyt rybniční hladiny byl tak blízko, že jsem měl nepříjemný pocit,

že už každou chvíli nás voda zaleje vysoko nad hlavu, a když jsem se na okamžik zastavil a ohlédl, uviděl jsem hradbu prastarých dubů, v jejichž korunách stálo slunko a pod nejnižšími větvemi podivná drobná zvířátka, která z nás nespouštěla oči, a nejednou jsem věděl, že to, co teď vidím a co teď obsáhnu pohledem, je nejdůležitější v mém životě, svět, mimo nějž už nikdy nic nebude, a že jsme v něm s tatínkem navždy jen sami dva, v prostoru nasvíceném ranním slunkem, a až o mnoho let později jsem pochopil, že ta zvláštní chvíle na louce před rybníkem byla klec času, a že v ní dodneška pobíhám jak divoký pes dingo, anebo, jak říkával tatínek srandovně: divoký děs pingo

koncem srpna se tatínek vrátil z Lednice do Osové Bítýšky, ale nestačil se už před zahájením školního roku stát za námi v Brně a tak mně jen poslal pohlednici s obrázkem tukana zelenozobého, strčil jsem si ji do učebnice vlastivědy a nosil pořád s sebou a jen tak se mi ji podařilo zachránit, když u nás o měsíc později zazvonili policajti a obrátili byt vzhůru nohama a sebrali každý papírek, od té doby jsem pohlednici s tukanem vzal nesčetněkrát do ruky /a i teď ji držím/, byl to tatínkův poslední písemný vzkaz a tak se mi pořád nechtělo věřit, že bych v něm nenašel nic zašifrovaného /"Pěťo! Teď na začátku školního roku Ti přeji bystrou hlavu a statečné srdce! Pusť se s neochabujícím úsilím do svých každodenních povinností a necouvni před žádnou překážkou! Zdravím Tě, Tvůj táta."/ a tukan se mi stal na dlouhá léta erbovním zvířetem

v polovině října jsme si směli zajet do Osové Bítýšky pro věci po tatínkovi, provázeli jsme teď maminku na všech cestách jako její lord strážce pečeti a byli jsme dojemná dvojice, přísná paní v tmavém a bleďý jedenáctiletý chlapec, ředitel školy nás zavedl k panu Květošovi, u něhož měl tatínek pronajatou světničku, a byly to jen samé svršky, boty a učebnice předmětů, které tady tatínek učil, všechny písemnosti a materiály k "Velké ptačí knize" si policajti odnesli, když jsme šli v Osové Bítýšce na autobus, nesli jsme tatínkovy věci ve dvou kabelách, holinky z nich čouhaly jako dva neslušné předměty, lidé se zastavovali a ohlíželi a pak jsme potkali faráře Churého /byl sem z Brna přeložen za trest, stejně jako tatínek/ a ten nám vzal kabele z ruky a povídá Co se tumlujete? však večer jede další Brňák, počte se na chvíli posadit ke mně
A vy se, důstojný otče, nebojíte - optala se žertem maminka - pozvat k sobě ženu a dítě emigranta?

a pan farář se lehounce usmál, ale řekl docela vážně:

Všichni jsme emigranti, paní Simonidesová, emigranti z Království Božího, a všichni běžíme čertvíkam, zatímco Bůh za námi posílá vlčáky Svých Božských Úmyslů, staví nám do cesty ostnaté zátarasý Svého Milosrdenství a střílí po nás ze samopalů Své Božské Lásky

Březen 1988

/z rozepsaného románu/

Kytice vznikla v pátek 4. března 1988. Jarek se pro ni stavil cestou z práce na nádraží. Paní v květinářství řekla s výčitkou:

"Proč jste si ji nevyzvedl dřív? Byla krásná, všichni ji obdivovali. Teď už tak hezká není."

Jarek se zhrozil: "Ale ona by měla vydržet až do neděle. Co mám dělat?"

"M^usi být v chladnu, ale samozřejmě ne na mraze. Snad by pomohlo, kdybyste ji zabalil do mokrého novinového papíru. Ale ty narcisy vám dva dny beztak nevydrží."

Jarek zesmutněl. Jakou trosku vlastně v neděli položí na hrob? Ale nedalo se nic dělat, kytice byla už zaplacená. Prodačky mu ji ochotně zabalily. Byla obrovská a taďy těžká. Jarek ji v jedné ruce sotva unesl, v druhé měl kufřík. Dostane se s ní do vlaku? A jak ji tam uloží?

Vlak na štěstí nebyl plný, do schůdků se kytice vynést dala. Jarek našel prázdné oddělení. Kytici položil na polici pro zavazadla, zabrala skoro půlku. Dalším cestujícím, kteří přistoupili, to nevadilo, neměli mnoho zavazadel. Chvílemi otvíral okno, aby kytici nebylo horko. Teprve těsně před Prahou si začal lámat hlavu, jak se s ní dostane do tramvaje, kde ji uloží a jak ji bude obkládat mokkými novinami.

Jeho úvahy a obavy byly zbytečné. Sotva na bývalém Masarykově nádraží vystoupil z vagónu, už před ním stál uniformovaný příslušník VB:

"Předložte mi svou občanskou legitimaci!"

To se řekne, ale jak to má dělat člověk, když má v jedné

ruce kufřík a v druhé obrovskou kytici? Všiml si, že u něho stojí také dva nebo tři páni v civilu.

"Ti asi k tomu také patří," blesklo mu hlavou a požádal jednoho z nich, aby mu kytici podržel. Legitimaci mu nevrátili. Vedli ho ven z nástupiště, pak doprava, ještě jednou doprava, doleva a nahoru po schodech. Najednou se za nimi ozvaly další kroky a také hlas:

"Ahoj, Jarku!"

Jarek se podivil. Jenda je také tady! Vůbec netušil, že spolu jeli jedním vlakem. Jeden z pánů v civilu mu to pak nechtěl věřit. Došli do prvního poschodí, Jarka zavedli do kanceláře, Jendu vedle do druhé. První věc, které si všiml, byl malý volný stůl. Kytice ho tížila.

"Můžu sem položit tu kytici?"

Kytice pak v klidu ležela na stolku. Svůj význam však měla. Jestliže byly zákrok, prohlídka i výslech zdůvodněny tím, že je /na žádost kardinála Tomáška/ nutno zabránit tomu, aby nějaké "nekalé" živly narušily poklidný průběh nedělní pouti k blahoslavené Anežce České, svědčila kytice o tom, že právě v tuto neděli směřují Jenda i Jarek úplně jinam - do Lán.

Asi za hodinu došlo ostatně i na kytici.

"Tu stuhu nám tady musíte nechat," řekl silnější pán v civilu. Jarek s tím druhým pánem opatrně rozbalili kytici a odvázali bílo-červeno-modrou stuhu.

"To MORAVANÉ tady je, ale kde je VĚRNI ZŮSTANEME?"

Našli je, musel se obrátit druhý konec stuhy. Ale co s kyticí?

Jarek navrhl: "Já vám ji tady nechám."

"To by se musela zapsat do protokolu," řekl pán v civilu.

Jarek se nakonec rozhodl, že si tedy kytici zase vezme. Pak už šlo všechno rychle. Páni v civilu, Jenda a Jarek vyšli před nádraží a nasedli do auta. S kyticí byla zase potíž, jeden pán v civilu ji musel podržet, Jarek se usadil a pak mu ji dali do klína. Cesta nebyla daleká: dojeli a pak došli na Hlavní nádraží. Tam stál vlak do Budapešti. Nastal menší zmatek - většina vlaku byla zadána pro cestující s místenkami. Nakonec se našel vagón, do něhož nebyly místenky nutné, a v něm oddělení se třemi vojáčky - příslušníky vnitřní nebo pohraniční stráže.

"To máte dobře zařízeno, budeme pod dohledem složek ministerstva vnitra i ve vlaku!" oznámil Jenda z okna pánům v civilu. Jeden z nich nato vešel do vlaku, hochům se legitimoval a pověřil je, aby oba cestující nenechali vystoupit před Brnem.

Kytice zas ležela na polici pro zavazadla a po cestě z Brna do Prahy absolvovala i cestu z Prahy do Brna. Před Brnem začali Jenda s Jarkem dumat o tom, zda chytí tramvaj: v Brně se v noci rozjíždějí tramvaje od nádraží v hodinovém intervalu.

Když vystoupili z vlaku, vzal Jenda Jarkův kufřík a rozběhl se. Jarek se pustil s kyticí za ním. Vestibul brněnského nádraží se opravuje, je tam lešení a na zemi prkna. Dupání se rozléhalo po celé prostora mnoha decibely. Tramvaje stály ještě na stanici. Na dva pelášící postarší podsadité muže, z nichž jeden táhl dvě zavazadla a druhý obrovskou kyticí, byl rozkošný pohled.

V tramvaji si Jenda sedl, Jarek mu dal kyticí na klín a přemýšlel o tom, co doma s kyticí. Ale všechno skončilo zase jinak.

U zastávky, kde Jenda s Jarkem vystupovali, čekalo černé auto a u něho stáli dva páni v civilu. Jenda je poznal:

"Jé, to jste vy?"

Byli to oni. Jenda s Jarkem zas nastoupili do auta, kytice se octla v kufru. Nálada byla celkem dobrá. Konec konců - to noční bdění všech přítomných zavinili Pražáci. Jenda řekl:

"Nemohli byste nás dovézt někam, kde bychom tu kytici mohli položit?"

Páni projevíli pochopení: šlo jen o to, kam. Jenda vyslovil jméno Janáčkoví, Jarek navrhl Mahena a Jenda byl dost pro, jeden z pánů v civilu nadhodil i Mrštíky. Vše nakonec rozhodl třetí pán v civilu:

"Já bych to dal tomu Janáčkoví."

Jenda a Jarek souhlasili. Když kytici nemohl dostat velký rodák z Hodonína, ať ji dostane velký rodák z Hukvald. Auto zajelo k Janáčkovu divadlu. Šofér zapochyboval:

"To mám zajet až tam?"

Jenda podotkl: "Vždyť můžeme říct, že jsme policajti."

Ale kdo by si jich mohl všimnout? O půl třetí v noci bylo všude pusto a prázdko. Auto zajelo až před divadlo. Kromě šoféra všichni vystoupili, k pomníku došli jen Jenda a Jarek. Jenda vylezl na plošinu u pomníku, Jarek mu podal kytici a Jenda ji položil k pomníku. Pak slezl k Jarkovi. Oba na chvíli sundali čepice: měli pocit, že pietnost - a také absurditu - této chvíle musí projevít nějakým gestem. Když si je zase dali na hlavu, podíval se Jarek nahoru na sochu a prohodil polohlasem:

"Tak si myslím, Leoši, že kytici s takovým obřadem jsi ještě nedostal."

Jenda se také podíval vzhůru: "Mně se zdá, že se na nás trochu šklebí."

Oba se vrátili k autu.

Zpráva o zadržení Jana Šimsy a Jaroslava Mezníka

V pátek 4. března 1988 odjeli z Brna do Prahy Jaroslav Mezník a Jan Šimsa, aby mohli v neděli 6. března zajet do Lán a položit na hrob T.G. Masaryka kytici. Na nádraží Praha-střed byli při výstupu z vlaku ve 20,25 zadrženi uniformovanými i neuniformovanými příslušníky SNB a odvedeni na nádražní oddělení VB. Zákrok byl odůvodněn tím, že kardinál Tomášek požádal generála Cardu, aby složky SNB zamezily narušení poutě k blahoslavené Anežce České. Prohlídku osobní i zavazadel odůvodnili pracovníci StB tím, že je třeba zjistit, zda zadrženi nemají o sebe zbraně, popřípadě jiné prostředky k narušení pořádku. Bez souvislosti s odůvodněním zabavili Janu Šimsovi jednu stránku obsahující předběžný návrh zásad a vymezení činnosti Společnosti T.G. Masaryka, Jaroslavu Mezníkovi červeno-modro-bílou stuhu od kytice s nápisem Věrní zůstaneme - Moravané, jeden výtisk 2. čísla Lidových novin, strojopisnou historickou práci a jeho poznámky k této práci. Po devadesátiminutovém výsledku byli za doprovodu, vedeném podplukovníkem Kmochem, odvezeni na Hlavní nádraží a posazeni do rychlíku, který odjíždí ve 22,21. V Brně byli zadrženi skupinou pracovníků StB vedenou kapitánem Dvořákem, která zadrženým umožnila položit kytici u pomníku Leoše Janáčka, a poté je odvezla ke krátkému výsledku na krajsou správu SNB na Leninově ulici. Na závěr se oba zavázali, že do Prahy již v tomto týdnu nepojedou, a bylo jim sděleno, jak budou kontrolováni.

25

Poznámky k promluvě o Jiřím Ortenovi a Ivanu Blatném

Připisují Z.K. a J.K.

Přibližný rozvrh:

1. Osobní životy a jejich podmínky.
2. Stav světa a zdejší končiny v době počátků těch dvou.
3. Třicátá léta v literatuře a zvláště v poezii.
4. Účast těch dvou na hnutích, skupinách a přátelských okruzích.
5. Jejich poezie a jejich i její osudy.

Rozvrh je k tomu, abych neodbíhal. Pokud se tak stane, prosím, okřikněte mě. Budu to mít za vlídnou pomoc.

Úvodem připomenu základní údaje. Jiří Orten se narodil 30. srpna 1919 v Kutné Hoře. Zemřel 1. září 1941, dva dny po těžkém úrazu, v jediné pražské nemocnici, kam tehdy směli Židé. Více o tom později. Ivan Blatný se narodil 21. prosince 1919 v Brně. Od roku 1948 žije v Anglii jako pacient otevřeného oddělení psychiatrického ústavu. Též o tom bude bližší zmínka.

1.

Arne Novák má ve Stručných dějinách literatury české (Promberger, Olomouc 1946) jakoby prorockou větu: "Hlavním tématem Blatného zůstává trvale vpád iracionálních živelů do sebeklamného světa rozumového řádu a mravní konvence." Třebaže jde o Lva Blatného, mohla by se tím jako mottem předznamenat práce o tématu života a díla jeho syna Ivana. Příímý mimogenetický vliv, i když možná byl výrazný, trval krátce. Lev Blatný, narozený 1894, zemřel 1930. Ivanovi bylo jedenáct.

Prvně jsem se s ním setkal roku 1937. Žil v jednom bytě s babičkou na brněnském Obilním trhu. Nevím, po kom Ivan zdědil optický krám naproti kavárně Avion. Asi po někom z matčiny strany, protože Lev Blatný, doktor práv, pracoval z toho titulu u železnic, i když především psal hry a prózy a stal se pak na krátký čas dramaturgem, než z něho na poslední dvě léta byl už jen tuberkulózní pacient v Brně a v Tatrách.

Ivanovi z řečeného krámu obživa zjevně plynula. Kdykoli jsme seděli v patře Avionu u velikého okna a spatřil, jak do krámu vstupuje zákazník, objednával další víno, nebo co si kdo přál.

Literární historie říká, že Ivanova studia na brněnské univerzitě přerušili 1939 nacisté. Univerzitu přerušili, jistě. Ale mnoho studií akademického rázu jsem u Ivana nezažil. K čemu taky. Básník studuje pro svou profesi například tím, že někudy jde. Ale je to tak dobře? Už déle než půl století čas od času plane spor, není-li slabinou české poezie zvláště let třicátých, že pochází z imaginací a intelektů nedostatečně spjatých s pokračujícími mnohostrannými studii. Je to otevřená otázka. Akademicky zaměřené vzdělávání má sklon zužovat myšlení a podporovat prestižní morálku. Nevzdělanost ovšem nechává příliš nestřeženě účinkovat iracionalitu povahy a instinktů.

Pokud jde o Ivana, přiznávám, že mě udivoval stupeň jeho nechuti ráno nebo vůbec dopoledne vstávat. Nemuselo tomu předcházet noční bdění, ať opilé nebo jiné. Vlastně bylo proč si tu lenost protivit, když se uvážilo, jak brilantní a pravé je jeho nadání, širokým okruhem rozpoznané velmi brzy.

Ale úplným Rimbaudem, tvorem ve vleku poezie, která v něm vzniká a hned ho i přerůstá, to Ivan Blatný přece jen není. Přesto jako by tehdy bylo o něm platilo, co Nezval přeložil:

Zahálko mladosti,
jež ke hříchu svádí,
z přílišné jemnosti
ztratil jsem své mládí.

Zní to pěkně, jistě. Dává to i smysl. Ale v originále je to trochu jinak:

Oisive jeunesse
a tout asservie,
par délicatesse
j'ai perdu ma vie.

U Rimbauda si tedy "zahálčivá mladost všechno podrobila". O "hříchu" není v jeho druhém verši řeč. To si Nezval překladatelsky neodpovědně ulehčil úkol. Zkusmá diagnóza Ivana Blatného, provedená prvním čtyřverším Rimbaudovy Písně nejvyšší věže, vychází přesněji, užije-li se originálu. Ne že by pojem "hřích" byl Rimbaudovi něčím odlehlým. Jak víme z jiných částí jeho poezie a z životopisů, měl s nábožností svého těsného okolí potíže a vyznal se

v jejím pojmosloví. Tím spíš překladatel neměl o hříchu mluvit tam, kde originál je pocitově sekulární. Už zcela lehkomyšlně se překladatel Nezval zachoval v druhé polovině citovaného čtyřverší. Aby mu vyšel rým svádí - mládí, Rimbaud podle něho vinou jemnosti ztratil právě jen mládí. Jenže v tom asi je, co Nezval neuměl či ani nechtěl pochopit: pod pěnivě zpěvnou a neúprosnou lavinou Rimbaudovy poezie se skrývá groteskně tragická a stejně neúprosná katastrofa, kterou Rimbaud za vznik své poezie musel zaplatit. Neztratil vinou jemnosti "mládí", jak tvrdí Nezval, ale život. Když ty verše v osmnácti psal, nevěštil. Právě se ztráty života v zájmu poezie ze svého písma dočítal. Takových těsných vztahů mezi promluvou a životem nebývá za století mnoho. Rimbaud tím vztahem byl. Ivan Blatný zčásti též. Vrátime se k tomu.

Konvence by řekla, že lenošili oba. Ale Rimbaud se vzdaloval od konvenční normy z odpovědnosti k poezii jako k čistému sdělení svého sporu se sebou o podstatu a význam života. Byl tím neodpovědný k vlastním, matčiným i sestřiným a konvenčně obecným životním podmínkám. Riskoval bídu a ona přišla. Ale dílo, podnes zázračné, by bez oisive délicatesse tohoto druhu nebylo vzniklo.

Ivan Blatný riskoval též. Ale spíš ve smyslu Nezvalova překladu než Rimbaudova originálu. "Zahálkou mladosti" dával v sázku spíš jen psychickou odolnost a energii. Důležité "jen". Je to mnoho, ale pouze napůl rimbaudovsky se plavil po vodách svého nadání i raného uznání zajištěn dodávkami obživy od zákazníků optického krámu. I na to, jak říkají zprávy, doplatil skoro stejně jako Rimbaud. Ale od samých počátků podnes jako by důsledkům poezie spíš chtěl unikat než se k nim znát.

"Jediný snesitelný stav je spánek," řekl mi brzy po tom, co jsme se prvně setkali. Je dobře si to pamatovat snad i jako část vysvětlení toho, co se stalo později.

O tři měsíce před Ivanem Blatným se v Kutné Hoře narodil ten, který si později prvním ze svých autorských jmen říkal Jiří Orten. Rodným jménem to byl Jiří Ohrenstein.

Na rozdíl od jediného syna i dítěte svých rodičů Ivana měl Jiří staršího a pak i mladšího bratra. Rozdílů od Ivana je víc. Uprostřed historicky proslulého, ale za první republiky hospodářsky a kulturně celkem stagnujícího maloměsta vlastnil Jiřího otec jednopatrový dům se soukenickým krámem v přízemí. Výkladní skříň

vedla do hlavní ulice blízko ústředního náměstí, ale podstatná část bytu měla okna obrácena do dvora mezi jinými domy.

Na rozdíl od Ivanova imaginativně a intelektuálně energického otce měl tedy Jiří z mužské strany v genech a za prvních let růstu jako vzor jen jistý stupeň podnikavosti. Podle všeho, co vím, to byla podnikavost velmi neexpansivní.

Tento otec, vždy pro Jiřího jakoby v pozadí, ustoupil roku 1936 do pozadí úplného. Nezažil jsem ho. Nevím. Ale jeho raný odchod, zdá se mi, nebyl počátkem nástupnictví Ortenovy matky v rodině, v obchodě, v kutnohorské společnosti. Matčina nadvláda byla otcovou smrtí jen potvrzena.

Nic nevím o matce Ivana Blatného. Jen tolik, že jako jeho otec zemřela brzy. Zbyla, jak já to zažil, ta navenek přísná a přitom bezmocně kralující babička na Obilním trhu.

U Orteny to bylo podstatně jiné. Matka byla pro něj první mezi ženami. Mezi těmi, s nimiž se nedá žít a bez nich taky ne, jak pokračmu řekl patrně už Adam. Byla nevyčerpatelným zdrojem vlastní činnosti i činnosti všech nablízku. Nejen dál vedla soukenictví, ale pokračovala v organisování ochotníků, zvala vědce a spisovatele k přednáškám, rázných i chápavým perem i hlasem hleděla organisovat i syny. Byl to židovský matriarchát, asimilací poněkud obroušený, ale i v tom tvaru výraznější, než jaký jsem kdy poznal v obdobných pražských rodinách. Prvorozený Ota vlastně poslechl tu nezdolnou ochotnici, když se vydal do Prahy studovat na hereckém oddělení konzervatoře. Jiřímu ten vladařsky mateřský a při vší lidskosti jednostranný rozum poručil, ať jde na gymnázium v Kolíně. Odtamtud denně zpátky domů, do matčina náručí i područí.

Směl jsem tu podivuhodnou paní a ženu poznat i v nejtemnějších okamžicích. Byla tehdy v prvních dnech září 1941 neuvěřitelně smělá a racionální. Přijel jsem do Kutné Hory povědět jí blíž, co se stalo. Přišla mi naproti na nádraží. A hned v ulicích jsem musel vyprávět, kde, kdy a jak to bylo, že Jiří zemřel. Vzorem tvrdě odolné lidskosti.

A přece rozumím Jiřímu, že z gymnázia a tím i z její intenzivně každodenní přítomnosti musel pryč. Napětí mezi neúprosně pečující vladařkou a synem právě tak oddaným jako z instinktivní potřeby samostatným a tedy vzdorujícím muselo při každodenním styku mučit obě strany, třebaže zároveň bylo zdrojem značné části Orte-

novy poezie už v jejích počátcích.

Pod povrchem většinou dovedně zvládaným to byla strindbergovská milostná rvačka o třech dějstvích. První se dálo, když byli spolu v Kutné Hoře. Ve třetím, pro paní Bertu několikanásobně přís-ném, Jiří byl přítomen už jen svou velmi pronikavou nepřítomností. Zjevně působilo jako úleva po úderu jeho ztráty a pak v Terezíně a pod hrozbou transportů na východ, že Jiří tomu unikl. Ale za jakou cenu! A navíc se nevysvětlitelně navždy vytrhl z matriarchátu.

To se mu zčásti podařilo už v dějství druhém. Vztahu k matce se ani žádným radikálním způsobem zbavit nechtěl. To jen potřeba volnosti ho hnala z ohrádky dohledu. A když napsal "pomalu svlékáme své lásky, když nemohou se unést", to "pomalu" tam za prvního roku po úniku z Kutné Hory bylo slovem důležitějším než samo "svlékání" lásky.

Z druhé strany tomu bylo podobně, ale třebaže tam šlo o ženu, postoj vypadal až velmi tvrdě. Nevím, jak se paní Bertě v soukenictví vedlo, ale když se Jiří rozhodl 1936 kolínské gymnázium opustit a přes neúspěch při první zkoušce na konzervatoř zůstat v Praze, odmítla ho podporovat. Opravdu na to neměla? Spíš ho chtěla zpátky k sobě. Zápasila o něj s jeho smyslem pro svobodu. Úhrn Ortenova díla dokládá, že už tehdy, v necelých sedmnácti, jednal odpovědně, jestliže mezi hýčkajícím a omezujícím přístřeším u matky a nuznou volností v Praze volil to druhé.

Ale nebýt matky právě takové, jaká byla, neměli bychom Ortenovu poezii takovou, jaká je. Nebyl to zdaleka vztah idylicky šťastný. I časy se o to postaraly. Je však skoro jistě genetickým i morálně psychickým odkazem paní Berty i další a nejdalekosáhlejší Ortenova odlišnost od Ivana Blatného: Jiří nesnesl nečinnost.

Prosím, spánek ať přijde, když už činnost vinou vyčerpání ztrácí dostatek přesnosti a smyslu. Ale obdobu Ivanovy oisive jeunesse Jiří neznal, i když rimbaudovská délicatesse mu snad byla vlastnější než Ivanovi.

Délicatesse ve smyslu jemné čistoty mysli. Její nezáladnosti a přitom pronikavosti, energie, ale neútočnosti, schopnosti humoru a ironie, nikdy však posměchu. Aby si tuto čistotu dokázal zachovat, musel trvale jednat.

Pokud nepsal, musel mít smysluplnou schůzku s dívkou. A pokud nepsal a neměl takovou schůzku, četl, sešel se s přáteli, byl tak

laskav a přišel do sálu Na Zbořenci zkoušet některou z inscenací nebo recitačních večerů Divadelního kolektivu mladých. Dokonce si od těch velmi raných let za pobytu v Praze sám na sebe vydělával příspěvky do časopisů.

To je u Ivana téže doby nemyslitelné. Nebo aby den co den psal deník! Jiří na rozdíl od jaksi bezděčně nadřazeného Ivana nemohl jinak než vydávat toto pokorné a úporně i lehce soustavné svědectví o sobě, které zároveň bylo a zůstává svědectvím o povaze lidí a časů, o Zeitgeistu - o tom, čeho se Heine dotýká výrokem: "Zeitgeist, to jste vy, pánové." Byli jsme to v Jiřího deníku my všichni úzce i široce kolem něho.

Ale nemíním jednoho soudit druhým. Ze všeho nejméně chci soudit já za sebe. Jde mi o rozpoznání rozdílu mezi dvěma básníky a lidmi. S Ivanem bývalo v přátelském ohledu stejně nádherně jako s Jiřím. Jindy podobně zle.

Když už jsem však začal řeč o Ivanovi Blatném nebo o jeho rodu citátem z Arne Nováka, hodí se snad, abych uvedl i to, jak týž literární historik ocenil Jiřího Ortena. Prý "jeho cudná lyrika... vyrůstala z pocitu úzkosti a beznaděje".

Bezděčný věstec ve věci Ivana Blatného byl nedbalým nebo spíš vůbec nečtoucím posuzovatelem poezie Jiřího Ortena.

Věcně je přesný. Uvádí, které Ortenovy sbírky byly vydány pod jménem Karel Jílek a které pod pseudonymem Jiří Jakub. Zmiňuje se o důvodu i o tom, že konečně po válce, už dávno bez Jiřího vědomí, mohlo jeho Dílo vyjít pod jménem první volby, Jiří Orten.

Bylo by (zvláště v roce 1946, kdy Novákovy Stručné dějiny vyšly) stálo za nejstručnější zmínku, že tento básník své prvotně zvolené jméno nikdy na obálce nebo na titulní stránce své knihy nespatriil. Přitom je měl rád a dokonce potají přiznal, že se mu odvozenina Orten z otcova jména líbí víc než ta, kterou si pro sebe vytvořil jeho starší bratr, i když k tomu, zvláště jako frekventant - předčasně pro židovství vyloučený frekventant - hereckého oddělení pražské konzervatoře a tedy jeho následovatel, vždy s úctou vzhlížel. S úctou divně otřesenou. Jako by nebyl věřil, že kterýkoli starší bratr, prostě proto, že je starším bratrem, může být něčím lepším.

Kdyby Arne Novák nebo jeho fámulové byli měli čas a místo, mohli docenit zvláštní osud tohoto básníka. A bylo by jim stačilo

jen trochu poctivě využitého čtenářského času, aby se vyvarovali ve věci jeho poezie soudu tak trapně mylného.

Orten nepsal "cudnou lyriku". Přiznával úplnost své zkušenosti. Ale jeho verše nerostly z "úzkosti a beznaděje". To se ví, ty pocity v něm někdy byly. Jak jinak v dané době, pane profesore. Jenže jeho poezie vyrůstala s obrazivostí až hmatatelnou a v rytmech neúprosně spádných z čehosi právě opačného, z instinktivní, emocionální i velmi racionální obrany proti "úzkosti a beznaději" a z poznání, proč a jak takové pocity v lidech vznikají a lámou je. On sám umřel nezlomen.

2.

Zpětný pohled na dávná léta, vždy neodbytně ponaučený tím, co se mezitím stalo, může být klamný nebo i velmi klamný. Ale zkusme být historiograficky věcní. Ani tak ten obraz nedopadne nejlíp. Když Orten, Blatný a jejich přátelé a současníci procítali k artikulovatelnému vědomí, svět místně vypadal jako alternativa za jistých podmínek přijatelná, ale jako celek byl groteskně temný.

Už skoro dvě desetiletí vládl Mussolini a přes všechnu jeho domácí i zahraniční brutalitu a expansi se s ním demokracie stýkaly někdy až přátelsky, nedokázaly ani pozastavit jeho přepadení Habeše a nikdy nevznesly dost účinný protest k ochraně jeho domácích protivníků. Ti se různě bránili sami. Croceho přítel, filozof Gentile, volil službu fašismu, ale sám Croce se vzdal senátorství i místa v akademii, aby nemusel lživě přísahat Mussoliniho státu, a odsunut do Bari psal svobodně dál. Světová proslulost ho uchránila před osudem mnoha lidí podobně smýšlejících i významných, ale ne dost světoznámých. Croceho případ svým způsobem povzbuzoval, zato skličovalo počínání jedinečného malíře Giorgia de Chirica: nevydržel v odporu, nechal své nejvlastnější malby a věnoval se fašisticky přijatelnému tradičnímu portrétismu.

V sousední zemi byl od roku 1933 vůdcem Hitler. Opakoval se tam v mnoha variantách případ Heidegger. Osvětlím jej citátem Croceho z roku 1934: "... filosof, který dosud byl všechno jiné než lidový a přístupný, nabízí své filosofické zbraně diktatuře, která jich vůbec nepotřebuje, užívajíc zbraní zcela jiných. Filosofie smí sloužit jen svobodě..." Byla však v tehdejší Německu vyloučena

obdoba případu Croceho a vlastně i de Chiricova. Zabíjelo se tam a věznilo mnohonásobně víc než v Itálii, která taky nikdy neměla protižidovské zákony. Obecně běžný antisemitismus převážné části Evropanů naopak získal v Hitlerovi krystalicky výmluvného a čino-rodého aktivistu. Získával tím přívržence i vně říše.

Zvlášť hroživé bylo, co plynulo ze samé povahy západních demokracií: nedokázaly se, každá sama v sobě ani mezi sebou, dohodnout na rázném způsobu obrany proti mohutnící vlně iracionálně motivovaných nacionalisticky vševládných hnutí a vůdců. Viz i válka ve Španělsku.

Skoro jsme věděli už mezi svými sedmnácti a dvaceti, že je na nás vinou úhrnu lidských povah a hnutí, organizací a institucí připravena jakási nezvládnutelná ohavnost. Hleděli jsme to vědomí od sebe oddalovat, ale vnucovalo se i za nejpokojnějších okamžiků na nejlíbeznějších místech. Na konci června 1938 jsme se, Josef čili Jožka Lederer, později krycím jménem Jiří Klan, a já, začali jednou večer domlouvat, že se pojedeme podívat do Paříže. I mně to dnes zní divně, ale přes celého Hitlera Evropa ještě v té chvíli byla průjezdná. Frank se rovnal koruně a při úsporné obživě a nocležích se ve sladké Francii za pět set korun dalo pobýt měsíc. Přišel do té rozpravy Jiří Orten. Byl snadno přemluven, že musí s námi. Na peníze jsme se mu s Jožkou slíbili složit, ale chybějící pas si přece jen musel pořídit sám. A my chtěli jet za osmačtyřicet hodin. Musel v noci do Kutné Hory flamendrákem a být nazítří před polednem zpátky: potřeboval totiž k pasu rodný list, souhlas vojenského oddělení městské správy a podpis ručitele pro tuto správu, že se vrátí. Byl zpátky včas a šlo se na policejní ředitelství v Dittrichově ulici. "Zítřka touhle dobou si přijďte," řekl vlídný úředník, jen po slušném obědě snad trochu ospalý. Stáli jsme za Jiřího zády a strčili mu do ruky desetikorunu. Pařížský rychlík totiž už tenkrát odjížděl z Wilsonova nádraží kolem půl jedenácté dopoledne. Jiří svým nejsametovějším tónem řekl: "Prosím, v devět by to nešlo?" Úředník odstrčil jeho ruku s naší desetikorunou a odpověděl: "Přijďte si." Litr červeného vína stál tehdy ve Francii půl franku, jeho skleněný obal frank. A ten se za frank zase dal zpeněžit. Blížili jsme se k Paříži pěkně stříknutí, ale hlavně tím, jak kouzelně Jiří ze své obsažné i výběravé paměti říkal Apollinairovo Pásmo v překladu Karla Čapka. Pobyli jsme dokonce pět týdnů, též díky Jožkově přítelkyni, milé a hezké zdravotnici z Hôpital américain

na bulváru Victor-Hugo v Neuilly, která nás všechny zvala na dobré, levné, zdravé večeře. Stačili jsme i zajet do Le Havru. Vyšplhali jsme se na skalní vyhlídku na město a na moře a neuvěřitelně tam v zamyšlení seděl jiný můj židovský přítel, ještě z dob běhu na lyžích, Engelmüller. Čekal na levnou dopravu do USA, protože strýc, krejčí v Chicagu, sice měl i za krize, z čeho Emila živit, ale milionář nebyl. Bylo třeba nákladní lodi s kabinami. Ta už stála dole v přístavu. "Kluci, honem si to zařídte taky, protože tady to brzy začne," řekl hlavně Jiřímu a Jožkovi a palcem ukázal přes rameno na evropský kontinent. Svou zamyšleností nás nakazil. Dlouho jsme byli potichu každý sám se sebou. Nazítří jsem se asi poosmé vydal do Louvru. Náhle mě z boku popotahovalo za rukáv košile asi dvanáctileté vytáhlé americké pouchně a ve vznešeném tichu ze mne vymáhalo informaci, kde je Mona Lisa. V její řeči to ovšem byla Mouna Lajza. Když jsem jí řekl, že ji tam dovedu, skoro ohromeně reagovala na můj přízvuk: "You are not American?" A jen co jsem jí sdělil, odkud jsem, její krásné dětské oči se vyděsily, vzala mě za ramena a zapřísahala mě: "You must not go back! Your country is on fire. My mother told me." Nesmíš se vrátit. Tvá země hoří. Vím to od maminky. A vedla mě k houfu asi třiceti amerických maminek, jež místo aby se dívaly na obrazy a slyšely "hlasy ticha", nastavovaly uši k drmolivým výkladům své průvodkyně. Má mladičká přítelkyně na to nedbala, vtrhla do té feministické výpravy konané půl století dřív, než se tomu feminismus začalo říkat, a žádala vlastní matku i ostatní, ať mi zabrání vrátit se do Československa. Průvodkyně pokrčila rameny a zmlkla. Ve sboru amerických matek se střídaly hlasy věcně střídme a citující prameny svých informací s výkřiky jaksi hystericky sympatisujícími nebo s pokradnými vzlyky a slzami: "We all are so sorry, believe us." Když jsem to vyprávěl Jiřímu a Jožkovi, říkali: "Asi mají pravdu, báby. Ale dokážou zařídit, aby se z té nebezpečné končiny mohlo odstěhovat všech čtrnáct miliónů?"

Když jsem byl o dva roky dřív v Anglii, naučil jsem se aspoň tušit, z čeho pramení ostrovanská lhostejnost a tupá nadřazenost halifaxovsky chamberlainovské části konzervativců. Oni skutečně značný počet občanstva representovali. Churchillovsky zaryté a temperamentní probuzení nastalo opožděně. Pro nás jistě. A mohl to zpoždění odskákat celý svět. Chamberlainovci a ještě pravější pravičáci příliš dlouho viděli vyhlídky nikoli v odrovnání Hitlera,

ale ve smíru s ním. Dá se jim přiznat za polehčující okolnost, že se rodili do privilegovaných tříd a prostředí? Ale co potom s některými labouristicky racionálními intelektuály, kteří si s nástupem fašismu a nacismu v Evropě nebo dokonce s otázkou Československa nevěděli rady o nic líp?

Na východní straně takzvaně nejcivilisovanějšího zemědělu měl Stalin v mocenské brutalitě značný časový náskok před Hitlerem. A čeho se mu snad nedostávalo v rozmachu a v počtu obětí, hleděl v druhé půli třicátých let dohonit. Tento bůh nejen doma, ale i v některých západních stranách a myslích pořádal aranžované "procesy" a vraždil či po miliónech posílal do lágrů údajné odpůrce i bez teatrálních soudů.

Ve zdejších kraji sociální podmínky nebyly za hospodářské krize zdaleka tak zoufalé jako právě v Německu, ve Francii, v Británii, ale i tak nahrávaly na falešné levici poslušným vyznavačům Stalina. Přijal sice "socialismus v jedné zemi" na rozdíl od předchozího programu světové revoluce, ale dál byl šéfem Kominterny a v časových rozmezích tak krátkých, že to ani zdatný intelekt nedokázal zinterpretovat, dirigoval národní komunistické strany do různých směrů.

Byly z toho hlučné diskuse a hádky. Ivan Blatný v té oblasti býval koncem třicátých let náměsíčně neúčastný. Jako by uhýbal trýzni těch sporů a obav. Ale na padesáté straně sbírky Paní jitřenka se bezpochyby právě v básni s nevinným titulem Půvaby jara za úniky zastyděl. Náhle ví o smrti, zradě, hanbě, bolesti a ponížení. Z titulu je temná ironie, ale proti jiným slokám téže sbírky to zní až nuceně. Spíš říká: nech mě být, smrti, zrado, hanbo, než aby jejich příčiny a přítomnost prožíval.

Jiří Orten se živil i tím, že psal do komunisticky subvencovaného tisku jako Haló noviny nebo Mladá kultura. Velmi krásně v roce 1937 recitoval na scéně Divadelního kolektivu mladých, když se tam konal večer s titulem Španělsko v nás, zřetelně a pádně stránicí republiky proti Francovi. Za debat a sporů v přilehlé mense a kavárně zůstával však pokojný a tichý. Neuhýbal, ale jako by ke zřetelným faktům a znamením nebylo co dodat. Buď všichni budeme na straně lidskosti a toho, čemu říkal "čistota", nebo žádný lidský svět nebude.

Nejpodstatnějším rozdílem tehdejších podmínek ve zdejší zemi proti totalitářským zemím oné doby a proti nynějším zdejším podmín-

kám byl fakt, že tu nikdo z písčících, malujících, skládajících či hrajeících neměl příležitost pociťovat jakoukoli jinou omezující moc než tušení toho, k čemu se bezpochyby schyluje. Jinak ho mohl ochromovat jen některý druh kariérismu, nějaká příliš jednoduchá ideologická či teologická víra nebo neschopnost.

Ale předzvěsti se dostavovaly. Už v roce 1937 si Hitlerovi zástupci na pražském vyslanectví stěžovali v Černínském paláci, že zpěvy a forbíny V+W "urážejí Německo". Je zvláštní, jak divadlo účinkuje. Denně je v něm milióntina toho či onoho společenství, ale co se tam šustne, vědí všichni. V Praze jeden "kabaret" uráží Hitlera. A skutečně se dostaví německý diplomat - a je mu vyhověno. Malý předmnichovský Mnichov.

Nedalo se nic určitého vědět, ale mrzela nás už sama kolující pověst, že právě V+W, naši obšťastňovatelé, dali za pravdu oficiální ústupnosti a podřídili se takzvané taktice. Pan Voskovec to na podzim 1964 v New Yorku pokojně a pádně popíral: "Ale ne, příteli. Nám jen řekli, ať při jistých slovech jisté písně nezvedáme ruce k nacistickému pozdravu. Takže jsme pak potichu mezi slokami říkali, že teď by se patřilo zvednout paže, ale nesmíme, a zpívali jsme dál."

Ať tomu bylo jakkoli, znám se k této verzi. Pan Voskovec byl neodolatelný. Ve zcela jiném výrazu a naneštěstí skoro výhradně v posledních letech před válkou byl neodolatelný i E.F.Burian. V+W vídalo večer co večer kolem tisíce lidí. Do Mozarteia v Jungmannově ulici se jich vešlo jen asi dvě stě. A přece byl poprask například kolem tamější inscenace Švejka. Ohnal se proti ní v Haló novinách už obrovitým titulkem: Ne Švejk, ale Žižka. Říkali jsme si, že Julius Fučík je možná soudnější než strana a Švejk se mu líbil, ale před veřejností musel jít se stranou.

Ivan Blatný ani Jiří Orten nebyli, zvláště ne v té době, postižení jednostranně protipolitickou političností toho druhu.

Jde-li o V+W, obdoba v Brně asi nebyla. Ne proto, že oni by byli možní jen v Praze, ale že byli a podnes jsou jedineční vůbec a shodou okolností se sběhli v Praze. Brno měl v ruce Janáček, Mahen, Nezval, v ozvěnách Těsnohlídka kdesi nízko Halas. Pro nás, pražské včetně kutnohorského Ortena, je měl od roku 1937 skoro do února 1948 Ivan Blatný. "Úchvatný, uchvatný," řekl by asi i dnes přítel Josef Hiršal. Ale bolavě a nesměle pochybuji.

To se už ocitáme jinde. Úchvatný Ivan uprostřed ničivých pod-

mínek. Bez humoru a komiky V+W. Žádný Jiří Suchý avant-la-lettre. Prostě Ivan Blatný těsně před válkou, za války a krátce po ní. Brilliantní talent vydaný na pospas zoufalství obecnému i osobnímu.

Jiří Orten paradoxně a s temnou ironií nikdy tak úplnému zoufalství nebyl vystaven, ač patřil k šesti miliónům, které pak jen a jen v důsledcích takzvaného původu nehájeny, nechráněny, zbaveny dostatečné solidarity jiných dílů lidstva zahynuly. Smrtnou nehodou unikl odklizení ze světa. Do té doby ho před ochromujícím zoufalstvím chránila činnost aspoň v nejhlubším soukromí a v nejužším okruhu dvou nebo tří přátel, když jako Jiří Orten pro širší okruhy už nesměl existovat.

3.

V titulu třetího oddílu poznámek jsem to přehnal. Literaturou a poezií třicátých let se můžu zabývat jen částečně a nevědecky, z hlediska toho, co jsme jednomyslně měli rádi, co se nám naopak jednomyslně protivilo, a pak toho, co nás na celé noci hádek rozdělovalo.

Bude to mít i osobní zbarvení, až bude řeč o autorech, kteří vůči nám byli lidsky přístupní a různě reagovali na naše existence i texty.

"My", za které si dovoluji mluvit, bylo zprvu značně rozsáhlé, členité a nevytříbené. Teprv asi v roce 1937 se začalo rýsovat určitější seskupení, mnohem spíš přátelské než esteticky nebo dokonce ideologicky směřové.

Ale skoro už v téže době Kamil Bednář, o pět let starší než já, o sedm let starší než Orten a Blatný, zároveň se svým básnickým nástupem začal zprvu nenápadně uplatňovat nárok na postavení předáka v tom pětičlenném či šestičlenném hloučku. Bylo jeho intencí, aby se rovnostářsky přátelský hlouček proměnil v drobnohledné hnutí.

To už patří do dalšího oddílu. Tady se o tom zmiňuji, abych ujasnil podmínky, za nichž na naše seskupení dopadal déšť literatury a poezie nebo jiných umění.

Byli jsme volným sdružením svobodných lidí hledících vnímat a myslet samostatně. Vše bylo podrobováno individuálně pochybovačnému průzkumu, jakkoli snad spíš troufalému než důmyslnému.

Řekl jsem bezděky, že na nás "dopadal déšť poezie". Tak by to ve slabší chvílce byl mohl říci Blatný. Je to obraz z jeho poetiky.

Takže začněme u jeho četby, zálib, vlivů.

I on do toho prvotního přátelského hloučku s centrem v Praze patřil velmi volně, ale nejen v důsledku faktu, že žil v Brně. Důležitější je fakt, že ten hlouček přece jen měl jakési literárně vzdělanostní sklony. Mnoho jsme četli, přeli se o autory, tu a tam někdo z nás jako by dokonce studoval teorii literatury, kritiku, historii, estetiku, strukturalismus a podobně. Praha i Brno tehdejších let byly trvale dobíjenými bateriemi několikajazyčné vzdělanosti. Jen trochu citlivá mysl nemohla účinkům uniknout.

Ivana Blatného však při vší jeho vynikající inteligenci a zvědavosti zajímal život především v pocitových vrstvách. Neříkám jedině, ale především. Humorná anekdota, historka, okamžitý vtip v rozhovoru ho poutaly víc než spory o Stendhala, Dostojevského nebo Čapka. A co teprve hry se slovy. Klamgala súv a podobně.

To je rozumné, pokud se za tím zároveň skrývá dostatečně vysoká úroveň živě promyšlejší vzdělanosti. Ivan byl ke značnému počtu jevů a dějů ve světě a v jiných lidech až vědomě a sebeobraně nevšimavý.

Je pro něj příznačné, jak egocentrická je právě ta nádherná a neodbytně okouzlující báseň, kde se snad jedinkrát ve svých publikovaných textech přiznal, koho z žijících autorů má rád.

Tváří v tvář myšlence na smrt je v té básni až nestoudně narcisistický.

Až v poslední můj den mi oblá hudba zazní
na křídlech holuba, jenž zavlažuje sad,
a v jeho modravé a stesku plné lázni
já budu průsvitně a jasně umírat.

Nebo je to hrdinství jemného básníka, že takhle zpívá právě o smrti? Za Ivanova života došlo ve světě k tolika smrtím nejasným, neprůsvitným a děsivým, že se ta nádhra už ani v době svého vzniku bez otázek číst nedala. Co teprv později. Zvlášť když po citovaných verších přichází konec první sloky:

Pak ke mně nakloň se jak sněžné město, něho,
o potom čtete mi Seiferta překrásného!

Nechci tu říkat studii o Blatném. Říkám jen některá fakta, dojmy a pomyšlení. Literatura existovala pro Ivana spíš jako nedostavěná Akropolis, kam on měl vejít a stát se dalším sloupem či tympanonem. Vypadá na první pohled skoro logicky, že si za potěšovatele nebo za podušku ve chvíli smrti zvolil právě Seiferta. Ale

i když uvážíme, že Paní Jitřenka vyšla 1940 a že Seifert do té doby napsal a vydal jen to a to - i když se tedy pokusíme nebrat si na pomoc, co se s oběma dalo později, Seifert se jako melancholicky šťastný flétnista, hrající vhodný doprovod k iluzívně snadné smrti, stěží osvědčí. Tím myslím Seifert do té doby celý, od Města v slzách po Ruce Venušiny, Osm dní a Zhasněte světla. Vnitřní lyrikovo drama uprostřed tuhých podmínek. Jak je aspoň žil a viděl on.

Blatný jako by byl vnímal a přijímal, jen co jemu vyhovovalo. Drama jménem Vrchlický je ještě rozervanější než Seifertovo. Ale v téže Paní Jitřence si Blatný vybírá právě jen svoje: "Můj drahý básníku, ať svítá melodie... pleť věcí chtěl bych znát jak šťastný milenec." Zmučený a vyčerpaný Vrchlický je v oku brilantního lyrika jen mistrem melodie a znalcem pleti věcí.

Je zvláštní, že ještě v této době, tedy v měsících před publikací Paní Jitřenky, Ivan stejně jako Karlu Jílkovi, tedy Ortenovi, věnoval jednu z básní té sbírky Kamilu Bednářovi. A je to přitom Pověst, báseň s nárokem na titul jedné z nejkrásnějších a charakterově nejurčitějších, jaké Blatný kdy napsal. Ale obdarovaný už tehdy aspiroval na cosi jiného než na odkrývání významu dějů, jevů, věcí jemnými údery myslí a poezie: chtěl být předákem zárodečného hnutí. Bílá paní v Ivanově krásné verzi mu nezbytně zněla jako posměch.

Přečtete si to v Paní Jitřence na třicáté stránce. Už jen vstupní gesto: "Na konci krásně načmárané věty..." A pak i dál ta volnost i určitost v pohybu veršů. Tady se Ivan Blatný existenciálně ztotožňoval se svou "mluvou sladce znící" (což ovšem je citát z Pasternaka v Horově překladu z roku 1935) a tím se s Kamilem Bednářem, nakrátko pasternakovcem, ale nyní pokračujícím definovatelem kryptopolitických úkolů mladé generace, naprosto rozcházel.

Bednář se svým vyvinutým smyslem pro moc nad lidmi šel ke společenskému a skoro už nepokrytě ideologickému cíli. Ivan zatím v téže Paní Jitřence "našel píseň", tedy svou:

A marnost minulé s vším marným budoucím
se tiše schází ve mně -
vše, co jsem uviděl a co kdy spatřit smím
v divadle této země.

Je to původní, do žádné školy to nepatří, jen se to lehce a neúmyslně poučilo ze Seiferta, z Vrchlického - z toho, co se na povrchu jejich niterných dramát třpytí jako rosa na pavučině. Volnost

všem, jsem pro. Jen se některým na rozdíl od Ortena, toho "Zamklého" v titulu Halasova bolavě nádherného nekrologu, může přihodit, že "až v katedrálách budou plouti ryby" vyvolání jménem nebudou. Přispěli k pokladu zpěvnosti jen příliš obecně a bez vlastní životní závaznosti. Zároveň si dost nevšimli jiných lidí ani spolutvůrců v republice lyriky a vůbec literatury.

F.X.Svoboda se prý chlubil, že nikdy nečte nikoho jiného než F.X.Svobodu. Snad. Ivan Blatný četl, ale - řekněme to novodobějším termínem: Vrchlického ani Seiferta, Bednáře ani svého na čas nejbližšího Ortena si "neproblematisoval". Vnímál a přijímal klasici melodií. Vnitřní drama a ucelenější povaha skladby těch ostatních mu zůstávala utajena. Měl svou, ale tu raději zamlčoval, nebo aspoň zamlžoval. Individuálně melancholicky se vznášel "nad vřavou".

To platí o jeho poezii a vztahu k osobní zkušenosti do poloviny čtyřicátých let. Jak bylo dál, bude zmínka. Teď už jen k té Ivanově až úmyslné povrchovosti. Jako Orten a my další měl za to, že Charles-Louis Philippe je výrazným autorem, jemuž je určeno přetrvat věky. Měli jsme ho rádi za účast nebo až totožnost s uraženými a poníženými. Ivan si za motto Paní Jitřenky z něho vybral větu: "Sázím se, že svět je plný včel."

Četl a vnímál, co mu bylo vhod. Orten naproti tomu četl, často i hluboko pod hladinou svého zalíbení, pokud možno všechno, co prošlo zkušeností a myslí a octlo se na tištěné stránce. Nestihl to do svých dvaadvaceti všechno, ale stihl toho víc než mnoho lidí takzvaně sečtělých za vědomý život mnohonásobně delší. Četl nevyběravě. Výběr nastával teprve zkušeností a úvahou. Na závěrečných stránkách svých proslulých deníkových "knih" četbu zaznamenával. Je to jako nezpracovaný soupis přírůstků v nějaké rozsáhlé univerzitní knihovně. Prostě chtěl stihnout všechno. Nedá se podle těch seznamů odhadnout, k čemu v poezii a próze tíhl.

Spíš se to dá najít v jeho vlastních verších a próze, ať v té raně povídkové a románové nebo deníkové. Ale při výrazné zkušenostní individuálnosti těch textů se ni v nich dost zřetelně nedovíme, jak absorboval nebo odmítal účinky tehdejšího stavu česky psané poezie a prózy.

Dovolím si to povědět za něj a za tři nebo čtyři další. Seifert nebyl bezvýhradně v čele. Spíš se na vrchol bezděky hnal Halas. Horu jsme možná o trochu víc než jako samostatného Hory uctívali v

jeho úloze nesmírně citlivého a účastného pokračovatele jedinečně prostého a životem zaručeného Karla Tomana, vřelého a tesknícího Sovy, snad s příměsí některých veršů Šrámkových. Že byl horou nad hory, ukázalo se v úplnosti těsně po válce.

K nejvyšším oblíbencům spíš Ortenovým a mým než Bednářovým či Blatného patřili dva vzdělanci, překladatelé a básníci, Otakar Fischer a Josef Palivec, každý z jiné látky, ale oba ze skvělé. Té energie a vnímavé citlivosti v nich. Proč se takový způsob činorodé lidskosti odmlčel. Opravdu to navždy prohrál se všemi odrůdami iracionalismu a sebeopojené svévole, jak ji v jejích výmluvných podobách přes úděsné případy autoritářských svůdců chtějí udržovat podnes při životě heideggerovci a někteří religionisti? Nemělo by mnoho smyslu pokračovat v rozpravě nebo vůbec v životě.

Jen si představte Fischera v celé šíři jeho vzdělanosti a činnosti a pak si pro poznání hloubky přečtete například jen jeho sbírku Rok. Kam jsme se to od těch časů po duchu propadli. Villona vyrozuměl právě tak zřetelně a v české verzi zněle jako Nietzscheho a Goetha. Ne proto, aby se stal jejich podkuřovačem, ale aby platili i česky a byli tady.

Diplomat, učenec, básník a překladatel Josef Palivec může být nazván i ciselérem významově plné češtiny, jaký se dnes tu a tam kmitne samizdatem nebo v "poezii mimo vlast". Ale v těsné spjatosti života s poezií jakkoli dalekosáhle objevnou a vymknutou tím z "mainstreamu" zdejší i světové tvorby nemá podnes srovnatelného následovníka.

Patrně si někteří z vás všimli, že v seznamu zatím není žádný katolík. Opravdu jsme k vyznavačům kterékoli ideologie nebo teologie měli nedůvěru skoro apriorní. Dotýkali jsme se jich - a oni se odbourávali sami. Propagandismus, ať jakkoli zakrytý, není nové osvětlení lidské povahy. Je to pokus o její znásilnění. Ale byl ovšem rozdíl mezi básníky, kteří vyznáním byli katolíky, a původci katolicky poučených a poučných veršů nebo kalendářových povídek.

Uvedu dva příklady. Když nás Klement Bochořák vodil po mezích a po lesních cestách kolem Kunštátu a četl nám se svým lehce zadržujícím zaujetím povídky Jana Čepa, okouzlovali nás dva, Čep a Bochořák. Nedá se jim to zapomenout. Katolictví v nich tak přirozeně bylo součástí povahy a životního běhu, jako některé architektury dotvářejí povahu krajin. Někdy některé kostely a fary budí nevoli. Tak na zoufalé chvíle bylo i s Janem Čepem, když se proti vši jem-

nosti a pozornosti svého ducha dal za takzvané druhé republiky zlákat, aby cosi veřejně poznamenal ve prospěch nástupu katolicisujícího nacionalismu na hřbitově republiky první. Trápilo nás to tím víc, že právě i Čepa jsme směli osobně znát a jeho způsoby prózy nás okouzloval.

Komplikovanější to bylo s Janem Zahradníčkem. Pokud jde o vliv jeho veršů na Ortena, myslím tím Zahradníčka příslušných let, od Pokušení smrti po Pozdravení slunci. Skoro se v tom čase svou náhle a hlasitě demonstrovanou vírou v posmrtnou spásu jeví spíš jako opožděný a tím horlivější a unáhlenější konvertita. Ale tak jako tak je to poezie vystavěná nikoli z těch a těch básnických tradic, nýbrž prvotně ze zkušenosti.

Mám rozporuplný zážitek, který se týká Zahradníčka třicátých až prvních čtyřicátých let a zároveň "Seiferta překrásného", jak ho vzývá Blatný. Přečetl jsem si na konci sedmdesátých let Seifertovy nádherně koncízni nekrology za Halase, za Holana, za Horu a další. Jsou to Seifertovy vrcholy. Nadšeně jsem se o tom zmínil Bedřichu Fučíkovi za našeho občasného dopoledního "na skok", které často trvalo do navečera. Bedřichovy jiskřivě myslící oči neztemněly. Naopak. Byly z nich svítivé kordy mně do očí.

"Ty víš, že mám Seiferta rád," spustil Bedřich napřed mírně. "Jeho Osm dní je krása z tragédie už zjevně hotové. I ty veršové nekrology psal velký básník. Ale ten velký básník byl --- nechtěj, ať to říkám nahlas. Kde je v nich Zahradníček? A kde je Zahradníček v Seifertových pamětech? Prý Všechny krásy světa! Nejsou tam všechny!"

A Bedřich Fučík mi připomněl léta přátelství mezi Seifertem a Zahradníčkem. Seifert měl počátkem třicátých let dlouhá období, kdy se mu od přátel a od sklenic nechtělo domů. Někdy průtahy s návratem trvaly i čtrnáct dní. Většinu přátel brzy vyčerpal. Vytratil se. Jediný Zahradníček s ním setrval. Byly to dny a noci rozprav při vší opilosti přátelsky významných a vážných.

Nezkoumejme, co Seiferta vedlo opomenout část vlastních dějin. Nebo máte to zkoumat? Nevím. Jen mi připadá, že je tu jakási spojitost s tím, jak Ivan Blatný, Seifertův syn a dovršovatel po duchu, opomíjí nyní jisté části své biografie a jiné mění. Nebo je spíš opomíjejí a mění jeho nynější vykladači a životopisci.

Teď už jen dokončím zmínku o katolických autorech a přivedu se tak ke zmínce o autorech cizích. Divné slovo, cizí. Snad proto,

že mluví jinou řečí a nebydlí zrovna za rohem? Tím velmi blízkým Francouzem a katolíkem byl Bernanos. Nevím, zda upoutal kdy Ivana, ale pro Jiřího a pro mne to byl objevitel těch divných propastí mezi dvěma způsoby existování --- mezi těmi, o kterých jsem se někdy - a jednou celou noc - směl přít s líbezně chápatým, přitom tvrdě pravověrným a proto asi politicky tak vratkým Janem Čepem.

Takové sdružení chápatosti, tvrdosti a omylnosti se neopakuje. To byl a zůstává jen Jan Čep. Jeho řeč ve zkratce: vírou dosáhneš svobody. Má odpověď: až padnu do hlubin víry, svobodu ztratím. Krom toho "věřím", na rozdíl od "vím", "poznal jsem", "denně si zkušeností ověřuji, zpochybňuji, znovu hledím ověřit" - "věřím" obsahuje pochybnost: nevím, nejsem fakty přesvědčen, nezjistil jsem, tedy věřím, že mi to a to zprostředkované poznání prozatím říká pravdu.

Asi jsme se v tom sekularismu shodovali, nejen Ivan, Jiří a já, ale i další. Rozdíl byl v tom, že Ivan jako by ani neměl zájem oprávněnost sekularismu ve světě ještě pořád setrvačně křesťanském si nějak ověřovat. Prostě se dával nést.

My aspoň trochu veslovali. To není, prosím, žádný pokus o mravní soud. Jen snad snaha blíž určit lidskou a básnickou podobu. Tu snad trochu naznačí i to, čím neúplnou kapitolu o zdejší poezii třicátých let už doufám ukončit. Zatím jsem Nezvala uvedl jen jako brilantního a přitom lehkomyšlného překladatele Rimbauda. Přitom to veršově, psychicky i somaticky byl svého druhu velikán. Ten pro mne nejnádhernejší Seifert ze sbírky Slavík zpívá špatně byl proti Nezvalovým začátkům neohrabaný septimán (tím pro mne podnes živější). Nezval měl skoro vše: zvučnou češtinu, určitý druh imaginace, hrnoucí se nápady, hudebnost slovního gesta, schopnost nevšímat si námitek morálních i vnitřně mravních, takže mu bylo "vše dovoleno", i ta maličkost, že pateticky vyznával jednu školu a pak ji stejně samozřejmě "zradil".

Myslím surrealismus. Po básních na Masarykovu smrt mu Bréton psal, ať ty verše odvolá. Jak se odvolávají verše? Co lidé by to rádo udělalo. Ale Nezval roku 1937 odvolat ani nechtěl. Nastalo v něm jiné než surrealistické počasí. Hodně jiné, čteme-li ho ze strany Surrealismu proti proudu, jak jej napsal Karel Teige. Je to Nezval nejen odpadlík, ale ničitel vlastního talentu, krom všeho jiného i antisemita. Neuvěřitelné? Zažil jsem to. Ale o tom až jindy.

A tento Nezval, z něhož "by se dala složit duha", jak on ovšem říká o ženách, byl velmi vlídným, pozorným a prosazujícím ochráncem Ivana Blatného. Podstatně však Ivanovu poezii neovlivnil. Pokud jej osobně něčím nakazil, byl to jakýsi mravně nedbalý a nadřazenecký oportunistus ve vztahu k nadání a k impulsům plynoucím z nejsubjektivnější i nejobecnější zkušenosti. V každé době to, co slibuje úsuech třeba i trochu skandální a z něho plynoucí nadřazenost. Ač to nyní zní paradoxně, Ivan přes zlomek náказы zůstal povahově zdravější než ten mnohobarevný virtuos a kouzelník, jehož je tím horší znovu číst, že často neodbytně strhuje. Známky pozdější nabubřelosti se však projevovaly už ve třicátých letech. Tak mistrovských kotrmelců Blatný v poezii nebyl schopen, třebaže uprostřed čtyřicátých let, jak už zmíněno, poetiku podstatně změnil, nikoli však k osobní výhodě. Ale vždy zůstal blíž sám sobě, než Nezval kdy chtěl a uměl být. Dva způsoby zrodu a výstavby poezie.

Orten nejen neměl čas nezvalovsky kličkovat. Nepřísahal nikdy na žádné směrové desatero, takže přes jistý sklon k bravuře nebyl ani sváděn k trýznivé rozkoši hříchu proti takovému desateru, jak to surrealista Nezval zakoušel a realizoval, když zároveň psal odvarově villonské verše "Roberta Davida". Třetí a nejryzejší zrod poezie: vclba z celého vějíře napsatelných možností na základě jediného pravého a tím osvobodivého sepjetí povahy, zážitku, pocitu a uvědomění s melodií, gestem, obrazivostí a rytmem promluvy. Ortenova báseň z podzimu 1940 Jízda není z jeho nejpronikavějších, ale jaksi tím spíš ozřejmuje, co se tu snažím o jeho povaze a poetice naznačit. Jen druhou sloku:

Jako by kdosi jel přes sebe po kolejích
a víno, jež chtěl pít, v něm bylo rozlito,
jako by hlavu měl utatu mečem jejich,
když čekal dychtivě
na tebe,
Judito.

Snad bude čas naznačit, jaké osobně zkušenostní důvody přivodily tuto mimořádně symbolistní Ortenovu řeč. Tady šlo o to předvést aspoň drobný vzor jeho ještě mimořádnější a zcela trvalé odpovědnosti, jež jeho promluvy spínala s významy historicky i potenciálně uloženými v češtině obecně mluvené. Jako by ty významy byly čekaly právě na něj, až je odkryje zpod banalisujících nánosů nebo užitím prvně objeví.

Než však dojdeme aspoň k letmé analýze Blatného a Ortena, zbý-

vá se zmínit o jednom z nejvýznamnějších autorů dvacátých a třicátých let v našem prostředí. Kdo mě trochu zná, pomyslí si, že spustím o Vančurovi. Ano, podnes si myslím, že je to jeden z autorů vnitřně nejdramatičtějších, a do krve či do dlouhých nocí jsem se o něj těsně před válkou a hned po ní hádával s Egonem Hostovským, z jiné strany právě tak významným. Ale teď jde o Karla Čapka.

Mluvil za sebe, ale právě tím byl i mluvčím velmi podstatné části české inteligence dvacátých a třicátých let. Lichotilo té části, že má zástupce tak mírumilovného a přitom sociálně cítícího, tak rozumně a mravně soudného a zároveň plného důmyslu a nápadů často tak zábavně fantastických. Byli to střídavě levicoví liberálové poznamenání skutečně filozofickým pragmatismem převážně amerického původu na rozdíl od toho, čemu se dnes říká pragmatičnost, když jde o mírné úchylkáře od dogmatického konservativismu.

Pro nás byl v druhé půli třicátých let Karel Čapek příliš chladný, otažitý, přes všechny Krakatity a Mloky, Bílé nemoci a Matky posílající syna na smrt nechápavý k těm vzdáleně hřmícím hrůzám, které my bezděky a bez schopnosti něco proti nim udělat v mozkové kůře tušili.

Pokud padla zmínka o Josefu Čapkovi, zvláště po vydání Kulhavého poutníka, bylo to bez debat. Patřil k největším oporám i potřebným zneklidňovatelům našich myslí.

Karel na tom byl divně. Jak už zmíněno, žil v nás неотřesitelně jako původce českých verzí francouzské poezie konce minulého a počátku nynějšího století. I volbu z toho moře autorů jsme měli za individuálně poznamenanou, ale tím oprávněnější. Podnes nemám jiný než Čapkův překlad Apollinairova Pásma za pravý. Může mi to někdo z překladatelského purismu nebo naopak postmodernismu nyní vyčíst, ale tehdy to byla čirá samozřejmost.

Jenže světově proslulý Karel Čapek jako autor RUR a údajně objevného žánru jménem sci-fi byl pro náš sluch ztracen. Teprve svým závěrečným Skladatelem Foltýnem jako by si byl napsal synopsi díla, jež nyní začne psát a nás začne jaksi až osudně zajímat.

Do té doby jako by to prostě uměl a největším tížím v lidech a v časech se vyhýbal. Byl dobrou literaturou na rozdíl od Dostojevského, Čechova, Duhamela, Bernanose, kteří nás jako lidi strašili a podněcovali v myšlení i v činnostech a jako začínající zaznamenávače zkušenosti důrazně upozorňovali: neklouzejte hladce po povrchu, bude vás to stát rozum a život dřív, než dáte život a myšlení snad za něco podstatnějšího.

Když už jsem znovu uvedl Bernanose, ještě slovo o něm. Neláka-
lo mě k němu jen a jen to, že za účelem obživy jezdíval jako ob-
chodní zástupce po Francii na tehdejším takzvaném bavoráku, moto-
cyklu BMW se dvěma válci do stran těsně před jezdcovými nártý,
Bylo to ovšem velmi přitažlivé včetně faktu, že se vyboural a od
té doby mírně kulhal. Kdo jezdil kdy na motocyklu, spadnout někdy
musel. Já šestkrát. Ale nejpoutavější na Bernanosovi bylo, že se
vykašlal na dogma a encykliky své víry ve chvíli, kdy při své pro-
nikavé lidskosti rozpoznal, že spravedlnost spíš je jinde. Víru
nezavrhl, jen ty z jejích vyznavačů, kteří iracionálně stranili
jednomu z nejhorších mocichtivců na účet stotisíců životů, Franco-
vi, protože caudillo přizval Církev za spojence a hlásal její
ochranu. Bernanos napsal Hřbitovy pod měsíčním svitem, obvinil i
část španělského kleru ze souhlasu s vražděním a francouzská pra-
vice ho odepsala. Přesto či právě proto je živým autorem podnes.
Jen se u nás nesmí příliš často vydávat.

Bývalo nám líto, že Karel Čapek, důvěrník imponujícího a nad-
oblačného Tomáše Masaryka, nás jaksi nevšímavě míjí. Přitom pro-
mluvami, například kurzivami nebo fejtony v Lidových Novinách, ú-
činkoval tak, že důvěřivý sedmnáctiletý Jiří Orten právě jemu po-
slal zárodečný tvar básnické sbírky, která pak jako Čítanka jaro
se značnými změnami vyšla u Petra v Halasových Prvních knížkách.
Karel Čapek vrátil Ortenovi ten strojopis velmi spořádaně. Snaž až
příliš. Prý až bude mít víc osudně zasahujících zážitků, které by
umožnily jeho veršům dozrát, ať se přihlásí znovu.

Karel Čapek pronikal do světa. Do nás méně. To spíš Halas,
Hora, Seifert, Jaromír John. Nebo E.F.Burian. Jedna z nejenergič-
tějších poetik, jaká se tu dala zažít. Bral nás pod paží a říkal:
"Kluci, hněte sebou. Je to tady stojatý rybník. Pište. Všechno v
Programu otisknu." A otiskoval. Program divadla E.F.Buriana redi-
goval Jindřich Chalupecký, další z významných či o trochu starších
vrstevníků.

Tím se ocitáme ve čtvrté části těchto nezbytně stručných a
přelétavých rozpomenutí.

4.

Jak se tedy Ivan a Jiří podíleli na hnutích a skupinách.

Po jistou dobu nejúčinnější skupinou, na které se ti dva podíleli, byl houf lidí počátečně střední i velmi mladé generace, který se porůznu setkával v kavárnách a ve vinárnách, čas od času i v domácnostech, pokud byly dost prostorné a pohostinné.

Rohový stůl vpravo nad schodištěm ústícím do prvního patra v Metru na Národní třídě patřil surrealistům v čele s Nezvalem a zanedlouho už jen Teigemu, Toyen, Štýrskému a Bohuslavu Eroukovi. Někdy přisedl Biebl a dokonce i nesurrealista, zato velmi přátelský člověk Karel Konrád.

O něco blíž k řece Národní kavárna patřovala u nejvýznamnějších stolků Václavu Černému a spřáteleně či občas rozhádaně u jiných pražské části redakce Lidových Novin a nakladatelství František Borový. Sítem Národní kavárny nebo i Metra musela ve třicátých letech projít nejméně třetina tehdejší české a občas i slovenské a jiné světové literatury. Kavárna Union v prvním patře budovy na rohu Perštýna a Národní třídy byla spíš klubem vzdělanců někdy až akademicky oddělených od přízemí. Ale ovzduší se zamyšlenými tvářemi za plachtami svobodně rozepsaných novin bylo v těch prostorách čímsi civilisačně nejnáležitějším. Rozum se tam bral do hrsti těch šesti nebo sedmi jednotlivých místností. Až nebude Unionka, co bude? zněl pocit. Velmi zle se otázka splnila.

Slávie u řeky tehdy byla místem schůzek jen zřídka. Ustálila se v té úloze až dlouho po válce. Tenkrát občas přicházel vhod spíš Mánes o půl kilometru proti proudu řeky, na chodníkové úrovni v budově velmi levicově orientovaného spolku výtvarníků, trochu nepříslušně nesoucího jméno toho příliš klasicistního klasika. A po Mnichovu se přihodilo, že se skupinka Orten, Klan, Březovský a já octla před vchodem do toho jinak přívětivého prostoru. Jožka Lederer, tedy Klan, náhle po svém rozevřel paže před sebou:

"Podívejte, zrovna tady, u komunistů. Židé nevítání. To v Praze ještě nikdo nevyvěsil."

Březovský tehdy nemínil být ortodoxním zastáncem komunistů, ale věcně a po právu vysvětlil, že to tam nevyvěsili oni, ale nájemce kavárenského prostoru. Orten velmi zamyšleně a intenzívně to znamená časů vnímal.

"Jak to kdy takovému idiotovi mohli pronajmout," vybuchl jsem. "Přece to na něm muselo být vidět."

"Uvidíš, jak nečekaně se pokloní i hodně jiných," pokojně řekl Jiří.

Ale tak jako tak jsme se tam hodinu přeli, zda my, fifty-fifty Židé a arijci, přitom snad na sto procent lidí, máme ten sprostý i slabomyslný nápis opomenout a jít se do oblíbeného prostoru posadit, nebo zda se máme urazit a nenechat rasistického či spíš jen nadbíhavě úslužného nájemce vydělat ani tu korunu dvacet za jednu tehdejší kávu i se skleničkou sodovky. Nakonec jsme tam za tu úhradu nepokojných dvacet minut seděli. Skoro úplně mlčky. My arijci měli ten nápis strhnout. Oni Židi za to, že jsme ten nápis nestrhli, měli nám plivnout do tváře. Jenže jsme byli přátelé. I tak vinou vnějších zásahů vznikaly tajené sváry mezi námi. Jožka - Jiří Klan - přežil díky odchodu nakonec přece jen včasnému velmi dlouho. Zemřel v kouzelném městě ještě kouzelnějšího Vermeera van Delft teprv před třemi roky jako profesor angličtiny a anglické renesanční literatury na Londýnské univerzitě. Jiří, jak už zmíněno, unikl horším ponížením a útrapám o kilometr dál proti proudu Vltavy. Březovský přežil i své vlastní zhroucení v roce 1948 a pak by se po Stalinově smrti nebo raději až po Chruščevových odhaleních možná byl chtěl znovu přátelit. Už to nešlo. Jeho pohřbu jsem se však zúčastnil. Vlastně několikrát. Ale tehdy u Mánesa to byl nejlepší Březovský, jakého jsem kdy poznal.

Dřív bylo shromažďovacích míst víc. V jakémsi pravěku to byla Moravěnka, vinárna hluboko v průchodu naproti Masarykovu nádraží v Hyberské ulici. Na krátký čas se pak stala útočištěm vinárna U Šupů ve Spálené ulici. Nakonec nadlouho vinárna Réva v paláci Dunaj na rohu Národní třídy a Voršilské ulice.

Byl to pražský Parnas. Užívám toho termínu ve smyslu Halasova slovního žertu, pár nás.

Opravdu nebylo těch opor a podněcovatelů mnoho. Ale byli. Možná že si toho někdo z přítomných už všiml, ale nevím a sám si to vyčítám: mezi Ivanovými a Jiřího předchůdci a ovlivňovateli jsem zatím vynechal Vladimíra Holana.

Jak to vlastně je? Prospívá vnímání poezie znát jejího původce? Nebo je líp osobně neznát? V Holanově případě jsem pro to druhé.

Nejen nebyl a ani nechtěl být původcem a vůdcem nějakého hnu-

tí. Asi jsem ho zatím vynechal právě proto, že byl ve třicátých letech zřetelným vyznavačem výlučnosti. O Nezvalovi už i těch let se dá říci, že byl nejen elitářem, ale i vyznavačem zvýhodňujících privilegií, jakkoli se globálně hlásil ke komunismu. Holan sice nic ideologického ani politického nehlásal, ale měl se za jednoho z nejvyšších v nejvyšší elitě. Nebo chtěl za někoho takového být pokládán.

Nevím, jak pro Ivana, ale pro Jiřího zřetelně byl čistší a opravdovější než Nezval a snad též intelektuálně zralejší než i sám Hora nebo Halas a Seifert. O to druhé jsme se přeli.

Na rozdíl od Halase, Hory, Seiferta - v tomto pořadí - mi Holan při vší svůdnosti a intelektuálně opracované ekonomii vždy připadal jako cosi uměle a eklekticky vymyšleného. Poezií z poezie jiných na rozdíl od poezie ze zkušenosti. Skvělá, jistě, ale odvozená. Možná že účinkovalo i Holanovo nadřazenectví. Byl v osobním styku až přehnaně přívětivý. Nebyl to projev přirozené pozornosti. Namáhavě sestupoval. Pokud u toho nebyl nikdo z jeho vrstevnických přátel, měl dva způsoby chování k adeptům poezie. Buď mrazivě zaháněl od dveří. Nebo lákal do soukromého obydlí s laskavostí až získavačskou.

Asi to souviselo s tím, jak Halas kolem roku 1937 začal být napůl žertem, napůl vážně viněn, že si "staví kapličku". To úsloví mělo dvojí původ. Jednak literátsky francouzský. Stavět si "une chapelle" znamenalo získávat přívržence. Za druhé ve vinárně Réva byla i kulatá místnůstka, kde sedával Orten, Březovský, Bednář, Klan, František Schulman, podobně jako Lederer jménem Klan zanedlouho v Kritickém měsíčníku a v Jarním almanachu básnickém zahalený jménem Jiří Daniel. Čas od času přišel i vzdělaný, pozorný a pronikavě chápavý doktor práv a básník Hanuš Bonn. Nebo spolu s ním podivně ostýchavý a chvílemi posměvačně útočný autor vůbec první z Halasových Prvních knížek Jiří Valja. Vždycky nám bylo divné, že si rodné příjmení Bubeník změnil v cosi tak měkce krotkého.

Halas býval tak hodný, že kolem desáté hodiny vyhovoval našim tajným přáním a přišel si k nám sednout. Nikoho jiného z jeho přátel to nenapadlo. Ale Halas je někdy přesvědčil, že nás mají přijmout u svého stolu. Daly by se o jejich různém chování psát morálně psychologické studie.

Jen Halas byl v té době bezprostředně přirozený. A byl v řečené době jediný z toho minimálního Parnasu, který dvacetileté na-

dějné či beznadějně případy zval k sobě domů. Vypracoval se u brněnského knihkupce Píši. Prý jako prodavač nebyval k ničemu. Jen seděl v koutě a četl, cokoli nového se octlo na přihrádkách. Zasloužilý Píša mu to trpěl. A Halas se za tu dobrotu odměňoval nám.

Zval Ortena, Bednáře, Březovského, Jožku Lederera, Frantu Schulmana i mě k sobě do Kouřimské ulice. Paní Buňka, historička umění brněnského původu Libuše Halasová, musela zapisovat, co si kdo půjčuje, a Halas ze žebříku u rozsáhlé knihovny původem od avantgardisty Heythuma házel na naše neznalé a nezralé hlavy nezbytnou literaturu celého světa.

Byl toho druhu jediný. Umíme, nebo vůbec můžeme dnes něco podobného vůči dvacetiletým dělat my? Stavět si takovéhle kapličky.

Mělo by se to, zčásti se to snad i děje, ale asi příliš úzce. Halas v tom byl vzor. Nenechal toho, i když se mu posmívali. Vlídne přístupný byl i Hora. Jaromír John organizoval spolupráci nebo aspoň korespondenci s jinými sociology a antropology a sám chtěl být s mladými autory v přátelském styku.

Ale to všechno jsou pokyny a pohnutky z hlediska tehdejších mladých autorů vnější. Necháme-li stranou tehdejší střediska vysloveně katolicky, protestantsky nebo i komunisticky zakotvená a subvencovaná, bylo to prosté. Pro svobodomyšlné a k něčemu aspoň mlhavě nadané lidi existovala zhruba tři opěrná seskupení.

Ze strany Čapků, tentokrát zaokrouhleně obou, to byly Lidové Noviny. Jak to komu vysvětlit po půlstoletí nesvobody českého a slovenského tisku? Literární Noviny pozdějších šedesátých let čím dál bojovněji ostřelovaly byrokraticky a institucionálně dogmatické tvrze a způsoby myšlení. Bylo co obdivovat, při čem stát, s čím se přít o větší míru volnosti. Ale byl to ve srovnání se svobodným tiskem první republiky a hlavně s deníky takticky a opatrně regulovaný týdeník. Příkrou kritiku daných podmínek vyvažovalo mnoho textů mravně, politicky, kulturně a literárně kriticky neškodných a neutrálních. Lidové Noviny stejně jako jejich sesterský týdeník Přítomnost o žádné vyvažování nedbaly. Musely být ohledně stavu a běhu světa a jour ve věcech politiky, ekonomie i kultury. Jakkoli pohodlné a samy se sebou spokojené nám připadávaly, všechno to stihly, zvláště ve srovnání se vším tiskem pozdějším.

Za zcela zvláštní zmínku stojí Ferdinand Peroutka, opora Lidových Novin i Přítomnosti. Připadal nám často kožený, nepřístupný, poučovatelský, i když zároveň imponoval podivuhodnou češtinou,

havlíčkovsky pokojnou útočností i šíří vzdělanosti. Nevěděli jsme, co si o něm myslet, když se bez všech pochybností o své pravdě pustil do objeveného odkrývače temných stránek sociálního i individuálního života v oblastech Západu, totiž do Céline. Cesta do hlubin noci a Smrt na úvěr, vydané v nakladatelském domě, kde vycházely Lidové Noviny a Přítomnost, byly pro nás aspoň částečným zmapováním iracionality, z níž pramenil fašismus a nacismus. Nenapadlo nás pomyslet, že si Céline v těch temnech libuje a senzačně z nich těží úspěch. Zralý autor Peroutka to už tenkrát rozpoznal. A ubožák Céline mu po Mnichovu dal za pravdu svým tupým antisemitismem a přisvědčením nacistické útočnosti. Měli jsme se před Peroutkou, zatím už uvězněným v nacistickém koncentračním táboře, za co stydět. A co teprv po válce, když vyšel jeho román Oblak a valčík. Ani jsme netušili, že tu vedle Karla Čapka, Jana Čepa, Vladislava Vančury energicky existuje stendhalovsky balzakovská a flaubertovská tradice románu.

Prvotně jsem si to zapsal větou: "jak velkého Stendhala-Balzaka-Flauberta hrůznějších let, než poznali Čapkové, jsme tu měli". Ale Josef Čapek ovšem poznal tutéž hrůzu jako Peroutka. Jen ji už v úhrnu nesměl zapsat.

Byli to podivuhodně lidští autoři. Nikde není takových mnoho. Je na co navazovat, o co se přít, čím kontrolovat po půlstoletí i dnešní českou výmluvnost.

Ale odbočil jsem z chronologie. K nakladatelství František Borový a k Lidovým novinám patřil pro nedozrálé uchazeče o veřejné slovo Studentský časopis. Šéfem byl gymnaziální profesor Řeřábek. Strašně hodný. Zvláště proto, že mě, osmnáctiletého nevzdělance a nechápavce, přijal za člena redakce. Tak mě on, radikální čapkovec - pokud při liberální protiradikalnosti Karla Čapka takové sousloví dává smysl - učil revizím čapkovství už od malička.

Řeřábek, v jehož bytě a redakci se tehdy setkávali Blatný, Orten, Pilař, Tigrid, Vrbová, Hiršal, Fikar a mnoho dalších nadějí i beznadějí, neměl rád, psal-li přispěvatel Studentského časopisu jinam, například do Mladé kultury, podporované, jak již zmíněno, komunistickou stranou. Nebylo to na první pohled zřejmé. Podnes zůstává nepotvrzeno, byl-li to fakt. Řeřábek to za fakt měl. Mne si z neznámých příčin oblíbil. Po svém mi to lichotilo právě tak jako výzvy Mladé kultury, ať píšu pro ni. Radil jsem se s Jiřím, jak dál. Nerozvažoval dlouho. Snad ze záliby v jisté květině a v jednom

dávném králi vymyslel pro mne jako přispěvatele Mladé kultury pseudonym Karel Jílek. Když asi o dvacet měsíců později nutněji a spěšněji potřeboval pro vydání Čítanky jako pseudonym on, užil s mým potěšeným souhlasem téhož, který vynalezl pro mne. Jako PF 1941 jsem vydal (dvě stě kusů poctivě tištěného samizdatu za pouhých tehdejších osm set korun) Jiřího poemu Jeremiášův pláč. Tehdy už měl pseudonym Jiří Jakub. Některé odpovědi na mou zásilku slavily jako autora mě. Tak jsme se proplétali. Ale nespravedlivě. Ohrožen byl především on. Též on za útrap zahynul.

Znovu jsem předběhl. Tedy zpět do druhé poloviny třicátých let. Pro mladé autory existovala jen levice. Pravice měla katolíka Durycha a libovolného snivce Josefa Knapa. Nezajímalo je získat nové psavce a poskytnout jim tisk. Snad byli v právu. Ať se každý prosadí na svůj vrub. Trapné je jen to, že si právě oni a podobní připisovali za svou zásluhu proniknutí autorů jejich vyznání. Mnohem trapnější je, že o tom mluvili v době nejtemnějších zdejších útrap.

Ani se mi nechce jmenovat jako pravici Jana Čepa, který vycházel v národně socialistickém Melantrichu pod nejvyšší redakcí nádherně tolerantního katolíka Bedřicha Fučíka zároveň vydávajícího Olbrachta, Vančuru, Majerovou, Horova zčeštěného Pasternaka a co všechno. V tomtéž nakladatelství, jakkoli šéf už byl z taktických důvodů vyměněn, vyšla ještě i poslední Ortenova sbírka, kterou zažil. Ohnice pod jménem Jiří Jakub.

Nic proti pravici, je-li chápavá, pozorná a energická jako Bedřich Fučík, Jan Čep nebo před nimi tragikomicky sporný a mluvou ohromující i okouzlující Viktor Dyk. Levice různých druhů a stupňů podporovala však činnost mladých lidí nesrovnatelně aktivněji. Má se jí to vyčítat jako součást propagandy? Byl by to omyl. Patřilo to k její povaze.

Třetím pražským střediskem nedozrálých adeptů poezie, hudby, výtvarnictví, dramatu a herectví byl Divadelní kolektiv mladých. Nic oslnivě objevného, ale jednak se tam sešli skoro všichni, Tigrid, Hájek (ten z Tvorby), surrealisté Žalud a Veltruský, Orten a Zorka Janů. Za druhé se ta činnost opět dala díky subvenci zleva. Hrál se v sále sociálně demokratického Svazu soukromých zaměstnanců v budově Na Zbořenci. Generálním tajemníkem tam tehdy byl Evžen Erban, milý a svobodomyšlný příznivec můz jakkoli nedozrálých. Byla s ním dobrá domluva.

S tím Ivan Blatný neměl nic společného. Jeho smysl pro divadlo se zanedlouho začal projevovat podstatně jinak.

Orten naopak byl dramatem zaujat velmi brzy a bez motivací úzce osobních. Nejen se na druhý pokus, v sedmnácti letech, stal žákem hereckého oddělení pražské konzervatoře. Pro Divadelní kolektiv dokonce zdramatisoval Anýzové jablko, novelu svého dočasně velmi milovaného Francise Jammese. Toho zlomkovitě přeložil Karel Čapek, ale souborně s titulem Okna do nebe přeložil a roku 1936 vydal Svata Kadlec.

Ivan tehdy byl v dáli, ale nebezpečně se blížil. Původcům poezie stačí dotyk, aby skoro úplně poznali nebo něčemu propadli.

Jiří zkoušel hlavní úlohu ve vlastní dramatisaci Anýzového jablka a náhle se přestal dostavovat na zkoušky. Bylo mu to jedno. Psal deník a poezii a především si dopisoval v počáteční emfázi s Ivanem Blatným.

Podářilo se sice Jammesovo Jablko uvést i s Jiřím na jeviště, ale mezitím se v rozporu s divadelnickými a studentsky politickými snahami Pavla Tigrida i s počínajícím předáckým úsilím Kamila Bednáře rozvinula mezi Ortenem a Blatným aktivita podstatně negativnější. Nebo vzhledem k časům a okolnostem pozitivnější? Kdo chce rozhodnout?

V zalepených dopisech, jež deponovali jeden u druhého, si navzájem slíbili, že přesně za rok od toho a toho dne z podzimu 1937 oba spáchají sebevraždu.

Nevím, kde se octly přísahající dopisy, takže přesná data neznám. Ale vím, že mi Jiří Orten nedlouho po Mnichovu, už počátkem října 1938, úmluvu jaksi zpronevěřile vůči Ivanovi prozradil. Ať prý co nejdřív, hned v týž den, jedu do Brna a sdělím Ivanovi, že ten nesmysl neplatí. Je jen zdánlivým paradoxem, že výzva k utkání o život daná Mnichovem účinkovala v Ortenovi tak bezvýhradně ve prospěch života.

Jel jsem a zastihl Ivana ve stavu, kdy se taky on úmluvy zjevně už zřekl, ale z motivů asi osobnějších. Krom toho byl nespravedlivě na mne rozmrzen, že o úmluvě i rezignaci na ni vím.

Teprv tam, nahoře v patře na Obilním trhu, jsem pochopil, proč zrušení úmluvy tak intimní a osudné muselo být svěřeno prostředníkovi, místo aby si to úmluvci vyřídili sami mezi sebou. Byli by asi zesměšněním přátelského kontraktu vyřídili samo přátelství. Bylo podivně podvratnou poctou být těm dvěma prostředníkem právě v této

věci. S Jiřím jsme si pak byli blíží. Jeho smysl pro přátelství podpůrně obsahoval i pravou míru smyslu pro humor. Ten Ivanovi skoro chyběl. Měl spíš náklonnost k truchlivé grotesknosti. Ta nemá smiřující potenci.

Abychom dokončili zmínku o divadle. Ivanovou velkou láskou hlavně v době jeho druhé sbírky, Melancholických procházek, vydaných 1941, byla brněnská herečka Milada Matysová, jeho "Milada, Miládka, košíček kosů". Ale ta byla přes tento bezděčně humorný titul čímsi nadživotně idealisovaným, neschopným zajímat se nebo dokonce pečovat o Ivanovy každodenně životní potřeby.

Objevil ještě za války ženu stejně krásnou jako chápavě milou, paní Zdenu Ančíkovou. Netěšilo ji svěřovat se o tom vztahu. Prostě hledala pomoc pro Ivana a proto mi jeho počínání vylíčila. Neměl důvod žárlit, být nešťastný, stěžovat si na nezájem. Jako by v době děsivého zániku miliónů chtěl soutěžit s jejich proslulostí. Několikrát to provedl tak, že pět minut před spolehlivě přesným návratem paní Zdeny z práce otevřel kohoutky plynu. Třikrát tak byl přistižen natolik včas, aby nebylo třeba ambulance. Počtvrté paní Zdenu zdržel nákup a skoro byl konec. To je v mé paměti její svědectví. V její mysli a v jejím zalíbení se vůbec nepotřeboval takovým způsobem zvýrazňovat. Potřeboval to sám pro sebe.

To je ten narcisismus jeho veršů. Nádherně znělý, ale neosvobozující.

Není proč litovat, že se ani po Ortenově smrti prvního září 1941 Ivan Blatný necítil povinen blíží se účastnit toho, co Kamil Bednář hleděl rozvíjet jako jakési básnický politický hnutí. To bylo tím svůdnější, že Bednář tehdy ještě psal verše někdy až strhující, jakkoli pochybná se mohla zdát jejich motivace. Ivan odolal. A dokonce se zanedlouho jiným předákem dal svést k jistému druhu a stupni naděje.

Podobá se až krutosti, že on, nostalgik jakoby uložený do oblačné síňky poskládané z kouzelně pojmenovaných nejsoukromějších pocitů, má náhle rozhrnout snivé a lehce melodické clony a vejít jako rovný mezi rovnými do ulic a architektur každodenního města. Tam mu totiž ten nový předák už za války ukázal vyhlídky na potřebnou životní změnu.

Podmínkou bylo nechat plavby na obláčcích nejsnazších zálib, iluzí a stesků. Měl svou schopnost rytmu a melodie, mluvního gesta a slovní volby dát do služeb prostých, ale svěže a objektivně vnímaných

dějů a věcí v nejbližším všedním okolí. Měl jakoby hančovsky znovu oživnout. Myslím Jana Hanče příkře odmítajícího onen "mainstream" literatury (i za použití toho termínu by mě poslal na známé místo), jeho stupnice, hierarchie a řády, jeho úspěchy a ctižádosti včetně Seiferta a zvláště Hrubína, Kamila Bednáře, ale právě i Blatného. Ortena Hanč nepoznal osobně ani četbou. Nechtělo se mu do toho, i když uvlášt v denících by byl možná objevil jisté období se svým nejoblíbenějším Petrem Altenbergem, kterého překládal podobně jako některé deníkové záznamy či povídkové zlomky Franze Kafky. Zdá se mi, že Hanč podezříval Ortena z jistého stupně snahy o sebeprosazení v literární obci. Možná že drobná příměs tohoto společenského druhu v Ortenovi byla. Těšilo ho, že je čten a že ho Halas má rád. Ale sepjetí mezi literou a životem u něho bylo stejně těsné jako v Hančovi. Neuměl a nechtěl literárně klamat sebe ani jiné. K tomu spíš měl náklonnost Ivan Blatný. A právě ten se s niterně dramatickými důsledky octl ve styku s přátelským okolím Jana Hanče.

Je další ironií Ivanova setkání s tímto okruhem, že se tu on, vyznavač takzvaně zralého "Seiferta překrásného", sešel se značně rafinovanějšími dědici a pokračovateli periferního a pro mne živějšího a nádhernějšího Seiferta Města v slzách a sbírky Slavík zpívá špatně.

Samozřejmě mám na mysli Skupinu 42, výtvarnickou básnickou iniciativu Jindřicha Chaluppeckého, Kamila Lhotáka, Jiřího Koláře, několika dalších malířů a grafiků. Jan Hanč tam druhem zájmu o život patřil, způsobem přístupu k zápisu zkušenosti tam patřit nechtěl. Na schůzkách toho organismu byl notorickým absentérem. Když se mu nechtělo, nepřišel, když ho přece jen něco přemohlo, přišel a většinou se pohádal.

Ivan Blatný byl jeho vzdáleným příbuzným v opuštěnosti zhruba napůl přivoděné pocitem bezradné nedostatečnosti tváří v tvář nepochopitelným dějům a lidem a zároveň dotčené nadřazenosti nad těmi, kteří nechápou či ani nechtějí pochopit, jak světu rozumějí oni. To se rovnou měrou týkalo básnických či malířských přátel a zvláště bolestivě žen a dívek.

Orten v tom byl jejich bratrem, ze všech tří nejvýmluvnějším. Mám na mysli především vztah k dívkám. Tušil, zažil a v důsledcích napsal, že to nemůže být nic jiného než tragikomedie a po ní elegie. Zamilujeme se, máme před sebou splněný sen, ten se nám v jisté hodině vydá a my to přijmeme. Idea ženy se stane vytouženým tělem.

Ale to už není ta idea, kterou jsme milovali. S námi nás zradila. Není třeba Iagů ani Tristanů. Zastaneme to my muži sami. Přivodit zrádnost žen. Zbývají Elegie.

Někteří přátelé mi to vyčítávají, ale podle mne Orten Elegií v určitosti gesta, rytmu, myslící spontánnosti a duchapřítomnosti při srovnání s předchozími sbírkami zaváhal. Podobně jako u Ivana po Melancholických procházkách nastávala příležitost, aby taky on byl lapen do sítě některé jiné poetiky, nebo aby prokázal, že jeho nejvlastnější poetika je schopna sebeobrození. Zasáhla třetí mocnost. Zemřel.

5.

Osudy osobní a osudy poezie těch dvou.

Měl jsem na jaře roku 1969 možnost mluvit o Jiřím Ortenovi v sále Památníku písemnictví. Jan Tříska, který ode mne dostal výběr Ortenových básní čtyřiašedesát hodin před tím navečerem a nikdy dřív se s tou poezií nesetkal, říkal Jiřího verše s jemnou i ráznou inteligencí svých instinktů. Jako herec z nejlepších, co tu kdy byli. Být tenkrát po ruce Pavel Landovský, právě jej, navenek jakoby nenáležitěho, bych se byl pokusil získat též. Když ho Jan Kačer obsadil do Trigorina, lidi se pochechtávali. Byl to přitom režisérský odhad nejvyššího řádu a skvěle vyšel: hromotlucká energie, donucena utajit se a mluvit na setinu decibelů, byla nejpřesnějším, nejpodlejšším, nejpravdivějším Trigorinem. Naopak Tříska zlobíval svého místního režiséra, když právě tou chápavostí prvotních popudů rozuměl situacím a rysům postavy líp než on. Tak vyrozuměl i Ortena. Říkal ho líp a objektivněji než kdysi sám Jiří. Takže když jsem roztřeseně domluvil a sedl si vedle Jana a on mi zašeptal: "Dobře jsi řval, lve," myslel jsem si, že mě, beznadějněho trémistu, chce honem utěšit, ale zároveň jsem měl ulevující pocit, že se dvě dorozumění s Ortenem na vhodném místě přece jen setkala.

Měl jsem za téma Jiřího duchapřítomnost. Způsobem svého existování ve světě změnil význam toho termínu. Nedokázal od raných let nevědět, kde je, jaká se děje situace, co kdo z přítomných po-
ciťuje, jaké to pro každého z účastníků má a bude mít následky. Duchapřítomnost bez vynechávek. Nikoli ta, kterou máte, když se na vás řítí autobus a vy raději strnete na místě, než abyste začali poskakovat sem a tam, protože spoléháte, že stojícímu sloupu se du-

chápřítomný řidič vyhne snáz než sebezáchovně kmitajícimu pošetilci.

Orten si od duchapřítomnosti nikdy ani nemohl odpočinout.

Někdy účinkovala dvojace. Zvlášť když vešel do přátelského hloučku opožděně, řeč už dávno byla v proudu a on, právě proto, jak rychle vycítil, že tím proudem vede mnoho nití, upadl do rozpaků. Přílišná citlivost, hned provázená uvědoměním právě tak přílišně přesným, byla i nepřítelkyní jeho hereckého nadání. Hlas měl kouzelně znělý, uměl jím v odstínech vládnout, ale místo kterékoli z té stručné hrstky postav to vždy byl Jiří Orten s pěknou tváří a lebkou zlehka nahnutou, z pohledu diváka, vpravo nazad. Při vši duchapřítomnosti trochu příliš dojatý sám sebou. "Self-consciousness" zní anglický termín. Významově právě tak dvojaký jako Jiřího sebeuvědomění. Svazující v jednom případě, podruhé uvolňující.

Ty dva významy se střídavě prosazují i v Ortenově poezii. Náhle v červnu 1941, za krajního ohrožení, lehce uvolněné i tragédií podmíněné řádky v deníku: "Jak jsem vděčný za to, že mi bylo umožněno ochutnati z nezemské krásy této země, tohoto světa, prostřednictvím jazyka, barvy a tónu." A v dubnu, o několik měsíců dřív, v titulní básni sbírky Scestí oba ty významy jsou pevně sceleny:

Oblaka prachu zvedají se za popravčím vozem.
Dojatý kat se zděšen odvrací.
Za chvíli zazvoní košatá hlava o zem.
Přistupte blíže, diváci!

Všichni moji transcendentalističtí, religionističtí, heideggerovsky eckehardtovští, astrologisující a hermetisující přátelé se mi mají příležitost vysmát za mou mnohokrát proklamovanou nedůvěru v jejich víry a pověry. Báseň, jejíž první sloku jsem ocitoval, pochází z 22. dubna 1941. Není mnoho tak průkazných čtyřverší v celé české a možná i jiné poezii. Přitom ty verše mají ironicky lehký, popisně věrný, zároveň divadelnický sebevýsměšný vztah k výjevu, jímž o čtyři a čtvrt měsíce později skončil Jiřího život. Jak se stalo, že si to Jiří předpověděl? To se rozumí, rok 1941 je už rokem hrůzných zániků a nikdo k představě toho svého neměl daleko. Ale přece jen, ta popisná přesnost.

Než se k tomu konci vrátím, zaznamenám jednu z největších hrůz svého života. Začalo to už onou popsanou scénou před kavárenským prostorem budovy levě pokrokového spolku Mánes. Později se účinky dělení na rasy přes všechny jiné snahy prohlubovaly. Kdo neprožil, asi neporozumí. Nebo to musím vypsát jinak a jinde. Čím víc samo-

zřejmé a přátelské solidarity chtěl neodbytně privilegovaný gój Židovi projevit, tím zřetelněji ho upozorňoval, jak úplně je odsouzen. Čím pozorněji se přítel Žid snažil gójovu sympatii a vůli k pomoci přijmout, tím zřetelněji si gój uvědomoval, jak málo je solidarity od člověka k člověku a jak je z té příčiny při všech individuálních "úspěších" beznadějně bezmocný.

Večírek ve dvou, ve třech. Pije se zbylé víno. Gramofon hraje Brahmse. Pak se do půlnoci povídá. Potom odmlka. A náhle Jiří:

"Nejsme na sebe nějaký moc hodný?"

Odmlka se prohlubuje. Skoro navěky. Situace byla odhadnuta smrtelně přesně.

Kdo nezažil, neporozumí. Je to divné rozpomenutí, ale za zdejších stalinských let, 1949 - 1953, se obdoba nedala zažít. Nedá se to srovnat a bylo to horší. Nikdo nemohl vyděšeně sedět do noci s odsouzeným přítelem, protože odsouzen mohl být kdykoli kdokoli. Hitler byl vražedná patologie, děsivě účinná ve společnosti i v jednotlivých lidech, ale viditelně dočasná. Stalin, neméně patologický vrah, žil v relativně rozumných myslích ještě i po své smrti skoro jako spasitel. Kalandra zanikl za Stalina vinou zdejších stalinistů a ještě není dovoleno vydat jeho dílo a volně se rozepsat o jeho osudu a smýšlení. Popravili ho za to, že před válkou nešetřil ironickým humorem na účet vedení komunistické strany. Nic mu podle práva nebylo dokázáno.

Za Hitlera se vědělo, že vyvraždí Židy. Stalin mínil vyvraždit krom Židů kohokoli, jen aby se obecně vědělo, na které straně je moc. Nesmrtelný taktik smrti. Dokud ho v mysli neodpíšou všichni, kteří mu kdy stranili, hrozba stalinsky mocenské dravosti a vražednosti trvá.

Odbočil jsem, ale ovzduší stalinského tématu oba přátelé, Orten a Blatný, hluboce zakusili.

Orten stručněji.

Je to zlé téma i pro některé z mých dalších přátel. Ale co s tím mám dělat. Stalo se to. Stalin se dohodl s Hitlerem. Spolek nad spolky. V téže době se tu připravovaly odvozy Židů do Terezína a pak dál do táborů smrti. Už v létě 1941 se proslýchalo, že se tisknou na žlutou látku kilometry a kilometry hnědých Davidových hvězd s nápisem Jude uprostřed. Připravovaly se seznamy k odvozům.

Do toho se vpletl případ Jiřího Ortena.

Před několika lety mě pohněval jeden podružný zdejší autor živící se jazykově nepřilíš zdařilým opakováním příběhů ze zdejší

literární historie. Rukopis královodvorský a zelenohorský zasluhuje koncizní historiografii. Zmíněný autor z toho případu hleděl vytěžit co nejvíc stran a senzace. Pak v jedné ze svých dalších knih doufal najít senzaci i v případě Orten. Prý je to jasné. Jeho poslední báseň, z 29. srpna 1941, končí:

... ať se slaví hostina,
v níž mi volnost víno podá,
ať mi lože nerozhlodá
to, co jsem chtěl zašít
lety dvaadvacíti!

Autor těžící ze senzace byl snadno sveden. Rok 1941, Ortenův původ, tato báseň, situace jeho těžkého úrazu, přítomnost jiné ženy, než byla ta, která přivočila jeho závěrečné mravně citové útrapy: jasná sebevražda.

Nyní po několika letech nemám autora těch úsudků za nikoho o mnoho lepšího, ale usoučil-li, že šlo o samopřivozenou smrt, už mu to tolik nevyčítám.

Jiří vyšel s přítelkyní a ubytovatelkou Lízou Kleinovou z domu na nábřeží mezi železničním a Palackého mostem. Prodejna cigaret a novin tam byla nesmyslně umístěna na chodníku nad řekou. Jiří se tam rozběhl. Jen co zakoupil, co chtěl, obrátil se, že poběží zpět k Líze. Jeho běh přerušila německá vojenská ambulance, jedno z nemnoha vozidel, která tehdy pražskými ulicemi jezdila. Byl raněn tak, že tomu o dva dny později podlehl.

Ve zmíněný kutnohorský den, kdy jsem byl na základě výpovědi Lízy Kleinové svědkem Jiřího zániku pro jeho matku, bylo pro mne naprosto zřejmé, že to sebevražda nebyla.

Sebevražednou úmluvu dávno dřív ze vzdoru proti útlaku důrazně zrušil. Je pravda, že věděl o přípravě hvězd, a byly v oběhu první zprávy, že se sestavují seznamy pro odvozy do Terezína či do jiných ghett.

Ale myslím-li na to dnes, spor je jen mezi dvěma možnostmi. Vědomou sebevraždu vylučuji (ale můžu se ovšem mýlit - nebyl jsem na místě ani v jeho kůži). Jen musím brát v úvahu právě tu shora zmíněnou duchapřítomnost v hlubším než běžném smyslu: pořád věděl, tušil, cítil, co se v něm a těsně kolem děje. Je z hlediska této širší a hlubší duchapřítomnosti myslitelné, že se jeho objektivně beznadějná situace spolu se subjektivním pocitem bezmocnosti a s nenadále příhodným hlukem blížícího se automobilu slila do rozhodnutí: obrať se a budeš osvobozen.

Báseň z 29. srpna 1941 něčemu takovému napovídá. Ale deníkový zápis z téhož dne je spíš dokladem o rozhodnutí nějak se životem prodat dál. "Černý vrchu, ty jsi mi zasmolil život; žijeme ostatně jinde než mezi stromy, po nichž teče smůla?"

Jmenovaný Černý vrch se přísně, ironicky, groteskně týká života, nikoli vůle k smrti. Tam bydlela sestra přítele, který Jiřímu faustovsky zdatným intelektem i zvláštním druhem krásy odlákal Věru Fingerovou, dávnou milou dřívějších básní a zrádnou milenkou Elegií.

Je třeba znovu upozornit, že přeskakující nešťastnice Fingerová naprosto nejednala sebezáchranně ani rasisticky. Jiřího opustila ve prospěch Gustava Schorsche, jednoho z našich nejbližších a nejbystřejších, který pak zahynul po transportu z Terezína v oblasti Auschwitzu.

Nebyl jsem u Jiřího posledních okamžiků. Ale několik měsíců a týdnů předtím jsme spolu bývali velmi intenzívně. Napsali jsme spolu na základě jedné z mých povídek i divadelní hru. On ji nakonec pojmenoval Blahoslavení tiší. Kteří jiní! Ještě stačil napsat okouzlené a okouzlující verše na Jindřišku, dceru mé ženy Věry a moji. Býval nad ní dojat a my se styděli, že smíme tak exhibičně a privilegovaně předvádět pokračování života ve chvíli, kdy on a milióny podobných a blízkých už byli odsouzeni. To že je lidský svět?

Volala Hanička Eislerová, později podle manželství Žantovská a podle pseudonymu Marková, do Drahelic u Nymburka, ať hned přijede, protože Jiří je tak těžce zraněn, že to asi nepřežije. Ve chvíli jeho smrti jsem byl v Praze, ale už mě k němu nepustili. V bývalém sanatoriu v Londýnské ulici, nyní jediné zbylé nemocnici pro Židy, bylo přecpáno, zemřel dva dny po těžkém zranění. Mladý židovský chirurg, asi oběť příštích měsíců či let, mě potichu a důrazně ujišťoval, že Jiří za těch svých posledních osmačtyřicet hodin netrpěl. Byl v bezvědomí. On, vždy tak duchapřítomný!

Krásná Líza Kleinová později dokázala vyvést z okraje smrti v okolí Auschwitzu sedm svých přítelkyň. To svědčí o pravdivosti všeho, co kdy řekla a podstoupila. Výmluvou či lží se životy nedají zachránit. Verzi o Jiřího sebevraždě podnes pokojně popírá.

Ivan Blatný se dožívá ve všem zoufalství velmi dlouhých let. Když se mi v roce 1965 prvně podařilo od roku 1947 octnout se v Anglii, ptal jsem se na něj a chtěl jsem ho vidět. Naši společní přátelé, Ivan Jelínek a Karel Brušák, mě od toho odrazovali a možná proti zdravějšímu rozumu se jim to podařilo.

Prý okopává zahradu, a přijde-li někdo, koho rozpozná, zvedne tvář, usměje se a vzápětí zamračene a bolestně skloní hlavu a motykou kope dál. Prý ho setkání s minulostí bolí. Lidi, kteří mi toto sdělovali, bylo aspoň tenkrát proč mít za rozumné. Spolehl jsem na jejich svědectví a nejel jsem Ivana podrobovat další zkoušce přítomnosti.

Hned od roku 1948 totiž byl, přes dva pokusy účinně účastných exulantů o jeho volnost, v ústavě psychiatricky postižených.

Jakási mírná obdoba toho, co se Ivanovi dvakrát stalo v Londýně, postihla Jana Hanče v Praze za onoho krátkého období, kdy se po první a druhé operaci střevní rakoviny zdálo, že může přežít. Vracel se z Riegrových sadů tramvají domů do Kobylis. Na atletickém hřišti Bohemians trénoval mladé adeptky a adepty sprintu a skoku do dálky. Jednu z dálkařek miloval. Občas jsem ho za ní vozil do její rodné Bělé pod Bezdězem. Pak už mě nechtěl za svědka. Zdálo se, že opravdu přežije. Jenže za té řečené jízdy z Vinohrad do Kobylis Jan spatřil na plošině vlečňáku "co věčně ženské je". Nedokázal se udržet. Šel napříč plošinou a přitiskl se k ní. Vzápětí věděl, jaké pitomosti se dopouští. Vrátil se na výstupní stranu plošiny, vyskočil a od toho dne nechtěl opustit svůj pokoj ve vile na stráni Kobylis. Museli ho vynést.

Pro Jana Hanče to bylo drama z devadesáti procent somatické. Jsou ještě z těch posledních dní jeho některé záznamy, ale minimální. Když jsem ho osmačtyřicet hodin před okamžikem, kdy zemřel, navštívil v nemocnici, pod účinky dolsinu nebo čeho byl plný nadějí. Zpod pokrývky mu koukaly koncentračnický beznadějně nohy, ale říkal:

"Já tu nasbíral tolik materiálu, že doma budu mít rok co psát."

Naneštěstí se domů už nevrátil.

Ani Ivan. Ale s tím bylo hůř. Nebo líp? Kdo rozhodne. Podnes je pacientem otevřeného oddělení psychiatrického ústavu v relativně velmi lidumilné Británii. Podobně jako Lucie Joyceová, kterou kdysi miloval Beckett, a když to nedopadlo dobře, on se stal převratným dramatikem, kdežto ona obětí psychiatrického sestupu. Ivan čas od času píše dál, někteří méně soudní bývalí soudruzi to mají za přijatelné verše, ale je to zlomkovitá a místy nešťastně nekolkajazyčná směs dvou fází, za nichž býval vynikající: období Paní Jitřenky a "košíčku kosů" a času po roce 1945, kdy sice z jakýchsi

nepochopitelných a možná už psychicky deviačních příčin podal přihlášku do strany, ale zároveň poprvé v životě činnorodě o něco usiloval, místo aby se jen vezl po proudu nadání.

Výsledek je spíš zvláštní než vynikající. Vliv Chaluppeckého a Jiřího Koláře ho odvedl od kolébavě konejšivého seifertovství, ale nedal mu mravně estetický základ k ničemu podstatně lepšímu. Báseň Hra, kombinovaná s několikastránkovou weinerovskou prózou a otištěná roku 1947 v Kritickém Měsíčníku, je dokladem rozpadu velkého nadání spíš než snahy o dozrání.

Uvažme jen ta tři fakta. Seifertovsky nezvalovský talent začal psát a vydávat. Byl z těch stran i podpírán. Pak ho uchvátili modernisté Chaluppecký a Kolář, muži vždy na špici světové avantgardy. Ivan pro to neměl smysl tak jednoznačný. Začal po svém, někdy jakoby kafkovsky, jindy spíš weinerovsky, psát jinak než oni mu hleděli předepsat.

Je to trojživelník. Do konce válečných let nemínil znectít Kamila Bednáře a jeho druhy, mezi nimi Jana Pilaře. Pak přijal na zlomek chvíle Chaluppeckého poetiku každodenního města. Nevyrovnal se s ní. Musel si vymyslet něco svého. Byl to Kolemjdoucí v kombinaci veršů a prózy otištěné v roce 1947 v Kritickém Měsíčníku. To se rozumí, že vinen je Václav Černý i Ivan Blatný, ale rozhodující se zdá být úloha Chaluppeckého: kdo není dost bezvýhradně nadán k tomu, aby šel v poezii města za mnou, může si psát nezávazné sny a brněnsky uvolněné verše.

Chaluppeckého a Kolářova poezie města způsobila v Ivanovi Blatném rozvrat. Stal se spíš obětí té jednostranné poetiky než jejím podílníkem a rozmnožovatelem.

Čtou-li se nyní jeho napůl česky zmatené, ve značné části makaronské verše ze sedmdesátých a osmdesátých let, důsledky jsou znát. Ivan Blatný podnes česky umí někdy i krásně, ale mysl a imaginace zůstává zanedbaná. Bylo velmi těžké vyrovnat se mezi rokem 1945 a 1948 se zdejší situací. Ivan Blatný asi byl nejméně zdatnou imaginací a intelektem, ale právě tohle zvládl. Ale dokázali to Kolář a Chaluppecký o tolik líp? Nebo i mnoho jiných.

Únor - březen 1988

Co bylo v promluvě řečeno, je v tomto záznamu o některé části ochuzeno a přitom i rozšířeno o mnoho odstavců, které v průběhu dodatečné rozpravy podnítil především Milan Uhde a Jan Trefulka, ale i další účastníci navečera. Děkuji všem. Z.U.

KDYŽ SE HEIDEGGEROVSKÁ ROZPRAVA MĚNÍ V POLITICKÝ POSTOJ

Heideggerův vztah k politice je třeba zkoumat na základě vnitřního pohybu jeho myšlení. Filosof sám často - zejména při přednáškách - předváděl ohromující přechody z hlubinné spekulace do roviny společensko-politických nahodilostí. Co se mohlo jevit jako čistě metafyzická poseďlost, krystalizuje v heideggerovské diskusi před našima očima v politickou klatbu či v postoj ke společnosti své doby.

Příslušnost k nacionálně socialistické straně nebyla zdaleka konjunkturálním činem nebo dočasným pomýlením /jak to filosof často tvrdil po r. 1945/ - i sám Heidegger ji vtělil do jedné ze svých prací, do úvah o osudu Západu. Abychom pochopili, jak na základě jistých spekulativních premis dochází ke sblížení filosofie s politikou, je tudíž třeba rekonstruovat vnitřní dialektiku heideggerovského myšlení. Možná, že tak odhalíme některé utkvělé představy a hluboké averze společensko-historického charakteru, které byly zdrojem jeho úvah a orientovaly jeho odpovědi.

V přednáškách, které pronesl po r. 1933 /velkou část jich zveřejnilo, podle pokynů autora, nakladatelství Klostermann/, najdeme mnoho příkladů tohoto ontologicko-historického výkladu /seinsgeschichtlich/ politických událostí. Heidegger často ve svých spisech prohlašoval vládu subjektivismu za charakteristický symptom Neuzeit - nové doby, epochy úpadku ve srovnání s předpokratovskou érou, kdy člověk byl ještě v původním kontaktu s bytím. Výrazně zpochybňuje osamostatnění subjektivity, jejímž důsledkem je ustavení "kultury" jakožto nezávislé oblasti: tvrdí, že život starých Řeků, shromážděných kolem "chrámu" a ovládaný "zvykem", neznal rozlišování hodnot /krása, dobro a pravda/, ani "kulturu" v dnešním slova smyslu. Během universitních přednášek v zimním semestru 1934-35, tedy rok poté, co podal demisi z funkce rektora, přiměla Heideggera polemika proti vládě subjektivity, "kultury" a "pokroku", aby sestoupil z výšin čisté Seinsgeschichte a dal svým slovům mnohem přesnější a politicky aktuálnější obsah: na několika místech je

cílem jeho rekriminací "liberalismus" nebo "liberální pojetí člověka".

Moderní kult subjektivity a "prožitku" /Erlebnis/, z něhož vyplývá například teorie umění jako "výrazu", pokládá Heidegger za uskutečnění "liberálního" pojetí člověka. Moderní praxi kulturních institucí a zřizování specializovaných ministerstev /umění, kultury atd./ státem pranýřuje jako odnož téhož "liberalismu" /srovnej str. 99/. Filozofovy sarkastické výroky tedy míří na způsob myšlení, který byl v té době jedním z hlavních terčů nacionálně socialistické propagandy. Kritika liberalismu byla totiž oblíbeným trumfem nejen "konzervativní revoluce" /od Spenglera po Jüngera/, ale také spisů hlavních ideologů nacismu, od Alf. Bäumlera po Alfreda Rosenberga.

Na rozdíl od nich měla Heideggerova kritika mnohem radikálnější podobu, protože byla neskonale filosofičtější: Heidegger promítl liberalismus /Seinsweise des "liberalen" Menschen/, zpochybněný jako typický výraz 19. století, na velkolepé plátno dějin bytí, jako jednu z posledních podob neblahé emancipace subjektivity. Tato filosofická hloubka, která spojovala nacionální socialismus mnohem víc než doslova s nacistickým programem, umožnila autorovi přednášky o Heideggerovi namířit šípky své kritiky jak na některé pochlebníky režimu typu nacistického spisovatele Kolbenheyera, tak na vysoce postaveného oficiálního propagandistu, jako byl Alfred Rosenberga /srov. str. 26-27/: vytýkal jim, že jsou pro svůj "biologismus" odkázáni na úzce vymezený subjektivismus a nejsou s to pozvednout se ke skutečné úvaze o podstatě probíhající revoluce.

"SPOLEČENSTVÍ" A "SPOLEČNOST"

Heidegger se rovněž hlásil k tehdy běžnému rozlišování v německé sociologii, které sehrálo důležitou roli v konzervativní kritice demokratických společenství: k rozlišování "společenství" a "společnosti". Dichotomie Gemeinschaft - Gesellschaft, jak ji formuloval ve své proslulé knize /1887/ Ferdinand Tönnies - a která se později připojí k antinomii mezi "kulturou" a "civilizací" /u Houstona St. Chamberlaina, Alfre-

da Webera nebo Osw. Spenglera/ - hojně užívali ideologové pravice a německé extrémní pravice při odhalování zhoubnosti západních demokracií. Heideggerovo opovržení vůči "společnosti", v níž vládne "veřejné mínění" a jeho "diktatura", se objevuje i v jeho nejpozdnějších pracích /srov. např. dopis E. Kästnerovi z 26. října 1966: "Diktatur der Öffentlichkeit" se stala předmětem slavného popisu v Sein und Zeit /§ 27/. Jedna stránka téže přednášky o Hölderlinovi /str. 72-73/ vynáší společenství a jeho ducha a uvádí jako příklad přátelství vojáků na frontě, které spojuje základní zkušenost oběti a smrti. Pojmy společenství a společnosti, jichž se autor výslovně dovolává, jsou proměněny a zahrnuty do dějin bytí.

Vyvrácení genetické, antropologické či sociologické interpretace intersubjektivní komunikace vyplývá samo sebou: taková interpretace by se mohla týkat pouze "společnosti" ovládané smluvními nebo instrumentálními vztahy. Prostor pro společenství otevírá Heideggerovi zakořenění v transpersonální dimenzi, předcházející každou individualizaci: úzkost ze smrti a pocit vlastní bezvýznamnosti /Richtigkeit/ před požadovanou obětí stojí u zrodu kamarádství na frontě, příkladu opravdového společenství. Formy existence seskupení, jejichž ukázkovým vzorem jsou moderní demokracie, se tak a contrario jeví jako společnosti postižené ontologickou devalvací, jako výraz duchovní chudoby a úpadku.

Přednášky z r. 1934-35 jsou plné více méně průhledných narážek na aktuální politickou situaci. Jedna pasáž zpochybňuje zaslepenost Západu před rozhodujícími otázkami: obviňuje národy, které sklouzávají po šikmé ploše úpadku /an altgeworgene und verfallene Wege/ a jsou zahnané do svých "prohnilých klecí", že nevezaly na vědomí "obrodu", která právě propukla /Aufbruch/ a která by znamenala něco zcela jiného než prostou změnu vnitřní politiky /str. 134/. Hölderlin si v dopise, adresovaném koncem r. 1801 Böhendorffovi, krátce před odjezdem do Bordeaux stěžoval, že by ho jeho spoluobčané mohli přestat potřebovat /"Aber sie Können mich nicht brauchen"/. Ocitováním tohoto úryvku Heidegger velmi pateticky vyzývá Němce: "Neprobudil-li v nich "velký zvrat v jejich existenci" vnímavost pro Hölderlinovo "strašlivé slovo", co jiného jim

tedy může otevřít oči?"

VODA NA MLÝN NACIONÁLNÍHO SOCIALISMU

Narážka byla dostatečně jasná: mluví tu mezi řáčky o vlastní situaci z obavy, že se sám octne stranou, když předtím halasně podpořil revoluci /str. 136/. V překvápivé pasáži definuje Herakleita jako "původní zdroj historické západogermánské existence" /Urmacht des abendländisch-germanischen Daseins, str. 134/ a vytyčuje tak kontinuitu Mistr + Herakleitos + Eckhart - Hölderlin - Nietzsche; už Otto Pöggeler poznamenal, že vytyčení takové filiace /nazývá ji "eine Geschichtsklitterunt" /hnalo vodu na mlýn tehdejší nacionálně socialistické ideologii/. Zdá se, že jméno Rousseaua, které Hölderlin připomněl v jedné ze strof ódy "Der Rhein", Heideggerovi velice vadí: navrhuje "původní" interpretaci zmíněné sloky, která by ji zbavila Rousseauovy nepříjemné přítomnosti /str. 278/.

Heideggerovu filosofii prolíná polemika s křesťanstvím jako vizí světa. Varoval zejména před pokusy jistých církevních kruhů, ať už katolických nebo protestantských, proklamovat consensus s nacionálním socialismem nebo dokonce velebit jeho historické poslání. V přednáškách z let 1941-42 v tomto smyslu obviňuje teology z hnutí "Deutsche Christen", ale také teology z "konfesní fronty" /Bekennnisfront/ či katolíky, neschopné přiblížit se k posvátné podstatě vlasti /das Heilige das Vaterlandes/.

Nacionální socialismus by si měl, podle Heideggera, zakázat jakýkoli kompromis s křesťanstvím a s politickou praxí církve. Když r. 1935 filosof hned na své první přednášce o Hölderlinovi káral všechny, kdo se odvážili hovořit o konverzi básníka ke křesťanství, pranýřoval tím vlastně kazatele, kteří zneužívali kazatelny k bláskání duchovní odidentity mezi Kristem a Vůdcem /str. 210/. Použil té příležitosti k vyslovení vlastní interpretace "osudového" poslání Vůdce na základě pojmů své filosofie. Zatímco Kristus je, podle učení církve, svou podstatou soupodstatný s Bohem Otcem /deus verus ex deo vero - consubstantialis patria/, patří Vůdce, říkal

Heidegger svým žákům, do království polobohů /die Halbgötter, o nichž mluví Hölderlin ve své básni "Der Rhein", prostředníků mezi bohy a lidmi/: "Die Wahre und je einzige Führer weist in seinem Sein allerdings in den Bereich der Halbgötter" /"Pravý a jediný vůdce míří arci svým bytím do sféry polobohů."/ Jeho osudovou roli lze pochopit jen na základě dějinného pojetí bytí, už samou logikou svého ustáleného významu vylučuje ideu věčnosti, /na níž je založeno křesťanství/, a nahrazuje ji ideou konečnosti. Heidegger tak ospravedlňoval Führerovu moc tím nejpřirozenějším způsobem, když předem vysvětlil své pojetí osudu /ústřední pojem jeho díla od napsání Sein und Zeit/ a narouboval je na ideu historického a konečného bytí: "Führersein ist ein Schicksal und daher endliches Sein" /Byt vůdcem je osud a následkem toho bytí v konečnosti./

/2/

Právě do tohoto kontextu je třeba zařadit slavnou větu o "vnitřní pravdě a velikosti" nacionálního socialismu, kterou Heidegger vyslovil na přednášce r. 1935. V textu této přednášky, publikované r. 1953, stojí:

"... To, co se dnes vycává ze filosofii nacionálního socialismu a co nemá nic společného s vnitřní pravdou a velikostí tohoto hnutí /totiž se styčnými body, souvislostí mezi technikou determinovanou planetárně a moderním člověkem/ loví v kalných vodách těchto "hodnot" a těchto "totalit". /Z fr. překladu, Gallimard, str. 202./

Uveřejnění tohoto textu vyvolalo tehdy novou diskusi o Heideggerových vztazích k nacionálnímu socialismu /mladý Jürgen Habermas byl mezi prvními diskutujícími a sám filosof trval na uveřejnění svého vysvětlení v dopise zaslaném týdeníku Die Zeit/. Hartmut Buchner, Heideggerův blízký žák, později dosvědčí, že se v původním znění nevykytovalo slovo "hnutí", nýbrž jasnější "nacionální socialismus" v podobě iniciál NS. Věta v závorce za těmito iniciálami rovněž v původním textu neexistovala, přidal ji tudíž sám Heidegger r. 1953. Tato nová fakta vyvracejí filosofovo tvrzení, že vždycky odmítal dělat změny ve svých textech a pokládal za svatou povinnost tisknout je v původním znění. Stejně tak prohlašuje Heidegger výslovně o této pasáži v úvodu... v dopise Otto Pöggelerovi, že... nikdy nemluvil o "nacionálně

socialistickém hnutí" /dopis Pöggelerovi z 8.2.1974/: když se sebevykladač seznámil s kompetentním svědectvím Buchnera a Petry Jaegerové /která připravila text k definitivnímu vydání/, jistě si uvědomil, že pravý opak je pravdou.

Rozdíl mezi skutečným nacionálním socialismem, tak jak se projevil v politické praxi nacistické strany, a původním smyslem tohoto hnutí, jak si je Heidegger představoval a jak za ním stál, mu sloužil jako pozadí při vysvětlování jeho postoje v době nacismu. Ve stanoviscích, jež zaujímal na toto téma, se filosof dokonce pokoušel prezentovat se jako odpůrce nacionálního socialismu: už v textu z r. 1945 "Události a úvahy" jsou první náznaky této snahy. V dopise zaslaném 18. března 1968 do Jeruzaléma izraelskému vědci S. Zemachovi si pak Heidegger osobuje ještě zřetelnější postoj jednoznačného odpůrce /eindeutig gegnerisch/ nacismu /viz doslov Petry Jaegerové k reedici Úvodu do metafyziky z r. 1983, str. 233, kde je citována značná část tohoto dopisu/.

Na druhé straně byl Heidegger konfrontován s některými vlastními texty, které obsahovaly neméně zřetelné velebení nacionálního socialismu a jeho "dějinné jedinečnosti" /k tomu se ještě vrátíme/. Rozpor se zdál neřešitelně zamotaný a doveďeme si představit, do jakých rozpaků filosofa uvedl. Nahradil iniciály "N/acionální S/ocialismus" slovem "Bewegung" a propadl iluzi, že dodá výše zmíněnému rozdílu /mezi hnutím v čistém slova smyslu a reálnou praxí/ věrohodnosti, když se pokusí vymazat stopy své příslušnosti ke skutečnému nacionálnímu socialismu. Ať tomu bylo jakkoli, nebylo to příliš důstojné.

V dopise Zemachovi použil Heidegger ještě jiný argument, aby ospravedlnil existenci vět vynášejících nacionální socialismus ve svých přednáškách: prezentuje je jako "sem tam utroušená slovíčka", která měla oklamat bdělost spolužáků přítomných v sále, což mu umožňovalo zachovat "svobodu výuky a slova". Nám se zdá mnohem pravděpodobnější /a Otto Pöggeler je téhož názoru/, že slova o "pravdivosti a velikosti" nacionálního socialismu se nedají ani zdaleka interpretovat jako "drobečky"

předchazované špiclům moci, a že vyjadřovala Heideggerovo nejvnitřnější a hluboké přesvědčení po celé toto období a byla zároveň výrazem jeho odstupu a upřímného sklamání z některých aspektů režimní praxe...

Heideggerovy přednášky v letech druhé světové války vrhají zvlášť objevné světlo na jeho postoj k dějinám doby. Jejich záměrem je interpretovat velké společenské a politické události v perspektivě dějin bytí a odhalovat historicko-existenciální /*seinsgeschichtlich*/ základy různých typů civilizace, od jejich prapočátku, jako určitý způsob chápání bytí. Ryze společenské či politické vysvětlení Heidegger zamítá jako krajně povrchní či hluboce nepřiměřené /*ungemäss*/.

Uprostřed přednášek • Hölderlinovi z letního semestru 1942 /53. svazek v *Gesamtausgabe*/ narazíme na stránku věnovanou vstupu Spojených států do války. Tato událost poskytuje Heideggerovi příležitost upřesnit své stanovisko k probíhajícím historickým událostem a udělat prudký výpad proti anglosaskému světu a duchu, který jej prostupuje. Už před dvěma lety, v jedné z přednášek o Nietzschevi /nazvané "Der europäische Nihilismus"/ byla zmínka o "anglickém imperialismu" /str. 18/: narážející překvapivě na slavnou tezi Maxe Webera o protestantském duchu původu kapitalismu, přisuzoval Heidegger Weberovi zásluhu, že označil kalvinismus za kořen zmíněného "imperialismu". Shledával v něm argument k odhalení neblahé role křesťanství. Zdá se nám, že tímto tvrzením Heidegger Weberovu myšlenku dokonale překroutil: pokud velký sociolog skutečně nacházel spojitost mezi kalvinismem a kapitalismem, pak nikdy nesvaloval zodpovědnost za činy "anglického imperialismu" na ducha protestantismu! Budiž řečeno, že "amerikanismus" byl už dlouho terčem Heideggerových jízlivostí. R. 1942 interpretoval vstup Spojených států do války proti mocnostem Osy *seinsgeschichtlich* jako agresi mocnosti, která představovala v jeho očích "bezdějinnost" /*Geschichtslosigkeit*/ a "autodestrukci" /*Selbstverwüstung*/ proti zemi, která jako dědic velkého řeckého "Počátku" byla předurčena, aby zachránila svět: Německu. Neskrýváje nijak zvlášť velké pohoršení nad tím, co nazýval "der letzte amerikanische Akt der amerikanischen Geschichtslosigkeit und Selbstverwüstung", vkládal Heidegger neochvějnou důvěru v

"rozhodující hodinu" /Sternstunde/ konečného vítězství Německa, důvěru, založenou na "súchu" a osudovém poslání - "die Zu-schickung der Eigenen" - jejichž jediným uchovatelem měl být jeho národ /srov. Hölderlins Hymne "Der Ister" cit. op. str. 68/ /2/.

To též historicko-existenciální pojetí velkých událostí doby vedle autora komentáře o Hölderlinovi k teorii úzké spojitosti mezi "bolševismem" a "amerikanismem". Napsal dokonce, že "bolševismus je jen jednou z variant amerikanismu" /str. 86/. Společné rysy obou těchto typů civilizace nacházel ve vládě "kvantity" a gigantismu. Ve stejném smyslu bude ostatně hanobit "neněmecký monumentalismus románských národů a Američanů" /str. 191, poznámka/. V Úvodu do metafyziky už v r. 1935 spojil ve stejném duchu Rusko a Ameriku, proti nimž stavěl dějinné poslání "metafyzického národa": německého národa. Označil-li r. 1942 amerikanismus za úhlavního nepřítel, tedy proto, že smíšení "buržoazního demokratického ducha s křesťanstvím" připadalo Heideggerovi nejnebezpečnější.

Heidegger choval až do konce života antipatie k demokracii, přesněji řečeno, hlubokou nedůvěru ve schopnost demokratických zřízení čelit těžkým zkouškám současného světa. Text z r. 1945 "Údálosti a úvahy" /srov. Le Débat, str. 77/, stejně jako odpovědi v rozhovoru pro Spiegel /srov. fr. překlad str. 42-43/, svědčí o stejné negativním postoji vůči "světové demokracii". Kniha vzpomínek na Heideggera, kterou napsal před několika lety německý umělecký kritik Heinrich Wiegand Petzet, nám přináší ještě jasnější svědectví. V dopise autorovi z 13. března 1974 cituje Heidegger větu J. Burckhardta /jednoho z mála historiků, které uznával/ o demokracii jako příčině úpadku antického Řecka, aby podpořil vlastní úvahu o soudobé Evropě: "... Unser Europa geht an der "Demokratie" von unten gegen ein zahlloses Oben zugrunde" /Naše Evropa hyne kvůli demokracii zdola, stojící proti vrcholu, jenž nemá sílu množství/. Lze tedy konstatovat, že dokonce ani v r. 1974 se v nejmenším nezměnilo dávné Heideggerovo po-
hrdání většinovými demokratickými režimy a zatrpkllost vůči bezmoci vedoucích elit. O něco výše v témže dopise ostatně

napsal Petzetovi pochmurně věšteckým tónem, který s oblibou nasazoval už celá desetiletí: "Moc samé podstaty techniky, destrukce jazyka a rozklad Evropy vymezují osud, jemuž jsme vydáni na pospas, a který vyžaduje příslušnou úvahu /die entsprechende Besinnung/ /H. W. Petzet, Auf einen Stern zugehen, Societäts Verlag, Frankfurt, 1983, str. 231-232/.

Po kletbách na adresu amerikanismu dělá Heidegger diagnózu ruského komunismu v téže perspektivě osudového pojetí dějin bytí: bolševické Rusko pokládá za ukázkový příklad vlády Techniky, výsledek desakralizace světa. V přednášce o "Parmenidovi" v zimním semestru 1942-43, v době, kdy se druhá světová válka začala vyvíjet zvláště dramaticky, kaceřoval Heidegger západní buržoazní svědomí /"die bürgerliche Welt"/ za to, že věnuje příliš malou pozornost tomu, co se jemu jevilo jako prapodstata sovětského režimu /srov. svazek 54 Sebraných spisů, Frankfurt 1982, str. 127-128/. Připomíná výslovně slavnou definici o komunismu, jak ji formuloval Lenin: "Sovětská moc plus elektrifikace", a neméně slavnou Stalinovu analýzu leninismu, měl filosof v úmyslu otevřít Západu oči na "metafyziku", která stála v pozadí jak "bezpodmínečné moci strany", tak "metafyzické vášně soudobého ruského člověka k technice". Byl pod dojmem děsivé bitvy u Stalingradu a strašlivého debaklu německé armády? Měl v úmyslu odhalit historicko-ontologické základy sovětského systému a ruské moci, a přimět tak "historického západního člověka, aby zachránil svou jsoucnost": Heidegger nepřestává po celou tuto dobu vynášet Německo a "němectví" /Das Deutschtum/ jako jediné pověřence dějinným posláním spásy. Boj Německa a jeho nevyhnutelné "vítězství" tak byly oslaveny ve jménu eschatologie bytí.

Nejvíce udivuje, že dokonce i v tomto období najdeme u Heideggera chvalozpěv na "historickou jedinečnost" /geschichtliche Einzigartkeit/ nacionálního socialismu. Po proslulé větě z Úvodu do metafyziky /ale také po přednáškách z období 1934-35/ jsme přivykli Heideggerovu pranýřování běžné kulturní praxe nacismu. Chvála, o níž je řeč, patří do téhož kontextu: měla zdůraznit propast oddělující tuto průměrnou praxi od "vnitřní pravdy" hnutí. V přednáškovém cyklu o Hölderlinovi

r. 1942 mnil filosof postavit existenci řecké Polis - mimo jakékoli společensko-historické vysvětlení - na koncepci pokládající pravdu za aletheiu : lze tudíž pochopit jeho velké rozhořčení nad pílí vykladačů režimu, kteří v touze za každou cenu "zpolitizovat" vědu v nacionálně socialistickém duchu, falšovali dokonce i dějiny starověkého Řecka, když v nich nacházeli - v hrubém pojetí nacistického katechismu - všude samou politiku: Heidegger ve svém protestu zdůraznil, že tito "vědci", pochlebníci režimu, prokazují špatnou službu "nacionálnímu socialismu a jeho historické jedinečnosti", ostatně službu, "jakou vůbec nepotřebuje" /srov. svazek 53 Sebraných spisů, str. 98/. Tutéž myšlenku opakuje téměř stejnými slovy o několik stránek dál: "Interpretujeme-li dnes fenomén Řecka tak, aby čtenář uvěřil, že už staří Řekové byli všichni "nacionální socialisté" /str. 106/, prokazujeme špatnou službu poznání a zhodnocení historické jedinečnosti /geschichtlichen Einzigkeit/ nacionálního socialismu" /str. 106/.

Interpretace řecké Polis, jak jí navrhuje Heidegger, byla zcela jiné povahy. Podstata antického města se podle něho nedá vysvětlit "politickými" pojmy /aby podpořil tento výklad, neváhal Heidegger prohlásit, že Řekové byli "apolitický národ par excellence" /srov. sv. 54 Sebraných spisů, str. 142/: Polis byla podle Heideggera místem /die Stätte/ mytické osudové moci /das Schickliche/, jejímž protikladem pak prý byl domov či krb /der Herd/, odkud vyvstávaly stejné síly, které živily *mutatis mutandis* "posvátné srdce" německé vlasti. Ta tudíž nemohla mít nic společného s "městem" /Cité/ či "Státem" v moderním slova smyslu, ani s republikou /res publica/, ani s římským impériem /Imperium/, ani s kurií /Curia/ a její politickou praxí. Setkání předsokratovského Řecka a "německého ducha" se odehrávalo ve znamení "Prvopočátku" /das Anfangliche/, ohniska jejich historického zrodu. Národy a civilizace, které žily ve znamení

NEPRAVÉ BYTÍ

"nepravého bytí", filosof neuznával /a ontologicky odsuzoval kartesiánství, základ "převládajícího liberálně demokratické-

ho pojetí vědy" jako jeden z hlavních faktorů této "nepravosti"/: zatímco "německý duch" odhaloval během druhé světové války postupně před celým světem svou pravou podstatu, Heidegger znovu a znovu opakoval svá vyznání víry v dějinně světové poslání Německa. Bylo to, jako by kvapem seblížící katastrofa znásobovala sílu jeho hlasu osvíceného proroka, hlásajícího nad troskami Evropy neporazitelnost in aeternum německého poslání: "Planeta je v plamenech. Jsoucnost člověka se zcela rozpadla /ist aus den Fugen/. Světové pojetí dějin může vzít pouze od Němců za předpokladu, že najdou a obnájí své "němectví" /das Deutsche/" /přednáška o Hérakleitovi z léta 1943, sv. 55 Sebraných spisů, str. 123/. Na jiné stránce z téže přednášky varuje Němce, že ~~nejvyšší~~ "největší, skutečnou zkoušku" mají ještě před sebou, že celý problém spočívá v tom, zda jsou připraveni "kromě nasazení života" dosáhnout pravé existence, zda jsou dostatečně "silní", aby bojovali proti malosti ducha ~~se~~ moderního světa a zachránili "Prvopočátek v jeho všedním rouchu" /:" /das Anfängliche in seine unscheinbare Zier/. Německo nazýval "svatým srdcem národů" západu /překroucený Helderlinův výraz /str. 81/: ještě v létě 1944, v druhé části přednášky o Hérakleitovi označoval Němce za "v první řadě a ještě dlouho jedině", kdo mohou zachránit západ /srov. str. 204 a také 108/.

Heideggerovské dějiny bytí jsou takto úzce spjaty a přesnou úvahou o osudu Západu. Teze o "nepravém bytí" spolehlivě opravňovala jeho pranýřování demokracie a liberalismu, amerikanismu a komunismu, židovsko-křesťanské tradice i činnosti církve, stejně jako se apologie původního pojetí bytí proměnila v oslavu "němectví", velmi blízkou nacionálnímu socialismu. Změny provedené v heideggerovském pojmovém názvosloví /?/ po roce 1945 ve snaze přizpůsobit je nové situaci je třeba podrobit zvláštnímu zkoumání. Naše analýza se pokusila dokázat, že Heideggerovy politické názory byly skutečně středem jeho úvah: slavné "skloubení filosofie a politiky" se rýsuje ve světle jeho nedávno publikovaných přednášek a dokumentů mnohem konkrétněji než dříve.

POZNÁMKY:

- 1/ Martin Heidegger, Hölderlins Hymnen "Germanien" und "Der Rhein", Gesamtansgabe, Band 59, Frankfurt, 1980:
- 2/ Filosof Max Müller připomíná v rozhovoru publikovaném v časopise Freiburger Universitätsblätter, Heft 92, Juni 1986, že Heideggerovy přednášky z r. 1933 nebyly zdaleka apolitické. Uvedl jako příklad improvizovanou větu z přednášky o logice: "Logika je přirozeně správné myšlení konkrétně existujících lidí. Do logiky můžeme zařadit i postavu Vůdce." Max Müller honem dodává, že po r. 1934-35 se podle jeho soudu /přestal totiž navštěvovat Heideggerovy přednášky/ už takové věty a vůbec výroky politického charakteru na přednáškách filosofie nevyskytovaly. Výše uvedený příklad, ale také mnoho jiných, v nás však vzbuzují obavy, že se v tomto posledním bodě mýlí.
- 3/ V létě 1940 interpretoval Heidegger porážku Francie a německé vítězství na jedné stránce přednášky o Nietzschevi na základě svých pojmů o podstatě techniky a o naplnění metafyziky. V očích filosofa byl francouzský národ poražen proto, že nebyl "na výši metafyziky, vzešlé z jeho vlastních dějin" /narážka na kartesiánství jeho cogito sum, které "prolomilo dveře ke svrchované vládě na zemi", zatímco triumf Německa byl triumfem "nového lidství", sladěného s požadavky "podstaty techniky", lidství, které přesáhne vše, čím člověk až dosud byl. Takto Heidegger formuloval své závěry o hlubinných příčinách německého vítězství: /předtím připomněl Nietzscheho, prvního filosofa, který podle něho pochopil potřebu nového lidského typu, uzpůsobeného požadavkům moderní "strojové ekonomie": "Pouze Nadčlověk vyhovuje absolutní "strojové ekonomii" a naopak: Nadčlověk se bez ní nemůže obejít, chce-li nastolit svou absolutní vládu na zemi /viz str. 205, sv. 48 Heideggerových Sebraných spisů/. V druhém svazku svého Nietzscheho, vydaného tiskem r. 1961, filosof zachoval tuto stránku, ale na začátek citované věty přidal následující slova: "Ve smyslu Nietzscheovy metafyziky pouze

nadčlověk vyhovuje..." Tato retuř měla přenést na Nietzscheho zodpovědnost za tvrzení, které v r. 1940 pronesl kategoricky sám za sebe: viz str. 134 franc. překladu Pierra Klossowského, Nietzsche, sv. II, Gall. 1971/. Pro úplné vysvětlení těchto výroků bychom si možná měli připomenout Heideggerův eminentní zájem o spisy Ernsta Jüngerova Totální mobilizace /1930/ a Dělník /1932/, které pokládal za pokračování Nietzscheho úvah o "aktivním nihilismu" z posledního období. Právě Jünger oslavil v postavě "Dělníka" "nový typ planetárního člověka", který se prosadil, když svrhl vládu "individuálních svobod", demokracie a liberalismu. Když Jünger postavil novou "demokracii smrti" proti staré demokracii, nebo připomínal bojový pokřik německé mládeže, nezkažené eudaimonistickými a opatrníckými, po bezpečí toužícími hodnotami buržoazní civilizace, oslavoval nový typ člověka, charakterizovaný "produktivním vztahem k dynamickým energiím" techniky: Heidegger se ztotožnil s těmito analýzami např. když vysvětloval německé vítězství nad Francií, volal však zároveň po překonání "aktivního nihilismu" směrem k novému, původnímu tazání po bytí.

485

Č E Š I A S L O V Á C I

/Vybrané kapitoly z knihy "TSSCHECHEN UND DEUTSCHE, 1918-1938/

Naše téma je sice omezeno na vztahy mezi Čechy a Němci, přece však musíme věnovat krátkou odbočku vztahu česko-slovenskému, protože také zde bují pečlivě pěstované legendy, které ovlivňují zkoumání německo-českého problému. Tvrdí se, že Češi, kteří měli údajně tvořit sotva 50 % obyvatelstva státu, prý všechny ostatní - Slováky, Němce, Maďary a Ukrajince - utlačovali. Ti že se prý nakonec spojili v "nadmárodnostní jednotnou frontu" proti utlačování Čechy. V případě Slováků že k tomu ještě přispívala skutečnost, že jim v údajné Pittsburské dohodě z května r. 1918 měla být zajištěna plná autonomie; tento závazek že však nebyl dodržen. Čtěme, jak věc prezentuje soudobý německý historik /Michael Freund: Geschichte des 2. Weltkrieges, Freiburg 1953/:

"Slovensko se r. 1918 připojilo k československému státu. V tzv. Pittsburské dohodě byly Slovákům zajištěny dalekosáhlé svobody. Většina Slováků však byla přesvědčena, že tyto sliby nebyly dodrženy, V důsledku toho na Slovensku mělo vždy základ hnutí za nezávislost. Bylo velice snadné získat národ pro odtržení od Čechů..."

Z toho je správný právě jen obsah první věty. Neexistovala žádná "Pittsburská dohoda", nýbrž jenom v tomto městě vznikla úmluva v USA žijících Čechů a Slováků. Většina Slováků nebyla přesvědčena, že by tam vytyčený program nebyl uskutečňován; kromě toho nikdy neexistovalo na Slovensku skutečné hnutí za nezávislost. A Slováci nebyli nikdy dotázáni, zda by s heslem "odtržení od Čechů" souhlasili. V čem lze vidět pozitivní skutečnosti?

Jeden národ nebo dva národy?

Dlouho se vedly spory o to, zda jsou Češi a Slováci jeden národ, nebo zda jde o dva blízké spřízněné národy. Rozdíl mezi češtinou a slovenštinou je rozhodně menší než mezi Plattdeutsch a třeba švábsštinou. Čeština i slovenština vyrostly nesporně ze společného kořene - slovenština má sotva slovo, jež

by nepocházelo ze stejného kořene jako odpovídající slovo české. V době úpadku po třicetileté válce si čeština musela často vypo máhat němčinou, Slováci stejně jako Maďaři latinou, přičemž Slováci považovali češtinu za svou spisovnou řeč. Když se ve starém Maďarsku okolo poloviny minulého století začala nahrazovat latina maďarštinou, rozhodli se vůdcové národně uvědomělých Slováků vytvořit si jako zbraň proti hrozícímu pomaďarštění vlastní spisovný jazyk. Téměř po dvacet let se však nemohli dohodnout, které z nářečí, jimiž se na Slovensku mluvilo, by mělo tvořit základ, až se teprve počátkem 60. let rozhodli pro středoslovenské. Pozdější ministerský předseda dr. M. Hodža označil r. 1899 jako jedenadvacetiletý student duchovní a politickou situaci národně uvědomělých Slováků slovy:

"Našimi politickými spojenci mohou být jen ostatní nemaďarské národy maďarského státu. Mimo hranice /Maďarska/ máme jenom jediného spojence: je to onen náš kulturní společník, nebo lépe řečeno ochránce, s nímž tvoříme jediný etnografický národ /"Volk", pozn.překl./: česko-moravská část československého národa."

Konstrukce, na které byla vybudována ústava z r. 1920 a která chápala Čechy a Slovaky jako dva údy jediného československého národa, byla patrně umělá. Bouře času také nepřežila. Při jejím posuzování se však nesmí zapomínat, že byla podporována zhruba polovinou Slováků, a že právě nejpokročilejší vrstvy Slováků - sociální demokraté a agráři - byly jejími nejhorlivějšími zastánci. Hodža a Dérer, kteří odmítali pojem samostatného slovenského národa a neviděli prospěch Slovenska v autonomii, rozhodně netrpěli nedostatkem národního citění, ale jednali z přesvědčení, že hospodářský a sociální vzestup Slováků nejrychleji zajistí splnutí s průmyslově pokročilým národem českým. Ne neprávem se obávali, že autonomizování Slováků od ostatního státu by petrifikovalo zaostalost, jež byla pozůstatkem maďarských časů. Bojovníci za "samostatnost", identičtí s přívrženci Slovenské strany lidové, vedené Andrejem Hlinkou /1864-1938/, žádali z týchž důvodů autonomii Slovenska /nikoliv Slováků/, protože věděli, že jen tak může být udržen zaostalý charakter země, v níž platilo nadevše slovo faráře - asi jako v dnešním Svobodném Irsku,

jehož počet obyvatel je proto také rok od roku menší.

Pittsburská legenda

V Pittsburku /Pensylvánie/ 30. května 1918 podepsaný dokument ve slovenské řeči je nadepsán "Dohoda", což jak česky, tak německy znamená tolik co úmluva, usnesení či dohoda, nikoliv však smlouva. Byl podepsán zástupci tří organizací v Americe usedlých Čechů a Slováků, rovněž prof. Masarykem, označeným tu jako "předseda Československé národní rady". Slovenští autonomisté se později snažili dát této dohodě mnohem závažnější smysl než měla. Celé to byl jen pokus spojit organizace amerických občanů k podpoře snah o ustavení československého státu. Co říká dohoda konkrétně? V údajné smlouvě nestojí nic více než toto:

"Vyjadřujeme souhlas s politickým programem, který směřuje ke spojení Čechů a Slováků v samostatném státě, sestávajícím z Českých zemí a Slovenska.

Slovensko bude mít vlastní administrativu, sněm a své soudy.

Slovenština bude úřední řečí ve škole, v úřadě a ve veřejném životě vůbec.

Československý stát bude republika, jeho ústava bude demokratická...

Blížejší ustanovení, týkající se organizace československého státu, se ponechává osvobozeným Čechům a Slovákům a jejich legitimním zástupcům."

V dokumentu není ani o slovo víc. Američtí státní občané, a nikoli čeští a slovenští politikové, se tedy dohodli, že budou společně podporovat určitý program. Ten nepředvídal federalizaci vytvářejícího se státu - toho se týkající přání by Američané, kteří mají s federalizací praktické zkušenosti, rozhodně náležitě vyslovili -, ale vytvoření jistých záruk pro Slováky. Slováci také měli skutečně svou vlastní administrativu, i když ne hned od počátku. Po přechodnou dobu museli Češi vypomáhat, protože chyběly nejprimitivnější předpoklady pro vznik slovenského úřednictva. Mnozí z těchto českých úředníků pak zcela se slovenským národem splynuli. Mnozí způsobili paternalistickým vystupováním víc škod než užitku. Ale bez Čechů by vůbec nebylo možné v letech 1918-19 slovenskou správu vybudo-

vat. Jenom několik málo stovek lidí bylo s to úřadovat ve slovenštině, a ti v žádném případě nebyli tlačeni ke zdi. Přesně naopak, každý aspoň z polá "prezentace schopný" Slovák, necítil-li se přitahován politickou drahou, byl zařazen do diplomatických služeb nového státu a byl tím pro Slovensko ztracen.

Časem se slovenské úřadování rozšířilo a nakonec převažovalo. Od r. 1928 mělo Slovensko zemské zastupitelstvo, jehož kompetence s hlasy Hlinkovy strany /byla zastoupena ve vládě/ byla omezena víc, než bylo nutné. Slovensko ovšem nemělo "vlastní", nýbrž československé právní zákonodárství, taktéž soudy, na nichž byla jednacím řeč slovenská; nic víc také mezi lety 1918 až 1938 nikdo nepožadoval. Ale protože ti, kdo pittsburskou dohodu podepsali, výslovně ponechali uspořádání jednotlivostí osvobozeným Čechům a Slovákům či jejich parlamentním zástupcům, je těžké říci, co se to vlastně ke "splnění Pittsburku" ještě mělo nebo mohlo stát.

Stejně jako jiné skupiny obyvatelstva měli Slováci jako celek i jednotlivé skupiny různé, veskrze legitimní stížnosti, které mohli vznášet. Úprava vztahů mezi Čechy a Slováky byla vždy choulostivá otázka a je choulostivá i dnes, v Československu ovládaném komunisty. Ale nelze ji srovnávat v žádné případě s německo-českým problémem, to jsou dvě zcela rozdílné roviny. Proti srovnáním tohoto druhu také slovenští autonomisté vždy co nejrozhodněji protestovali. Slováci byli zakladatelé státu, Němci nikoliv. Slováci měli od počátku ve všech vládách důležité resorty; od r. 1935 do r. 1938, tedy v nejkritičtějších letech, byl předsedou vlády Slovák. Slovenské stížnosti z let 1918-1938 neměly s Pittsburskou dohodou nic společného. I kdyby se jí měl přiznat vůbec nějaký závazný charakter, nic by to nezměnilo na skutečnosti, že její přísliby byly proměněny v činy.

Hlinkova strana pro centralistickou ústavu

Na rozdíl od Němců a Maďarů byli Slováci zastoupeni v ústavodárném prozatímním Národním shromáždění a jím vypracovaná centralistická ústava získala souhlas všech slovenských zástupců, a to i těch, kteří se hlásili ke Hlinkově lidové straně. Jenom v souvislosti s pražským vyhlášením samostatno-

sti z 28. října 1918 mohli Slováci doufat, že dosáhnou svobody. Již 1. května 1918, tedy ještě před Pittsburskou dohodou, se v Liptovském Svätém Mikuláši sešlo shromáždění slovenských politiků a vyslovalo se pro jednotný československý stát. 30. října jednalo v Turcianském Svätém Martine shromáždění slovenských politiků všech zaměření, a ve věci se o československou jednotu zasazoval Andrej Hlinka ještě hlasitěji než ostatní. V tehdy přijatém prohlášení je nezcela jednoznačná věta: "Slovenský národ^{je} jazykově a kulturně historicky částí jednotného československého národa." Později se tvrdilo, že Hodža, který dorazil z Budapešti s novými zprávami až po skončení shromáždění, dohodnutou deklaraci v tiskárně "zfalšoval". Pravda je, že na podkladě předtím neznámých skutečností byly před tiskem provedeny změny, jež byly dodatečně schváleny. Jinak by Hlinka nebyl mohl propagovat myšlenku, aby se vedle 28. října stal státním svátkem také 30. říjen. Ferdinand Peroutka, svědomitý a nepředpojatý kronikář, popíral ještě za Hlinkova života údajné "falšování":

"Přichází-li Hlinka s předhůzkou falšování, je mu nutno položit otázku, z jakých důvodů pak vyzýval, aby se na zfalšované deklaraci skládala přísaha, a proč podvod neodmítl hned, jakmile ho odhalil... Změny se týkaly jen taktiky, původní smysl nerušily... Na větách o československé jednotě se neměnilo vůbec nic. Zůstaly tak, jak byly v prvotním nadšení také Hlinkou... přijaty."

R. 1928 vystoupil dr. Tuka /1880-1946/, jeden z extrémistů v Hlinkově straně, s tvrzením, že ve Sv. Martině byla přijata tajná klauzule, podle níž má být spojení s Čechy ukončeno po deseti letech, jestliže hedejde k autonomii Slovenska. Toto tvrzení nebylo z žádné strany potvrzeno. a Hlinka je již předtím popřel, když v r. 1921 řekl v pražském parlamentě:

"My jsme se k Československé republice připojili bez jakýchkoli mentálních zábran... Martinská deklarace pro nás nepředstavovala žádné výhrady, vyjadřovala jenom naše pocity a naši lásku k této republice."

Proměnlivý Hlinka

Monsignor Hlinka byl obratný demagog, který vzdor kněž-

ské sutaně nezacházel s pravdou příliš úzkostlivě a nedělal si také hlavu s tím, když silnými slovy vyjadřované vlastní názory příští den se stejným patosem popíral, jen když se mu za to tleskalo. Počátkem r. 1919 volal v pražském parlamentě: "Jsem si vědom, že našim českým bratrům dlužíme díky za své osvobození." Ale již v září 1919 se obrátil s výzvou na Mírovou konferenci, - zůstala bez povšimnutí - aby poskytla Slovensku autonomii podle zásady "Slovensko Slovákům". Hlinka byl upřímný jen ve svém odporu k Maďarům. Celou svou energií do r. 1918 věnoval boji proti utlačování Slováků maďarskou panskou třídou, a strach, že by Slováci mohli být znovu vydáni odnárodnění maďarského režimu, určoval také jeho postoj k Praze. Při všem temperamentu, který uplatňoval v bojích proti Budapešti, byl si zde však vědom hranic, které nesmí překročit. Nic nenamítal, když slovenští poslanci pražského parlamentu, poslušni jeho vedení, hlasovali r. 1920 pro ústavu, a dokonce zapomněl i na svou výzvu k Mírové konferenci, když sotva po roce v pražské poslanecké sněmovně vyhlášoval: "My Slováci dnes zdravíme tuto republiku s radostí... Svobodně zdravíme svítání svobody a dnešní den." Když v září r. 1921 přijel Masaryk do Bratislavy, ujišťoval Hlinka ve svém projevu, "že slovenský národ nachází v Československu, a jen v jeho rámci, zachování svého národního charakteru, své individuality a svých politických i autonomních práv." Taková prohlášení loajality se střídala s výhrůžkami na adresu Prahy, ale kdo by se domníval, že Hlinka přijímal stát se souhlasem v prvních letech a pak zklamán se dal jinými cestami, byl by na omylu. Když r. 1936 navštívil Beneš Slovensko, uzavřel Hlinka svůj uvítací projev vyjádřením naděje, že tato cesta znamená nový čas sbratření Čechů a Slováků v republice Čechů a Slováků. Ve slavnostním přípisu k 75. narozeninám českého nacionalisty Kramáře se Hlinka ukázal jako pravý vlastenec:

"Mírové smlouvy jsou pro nás svaté a nedotknutelné. U nás mají národnostní menšiny všechna práva zajištěná mírovými smlouvami."

Autonomie nebyla požadavkem slovenské
většiny

Ono příčinlivé falšování dějin, které ztotožňuje sil-

nou politickou stranu s národem - což se pokud jde o Němce právem odmítá -, by mohlo vést k domněnce, že slovenský národ byl totožný s Hlinkovou Slovenskou stranou lidovou /v letech 1918-1938/, která jediná /nebereme-li v úvahu jinou bezvýznamnou skupinu/ stála za požadavkem autonomie pro Slovensko. Ale i ti Slováci, kteří jednou více a podruhé méně rozhodně za autonomií bojovali /jako vládní strana na požadavek zapomínali a v opozici ho vyzdvihovali/, měli daleko k tomu, aby vedli nějakou paralelu s programem oněch německých stran, jež si národní autonomií vepsaly na svůj štít. Ani pro autonomistické snahy německých demokratů, jež byly neslučitelné s Hlinkovým přáním ovládnout Slovensko, ani pro nacionálně socialistickou koncepci "práv národnostních skupin", neměli až do r. 1939 sebemenší pochopení. I v opozičních projevech mluvili zásadně jinak, než ti ~~železi~~ k dorozumění zcela ochotní Němci. "My slovenští poslanci strany lidové," prohlásil poslanec Juriga, známý jako zvlášť horký podněcovatel, "jsme si vědomi toho, že my Slováci jsme v Československé republice rovnoprávní a s Čechy rovnocenní... Slavnostně potvrzujeme, že ústavu za naší spolupráce vytvořenou uznáváme." Při jiné příležitosti poukázal na to, že spor "s našimi /českými/ bratry o samostatnost je interní rodinná záležitost, do které postranním nic není".

Ale jak velká část Slováků měla tedy eminentní zájem na cílech jako je "autonomie" a "svébytnost"? Mnoho lidí, zvlášť mezi slovenskými zemědělci, nešlo s Hlinkovou stranou pro její požadavky "autonomie", ale protože to byla strana, za kterou stála katolická církev. Jiní se zase nehlásili k agrární straně nebo k sociálním demokratům proto, že byli přesvědčeni o jednotném národě, ale protože se domnívali, že tím slouží svým vlastním zájmům. Tuto výhradu je třeba mít na mysli při srovnávání hlasů odevzdaných při volbách pro a proti autonomii Slovenska. Potíž je v tom, že komunisté, kteří se odštěpili od sociálních demokratů všech národností r. 1921, po počátečním kolísání, zhruba od r. 1924, sice nestáli za požadavkem autonomie, ale za uznáním slovenské "svébytnosti", byť i z jiných důvodů než Hlinka: jim byl tehdy vhod každý prostředek k tomu, aby pokopal soustavu státu. Nelze tedy komunistické hlasy přičíst k hlasům autonomistů, přestože komunisté měli na Slovensku poměrně silnější vrstvu přívrženců mezi Maďary než mezi Slováky.

Je tedy třeba rozlišovat mezi autonomisty a komunisty /kteří r. 1920 ještě samostatně nekandidovali/. Výsledkem je tento obraz, opomíjející německé a maďarské strany:

Na Slovensku odevzdané hlasy:

volby		centralisté	autonomisté	komunisté
parlamentní	1920	781 950	235 389	-
parlamentní	1925	449 203	489 027	198 010
zemské	1928	495 378	357 250	190 597
parlamentní	1929	578 877	408 974	152 385
parlamentní	1935	628 033	489 641	210 785

R. 1920 lze ponechat stranou, protože se tehdy strany ještě jasně nevyhranily. Jenom v jednom ze čtyř zbylých volebních aktů se objevil nepatrný nárůst hlasů pro Hlinku. R. 1928, 1929 a 1935 se většina slovenských voličů vyslovila jednoznačně proti němu a pro nejužší spolupráci s Prahou.

Německé rozpaky vůči autonomii Slovenska

Rozličné návrhy zákonů, které předkládala Slovenská strana l'udová v pražském parlamentě, aby dosáhla zřízení autonomního území Slovenska, se navzájem od sebe v mnohém směru lišily. Ale všechny směřovaly k tomu, aby co nejvíce kompetencí bylo převedeno z centrální vlády na nově zřizovanou zemskou vládu. Zpočátku chtěl Hlinka svým návrhem reformy dokonce popřít ústavní zásadu rovnoprávnosti požadavkem, aby se v úřadě prezidenta republiky střídali Češi a Slováci, tedy porušením smlouvy o ochraně menšin vytvořit slovanský stát s přednostními právy pro Čechy a Slováky.

Jaký postoj tedy zaujímalí slovenští a českoslovenští Němci k těmto plánům? V prvním volebním období na Slovensku /Spiš/ zvolený německý sociální demokrat Paul Wittig řekl v parlamentě, že se napříč zemí nemá stavět žádná nová čínská zeď, že přívržencům reakce jde při jejich autonomistických návrzích jenom o upevnění současného stavu, který dával Slovensku punc primitivní zemědělské země:

"Slovensko není v národnostním ohledu žádná jednotka. Autonomie Slovenska /v Hlinkově smyslu/ není pro maďarskou a německou menšinu z národnostního hlediska nikterak výhodná. Z hlediska sociálního by pro slovenské dělnictvo byla

rozhodně nevýhodná. Proto je sociální demokracie na Slovensku proti autonomii."

Zkušenosti - pomysleme jen na úsilí federální vlády ve Washingtonu napomáhat prosazování lidských práv v jižních státech proti rozhořčenému odporu tamějších vlád - zatím tisíckrát potvrdily, že hesla jako autonomie, federalizace a decentralizace nemusejí být vždycky totožná se společenským pokrokem. Na Slovensku byl rozhodně pravdou opak.

Pokud možno ještě rozhodněji než sociální demokraté se proti autonomii Slovenska stavěl německý vyslanec v Praze Koch a všichni říšskoněmečtí úředníci, kteří působili v Bratislavě jako konzulové. Jejich zprávy jsou neustálé varování, aby německá místa tyto Němcům nepříznivé plány nepodporovala.

Koch projevil ihned po převzetí úřadu r. 1921 prozíravou znalost souvislostí, když do Berlína hlásil:

"Jako spojence Němců nelze brát Slováky /Hlinkovce/ vážně... Ať jakkoli vážné důsledky by vyplynuly z toho, kdyby se Slováci jako "menšina" ve státě dostali k moci, přesto to nepřichází v úvahu. Kdyby se vyskytly nějaké protiněmecké akce, budou vždy na straně Čechů. Spor Slováků s vládou ale určitě zmenšuje vyhlídky na sblížení mezi Němci a Čechy."

O pár měsíců později dodal, že Hlinkova strana ještě nikdy nebyla pro společnou linii s Němci, "ačkoliv obvykle vděčně /i když bez díky/ kvituje jakoukoli podporu českých Němců". Hlinkovi přívrženci by nepřicházeli "pro německou věc nikdy vážně v úvahu". Ve stejnou dobu vyložil stanovisko usedlých Němců k Hlinkovým požadavkům německý konzul v Bratislavě:

"Německý živel byl... v posledních letech maďarského panství na Slovensku v agónii. Že byl přesto zachráněn před smrtí, je dlužno připsat výhradně tomu, že maďarské panství na Slovensku skončilo... Uvědomělí Němci v Bratislavě nechtějí o nějaké teritoriální autonomii Slovenska ani slyšet."

Slovákům by ještě dlouhá léta chyběla vrstva inteligence, nutná pro řádnou autonomii. Na podkladě rozhovoru německých funkcionářů s poslancem Jurigou hlásil Schmidt o rok později:

"Z Jurigových vyjádření... vyplývá, že by Němci zavedením teritoriální autonomie skutečně jenom změnili pána... Vůdci

zdejších Němců spatřují v Jurigových vyjádřeních nový důkaz pro tezi, že by teritoriální autonomie Slovenska... vedla ke zničení dosavadního německého živilu na Slovensku... Oproti sudetským Němcům spatřují v trvání třecích ploch v česko-slovenském sporu o autonomii výhodu pro politické postavení Němců na Slovensku, o kterou by přišli, jakmile by Slováci... dosáhli autonomie."

V naprosto stejném smyslu referoval konzul Schellert o pět let později: Německé kruhy na Slovensku nemohou od Hlinkovy strany/byla tehdy zastoupena ve vládě/ nic očekávat:

"Slováci jsou skutečně v důsledku své nepatrné kulturnosti mnohem šovinističtější než Češi. Kdyby se Slovákům mělo jednou podařit zcela opanovat Slovensko, lze s jistotou počítat s tím, že by se pokusili celou zemi a ostatní národnosti nejtvrdějším způsobem slovakizovat. Toto nebezpečí je menší, dokud mají ve správě převahu Češi, už proto, že Češi na slovakizování země nemají zájem a Němcům z toho důvodů vycházejí vstříc více, než to lze očekávat od Slováků."

V rozhovoru se zástupci Němců v Bratislavě řekl T. G. Masaryk /moravský Slovák/ potom něco, co nikdy neuslyšeli od Hlinkovy strany, že totiž ručí za to, že "Němci v Bratislavě a na celém Slovensku musí být plně zrovnoprávnění se všemi ostatními občany státu". Starostovi města pak Masaryk udělil poučení, že to není jenom hlavní město Slováků, ale také Maďarů, Němců a Rusínů:

"U hlavních měst historických zemí je tomu stejně. Brno je městem Čechů i Němců, stejně Praha není jenom město Čechů, ale také Němců a město všech národností republiky. Hlavním úkolem je získat všechny pro republiku a demokracii..."

✱Když počátkem 30. let Hlinkova strana zatlačená do opozice začala vytvářet náladu proti spolupráci německých stran ve vládě, aby tak vládě zkomplikovala její vztahy k českým nacionalistům a prosazovala "slovanskou orientaci státu", ✱ napsal německý konzul v Bratislavě von Druffel:

"I když opakované výpady Hlinky a jeho listu proti údajnému protežování Němců Čechy jsou motivovány stranickopoliticky, zasluhují si nicméně prostředky, jichž se přitom užívá

k obviňování Čechů z koalice s německými stranami, náležitou pozornost."

Vyslanec Koch později svůj úsudek shrnul:

"Je skutečně otázka, zda případ z Nitry /Hlinkou narušované slavnosti organizované vládou/ je z německého hlediska důvodem ke zvláštnímu jásoťu. Tím spíše, že Slováci nemají pro německou situaci nejmenší pochopení a představují vůbec v rámci zdejší soustavy stran element nejnespolehlivější a nejprodejnější. Napováženou by také bylo hodnotit slovenský autonomismus jako pravý iredentismus. Slováci sice požadují autonomii, ale při volbě mezi Prahou a Budapeští by vždy nade vší pochybnost zvolili Prahu... Jsou zkušenosti, že nezlomný autonomista Hlinka... když pro svou L'udovou banku potřebuje peníze, dovede pronášet řeči zcela lajální."

Hitlerův konzul v Bratislavě musel konečně rezignovaně dojít k závěru, že víc než trochu antisemitismu nelze od Hlinky očekávat:

"Jakkoli sympaticky na nás působí stanovisko Slováka /Hlinkův deník/ v této otázce /Židé/, je nutno důrazně varovat před jakýmkoli předpokladem, že by se u Slovenské strany l'udové prosadil kladný vztah k Němcům... Vůči německé menšině na Slovensku se Slováci vůbec nestaví přátelštěji než Češi."

Praha zachraňuje slovenské Němce před autonomisty

Varování před německou podporou Hlinkových plánů vycházela především z Hlinkova nepřátelství vůči požadavku Prahy po r. 1918, aby se na Slovensku znovu zřizovaly německé školy. Z Prahy se německé školství nepodporovalo přirozeně z lásky k Němcům, ale aby byli Němci vymaněni z procesu maďarizace, jemuž byli vystaveni celá desetiletí a jemuž také starší generace v nemalé míře podlehly... Konzul Schellert konstatoval, že německé školství na slovenské půdě bylo před r. 1918 téměř zardoušeno. Existovalo jen 7 obecných škol s německým vyučovacím jazykem. "Naproti tomu, jak je nutno objektivně uznat, došlo po převratu k mimořádnému vzestupu."

R. 1927 existovala 3 reálná gymnázia, 2 obchodní školy, 8 měšťanských škol /rovněž paralelní německé třídy u slovenských měšťanských škol/ a 130 obecných škol. "Srovná-li se

tento počet s počtem německých škol v dnešním Maďarsku, vychází toto srovnání jednoznačně ve prospěch zdejšího státu... Nutno uznat, že německé školství na Slovensku se od r. 1918 mohlo vyvíjet svobodněji." R. 1935 zdůrazňoval český poslanec vůči poslancům SdP, že ve srovnání s r. 1918 byl ve školním roce 1935/36 na Slovensku přírůstek německých škol o 138 %, německých tříd o 437 % a německých školáků o 473 %. V různých publikacích, které dnes mají očišťovat SdP, se tyto skutečnosti nikde neuvádějí, ale ve své době nemohly tyto skutečnosti popírat ani nacionální socialisté a museli přiznat:

"Německé školství bylo v Maďarsku... od r. 1907 zcela zničeno... V prvních letech české vlády došlo ke zlepšení... Češi vycházeli Němcům vstříc. Chtěli je odcizit Maďarům a dávali jim tudíž německé školy..."

To vše se dělo přes tvrdý odpor Hlinky a jeho strany. Tak navrhl Hlinka, aby se zrušilo Německé vysoké učení technické v Brně a otevřelo se nové slovenské v Košicích. "Nemůžeme pochopit," obviňoval jeho list Čechy, "proč vám jsou Němci ve vládě milejší než třeba vojenská smlouva s Polskem... Slovákům bylo gymnázium v Trstene zavřeno, spišským Němcům ponecháno gymnázium v Levoči pro Židy a zahraniční Němce. Tomu říkáte diplomatická moudrost, stavět germánskou zeď mezi Slováky a Poláky?"

Konzul von Druffel to komentoval: "Slováci stále pokračují v napadání Čechů pro účast Němců ve vládě. V tom duchu je také nutno chápat tvrzení o německé zdi, kterou stavějí vládní strany, aby zabránily spojení mezi Slováky a Poláky."

Po výpadu proti německému reálnému gymnáziu v Levoči zaměřil Hlinka své útoky proti tomu, že stále existuje reálné gymnázium v Kežmarku. Hlinkova štvaniče proti německému školství na Slovensku byla tak hrubá, že Henleinův podvůdce pro Slovensko, Franz Karmasin, se cítil nucen protestovat proti ní na otevřeném zasedání parlamentu.

Hlinka pro slovenský blok a národní stát

Byly dokonce časy, kdy se Slovenská strana l'udová, nyní často představovaná jako věrný spojenec údajně potlačovaných sudetských Němců, exponovala za "slovenský blok" a za Kramářem

probojovávanou, ale Masarykem a Benešem odmítanou myšlenku národního státu - fakt, na který dnes také nikdo nechce vzpomínat. Začalo to rezolucí výkonného výboru strany, ze které neméně zděšený německý konzul v Bratislavě citoval větu: "My jsme pro národní stát Čechů a Slováků /podtrženo aut./, za dodržování práv národnostních menšin a prosazujeme všeslo-
vanskou orientaci naší politiky" /podtrženo aut./. Co následovalo, bylo ještě podivuhodnější.

V létě r. 1933 se v Hlinkově listě objevil údajně v Nitre přijatý "Manifest slovenské opozice", který Hlinka podepsal za L'udovou stranu. Jako další podepsali jistý Svoboda za Národní obec fašistickou a dr. Karel Locher za Radikální národní demokracii. V tomto rozmáchlém manifestu, jenž měl být zřejmě šovinistickou platformou boje proti "česko-německé" vládě /ve které seděli slovenští ministři/, stálo:

"Za nejvyšší a hlavní úkol naší politické činnosti považujeme zajištění svobody, nezávislosti a všestranného rozvoje českých, slovenských, rusínských, stejně jako ostatních slovenských obyvatel našeho státu, a vytvoření nejužší jednoty svobodných slovenských národů. Proto trváme na samostatnosti našeho státu, nedotknutelnosti jeho hranic... jeho patřičné branné moci, jeho bezpečnosti... a zejména na jeho slovenské svébytnosti... /podtrž.aut./.

Náš stát vznikl společnou vůlí Čechů, Slováků a Karpatorusínů a může se udržet jenom na této základně... Stejně jako Němci a Maďaři nesmí rušit národní svébytnosti republiky, musí v Českých zemích rozhodovat Češi a na Slovensku Slováci a v Podkarpatské Rusi Karpatsští Rusové...

Současný režim páchá zradu na národních zájmech tím, že se snaží získat Němce... Naplňováním požadavků všeho slovenského obyvatelstva chceme stát posílit.

Proti vládě s Němci stavíme vládu Slovanů, Čechů, Slováků a Rusínů... Proti novému vydání Rakouska-Uherska v Dunajské ř federaci stavíme Federaci slovenských národních států... Spojte se všichni k jednotné frontě slovenské národní opozice /podtrž.aut./ proti současnému česko-německému režimu..."

Po tomto panslavistickém manifestu následovala ještě "Výzva" členů parlamentu za stranu L'udovou ke slovenské veřej-

nosti, která se nesla v stejném duchu:

"Česko-německá koalice v Praze začíná olupovat naše slovenské národní hnutí o všechny možnosti života i vývoje... Jsme pro silné národně uvědomělé... Slovensko... Jsme proti dnešní česko-německé koalici... Žádáme konsolidaci republiky ... ve smyslu slovanských národů, kteří tento stát obývají. Slovanské tendence v naší vnitřní politice podmiňuje tento postoj také v politice zahraniční."

A to byli spojenci německých národních socialistů!

Hlinka a Tiso proti spolupráci s Henleinem

Se Slovenskou stranou l'udovou neměla SdP dlouho štěstí, totiž dokud tato strana měla jistou manévrovací schopnost. Frank, Künzel, Karmasin a Kreissel se sice začátkem února r. 1938 chystali vzít Hlinku do svého objetí, ale chytrá liška do pastí nevběhla. O tom existují dva záznamy, Künzlův, který představuje věci co možná optimisticky, a druhý na podkladě Karmasinova sdělení, který se zdá pravdě bližší. Ani optimistická verze neříká víc, než že se Hlinka vyslovil pro spolupráci a vzájemnou podporu. Zajistí spojku k SdP - což se za jeho života nikdy nestalo. Ale Hlinka "se vyjadřoval zdrženlivě vůči Německu především v kulturně politickém ohledu". Karmasin líčí rozhovor poněkud jinak:

"Hlinka... uváděl mnohé námitky proti údajnému /!/ pronásledování katolické církve v Německu. Zdá se, že mu hrůzostrašné pohádky vyprávěli zejména dva říšští Němci z Mannheimu... Hlinka nakonec prohlásil, že chce v létě podniknout cestu do Německa, aby si utvořil vlastní názor."

O nějaké spolupráci a vzájemné podpoře nestojí v Karmasinově zprávě nic. Konzul Druffel, který ji předával do Berlína, připojil vlastní pesimistické poznámky:

"Zájem Němců na slovenské autonomii má... problematický charakter, a vlastně význam spíše jen taktický v boji proti Praze. Ve skutečnosti se Slováci, pokud jde o postavení "menšin" v autonomním Slovensku, ještě vůbec konkrétně nevyjádřili... Také Hlinka přecházel tuto otázku všeobecnými slovními obraty..."

Tak tomu bylo až do září r. 1938. Když v srpnu Hlinka zemřel, přešlo vedení strany do rukou mnohem těžkopádnějšího a vůči berlínským intrikám méně zralého monsignora Jozefa Tisa /1887-1947/.

9. září 1938 mohla SdP konečně triumfálně sdělit, že předchozího dne prosadila společnou poradou s Maďary, Poláky a slovenskými autonomisty; bylo to vydáváno za "uzavřenou frontu národností". Radost z toho však trvala jen 24 hodiny, protože Tiso ihned oznámil, že se nic takového nekonalo, že přijal pozvání, aby vyslechl výklad stanovisek SdP k národnostním problémům, nevyslovil však žádný názor, mlčky dal najevo svůj souhlas a odešel před koncem schůze, protože měl audienci u Beneše.

Nato učinil Konrád Henlein, který mezitím uprchl do Německa, nový pokus připravit Slovenskou stranu k udovování k vozu nacionálního socialismu. Do Prahy šlo telegrafické sdělení určené Ernestu Kundtovi, který tam zastupoval zájmy Henleinovců, "aby navázal se Slováky kontakt, povzbuzující je k tomu, aby během zítřejšího dne vyhlásili požadavek autonomie". Také tato intervence skončila velkým zklamáním pro NSDAP, které Tiso rozhodně nechtěl udělat tu laskavost, aby bral účast na její politice, zaměřené k rozbití Československa. Dokud stát ještě nebyl vydán zásahu Třetí říše, byl Tiso s to tisknout extrémisty ve své straně ke zdi. Komuniké, které bylo vydáno o poradě parlamentních zástupců jeho strany, konané za jeho předsednictví, výslovně konstatovalo, že strana neměla a nemá "ani písemnou, ani ústní dohodu o spolupráci s neslovenskými politickými stranami" - zřetelné odmítnutí henleinovských falzifikací; nepřekračovalo dosavadní postoje strany, ignorovalo tedy Henleinovo přání a končilo, což se Henleinovi nejméně hodilo, přihlášením se k Československu:

"Jako křesťanský národ odsuzujeme snahy o krvavé a násilné řešení národnostních problémů státu. Vyjadřujeme hluboké přesvědčení, že nakonec bude dosaženo dobrého poměru Čechů a Slováků, a tím posílení československého státu uvnitř i navenek. Chceme svobodný a spokojený lid, autonomní a šťastné Slovensko, konsolidovanou Československou republiku."

Hencke to komentoval poznámkou, že "vyhlášení je bezespo-

ru ovlivněno silnými ohledy na pražskou vládu", a připojil slib, o němž sám vyjádřil oprávněnou skepsi:

"Kundt se pokusí znovu navázat spojení se Slovenskou stranou l'udovou a přimět ji k ostřeji formulovaným požadavkům autonomie. Je ovšem skeptický, pokud jde o úspěch jeho snažení, neboť je pravděpodobné, že... L'udová strana navázala pevné spojení s vládou."

Ať už se Kundt snažil nebo ne: dokud existovala vyhlídka, že západní mocnosti Československo podpoří, nebyla Slovenská strana l'udová ochotna k žádné "ráně dýkou do zad". Ještě Hitlerova řeč ve Sportovním paláci dne 27. září, v níž reklamoval také právo na sebeurčení pro Slováky, přiměla Karola Sidora, jednoho z uchazečů o politické dědictví po Hlinkovi, aby odmítl Hitlerovo vměšování. V rozhlasu řekl Sidor den poté, že Beneš přiznal slovenskému lidu právo žít ve své zemi a v Československu podle vlastního přání. "Nápravou minulých chyb se Slovensko stane jednou z nejsolidnějších opor konsolidovaného státu."

Teprve když byly kostky vrženy, zneužila Slovenská strana l'udová Hitlerem vytvořené situace ke zřízení reakčního panství jedné strany na Slovensku, většině národa vnuceného. Tiso by byl rád ponechal svůj totalitní ráj ve státním svazku s Prahou, která by se vyrovnala s deficitem. Hitler si pak však od něho vynutil vyhlášení "samostatného slovenského státu".

575

Sergej Machonin:

PŘÍTEL, KTERÝ SPÍSKAL

tento můj výlet do oblasti fotografie, o niž se dlouho zajímám jako o umění tajné loupeže, byl už na odchodu, když jsem se pozeptal, jaké fotografie ten mladý muž, Jan Dobrovský, vlastně dělá. Mínil jsem tím prostomyslně, jestli jde o fotografie velké nebo malé a jestli autor radši fotografuje město než vesnici nebo ženské než stromy. Byla to otázka jen tak mezi dveřmi. Neodborný, ale svůj soud jsem si o nich mínil udělat až je uvidím a uslyším, protože fotografie taky rád poslouchám. Neměl jsem to dělat. Měl jsem vědět, že ten starý přítel, který se trochu podobá Mefistovi a povahu má skrytě ďábelskou, prostomyslnost nesnáší a provede mi něco zvlášť sofistikovane zlomyslného. Usmál se však vlídně a řekl, nebo spíš jen tak utrousil, dovíraje dveře: "Fotografuje většinou prostor. Nebo spíš prostory. Opuštěné prázdné prostory, ale s vnitřní touhou, aby se do nich vrátili ti, co je opustili." Nato se usmál jako zdvořilý Japonec, přitáhl kliku a dveře zaklaply.

Tři dny nato jsem otevřel tlustou obálku, rozložil jsem fotografie po gauči - a v duchu jsem zaklel. Jako ten pán ve staré anekdotě z časů, kdy se zdvořilým uvaděčům v divadle a dokonce v biografu dávalo spropitné. Pán z anekdoty přišel pozdě a spěchal, hrála se detektivka. Uvaděč ho uvedl, ale vida, že pán už se dere do řady, ale nemínil dát bakšiš, zakýval na něj prstem, naklonil se a pošeptal mu: "Vrah je zahradník!"

Na gauči leželo devětadvacet fotografií - deset s několika málo tu a tam zapomenutými lidmi, a devatenáct jich, jak mi před třemi dny řekl s japonským úsměvem uvaděč, zachycovalo prostor. Nebo spíš prostory. Opuštěné prázdné prostory, ale s vnitřní touhou, aby se do nich vrátili ti, co je opustili!

Vrah byl zahradník a čert mi mezi dveřmi nonšalantně řekl už všechno, co šlo z těch obrázků na člověka šlo, mlčelo a křičelo. Byl tam skutečně jakýsi dlouhý a divákoví záměrně sugerovaný stesk po živáčkovi. Po někom, kdo by přišel

a odklel nějaké zvláštní zakletí, protrhl ticho a zachránil tu prázdnotu. Na fotografii vnitřního dvora sevřeného zářivými fasádami domů a vydlážděného obrovitou mozaikou nepravidelných dlažebních kamenů není nic než dláždění, vzadu staré schody s železným zábradlím vedou do činžáku, v polotmě pod schody bedna s nápisem OPBH a ticho mrtvo. Nikde nikdo, nikde nic, ani šustnutí, a vysoký sloup prázdna nad ochozenými dlaždicemi a ohmataným zábradlím.

Na jiné fotografii nějaký kus, snad kout, pokoje. V popředí ve lhostejném šerosvitu stojí obrázek, snad na stolku, který není vidět, vzadu je veliké oválné zrcadlo, odrážející prázdný pokoj: křeslo, dveře, okno, obraz na stěně s dřevěným ostěním. Okno je světlé, ale divně, jako bělmo slepého oka, a dívá se do tmy před sebe.

Anebo: protáhlý dvorek z nízkého pohledu. V koutě parková lavička, o lavičku opřené koště. Celá fotografie je světlo, stín, lavička a to osiřelé koště.

Na několika snímcích pustnoucí sady, zahrady, parky, Besídka hustě zarostlá bujivým všepožírajícím břečťanem. Nebo stůl v koutě zahrady: obchvátily a dusí ho keře, všude bují býlí a trávy. Kus zpuchřelého plotu, dvě lavice a ten stůl. Něco po vymření něčí přítomnosti. Jinde zas lavičky navršené halabala jedna na druhou v parku. Kolem je obtáčejí keře a stromy. Nalevo v koutě pod keřem podezřelá tma, jak ji objevil Antonioni ve Zvětšenině. Mohla by tam být taky ukrytá vražda, nikdo do toho kouta nikdy nepřijde.

Na jiné fotografii vyliďněná náves. Kus osobního auta v popředí, fronta vennických domů, vzadu nákladák, daleko v perspektivě maringotka a kolotoč, jen lehce zaznamenaný, řetízky je sotva vidět, jako by tiše přšely shora dolů. Všechno spí nebo zalezlo nebo není. Nebo je mor.

Jinde boty s houslemi pověšené na kramli zatlučené do hrubých dveří. Kdo je tam pověsil, odešel. Je po zimě, po sezóně nebo po dětství. Nebo po všem dohromady.

Všude plno něčeho opuštěného. Ne jenom prostorů - taky věcí. Vozík dvoukolák, bandaska, prasklý hrnec, rozbitá mísa, slaměný klobouk, stůl s brýlemi, knihou, cigaretami,

paletou.

Je tam všude tolik hustého prázdna, že by se do něj dalo drcnout. A fotograf po mně chce, abych to udělal, abych ten film vrátil o kus zpátky a přivedl do toho prázdna lidi, kteří je způsobili.

Jenže na to na všechno dávno přišel a řekl mi to ten pekelník Japonec mezi dveřmi, na nic lepšího jsem nepřišel. Je tam, pravda, ještě těch pár obydlených fotografií, ale ty mu do toho jdou taky. Jedna hlava zarputilá, něčím těžká, za ní vyprávěnka: dvůr, kluk, koza. Všecko maličké jak z pohádky o kůzlátkách a obrovská hlava vpředu kouká do osudu nebo aspoň do příběhu, do ctižádosti, do žárlení, do nějakého rozhodování. Druhá hlava zamyšlená; ženská hlava, jako by ji vystavěl sochař, za ní lesnatý kopec a protržené mračno. Nebo na jiné fotografii další mlčení, tři dívky a lehké loubí ve světle nudných světlých dnů z dětství. Nebo v šeru, někde na půdě ležící slečna s hezkýma nohama. Shlíží se a zrcadlí v elipse zrcadla a má v sobě možná "die Ungeduld nach einer Wirklichkeit, die kommen konnte morgen heute Abend, die vielleicht da war, die man nur verberg," jak píše Rilke v Knize obrazů - česky asi netrpělivost po něčem, co může přijít zítra, dnes večer, co možná už je tady, ale někdo to jenom skrývá. Všechno jako ve filmu beze zvuku.

Jestli on ten fotograf není muž dekadentních nostalgii, jestli on nám není zasmušilý jedinec uprostřed kypícího života a dynamické skutečnosti! Jestli to není talent udělaný z únavy fin de siècle, konce století, který se nezadržitelně blíží!

Lekl jsem se toho pomyšlení a nemaje po ruce filištína uvaděče, aby mi dal rozum, sáhl jsem po prvním vzdělanci, abych zachránil pro naše dnešky aspoň trochu průkazným argumentem svůj naléhavě klobající pocit, že ve fotografiích Jana Dobrovského je ještě leccos navíc krom té drahé samoty a lyrického prázdna, toužícího po živé duši.

Vzdělanec se jmenuje Danièle Sallenaveová a svůj argument vyjímám z její studie otištěné ve světové revui "O divadle". V tomto časopise založeném na samém prahu secese a

v textu starém přes třicet let čteme:

"Heideggerovi jde především o rozlišení mezi uvěšením kalkulativním, které se děje od jedné příležitosti k druhé a nikdy nespočine v zamyšlení, a zamyšlením, to jest myšlením, které se zamýšlí nad smyslem, jenž vládne ve všem, co je. Tento text nás tak varuje před nebezpečím lhostejnosti vůči zamyšlení a současně nám ukazuje povinnost udržet zamyšlení v bdělosti. Přirozené nebezpečí techniky /dodejme my: přetechnizovaného pádícího světa konzumní civilizace a společenských mechanismů/ - přirozené nebezpečí techniky spočívá v tom, že nám dává zapomenout na každou jinou možnou formu odhalování. Právě na tu formu, která přísluší umění, onomu způsobu, jímž skutečnost obdarovává člověka svou až dosud skrytou nádherou. Do té míry setedy nebezpečí může změnit v bdělost, neboť bdělost je nejprve pomyšlením na nebezpečí, vědomím, že něco je ohroženo."

Paní Danièle Sallenaveová ze světové revue "O divadle" klepla velice aktuálně hřebíček na hlavičku. Její myšlenku lze vztáhnout i k naší skromné výstavě fotografií a s její pomocí pak najít přece jen malé doplnění k vyčerpávající charakteristice fotografování Jana Dobrovského, jak ji podal náš bazilišek s japonským úsměvem.

Zdá se mi, že výstava Jana Dobrovského je mimo jiné něčím jako výzvou k zamyšlení ve chvíli útěku před myšlením, a že úmyslem jejího autora je, vzít diváka za ruku a zastavit ho. Otočit mu oči a mysl do ticha, kde se rozjímá, a obdarovat ho tou dosud skrytou nádherou: nádherou vlhkého šera v koutě zahrady a stolu s lavicemi, kde je ještě živý konec času, v němž se možná odehrál příběh nebo rozhovor, nebo láska nebo rozloučení. Nádherou utkvělého znivého ticha na vnitřním dvoře chráněném před lomozen civilizace. Nádherou samoty a času jako daru dívce, která se zadívala na svou krásu v šeru do starého poškozeného zrcadla. Nebo nádherou ticha na návsi po řevu tlampačů a orchestrionů z poutí, chvilkou odpočinku od mumraje světa. A tak dále. Pověšené boty jsou také zátiší a jsou ozvláštněný pohled na všední banalitu, kterou obvykle nevnímáme. Chlapec sedící zamyšleně na posteli před oknem otevřeným do jasného dne je návrat k dlouhému času dět-

ství, schody na dvoře jsou objekty stoletého sochařství času ohlazoné nekonečným šinutím nohou, erozí kroků, deště, mrazu, ledu.

Je to prostě všechno dohromady čas pro člověka, prostor pro identitu a citovaný kus bdělosti oním pomyšlením na nebezpečí, vědomím, že je něco ohroženo.

Ohrožena je identita člověka v moderní civilizaci a ohrožena je jeho vnitřní duchovní, charakterová souřadost, soudržnost, celistvost.

Vidění života, jak ho ukazují ty malé tiché fotografie, dělá místo a čas pro duši a je bdělost, která ordinuje štvanci civilizace a konzumu poslouchání rostlinného ticha, vnímání poledního času a zrcadlení věcí tajemných.

Dramatik František Pavlíček /1923/ se v úvodní větě své prozaické prvotiny Konec patriarchátu /edice Petlice, 343 str. strojopisu 8°/ vyznává, že k jejímu napsání ho přiměly krásné paměti pana Václava M. Havla. Chtěl po jejich vzoru zaznamenat alespoň "pár vzpomínek" na osudy své rodiny, žijící v malé valašské vesničce Lukovu, proto jí dal podtitul "Stránky z mé lukovské kroniky". Poměrně brzy zjistíme, že nepůjde jen o kronikářství v běžném smyslu a že název zbytečně nesignalizuje náročnější záměr. Paměti pana Václava M. Havla byly zřejmě jen posledním popudem, který posléze uspořádal rozhodnutí vrátit se v duchu "ke kořenům", z nichž vypravěč vyrostl a na něž jaksi jako maozí z nás v zmateném světoběhu pozapomněl, a teď v úsilí zvládnout zvraty vlastních i celospolečenských osudů si je chce znovu objevit a zhodnotit jejich zasutý "iracionální" význam.

"Minulost se mi zdála odbytou věcí," zní Pavličkevo klíčové přiznání na počátku textu a je to zároveň poznání vlastní mladistvé pošetilosti, z něhož teď vydatně čerpá materiál jeho neobčasná sebeironie. Usmívat se v zralém věku jinošským pošetilostem není ovšem žádný velký intelektuální výkon, ve většině případů to bývá příznak rezignujícího tzv. zdravého rozumu. V Pavličkově difamování sebe sama jde však o něco závažnějšího: návrat k té "odbyté věci", pro něj totožné s pojmem patriarchát, mu v plné míře ozřejmil devastující sílu "uherské víry" popírající ve jménu pokroku význam a smysl tradice, víry pohrdající "dobrým starým" /Al. Matuška/, řádem dávné uspořádanosti a do brovozně přijaté životní kázně. Člověk se obvykle ohléda zpět, když si uvědomuje, že už nebude s to zasahovat do běhu věcí příštích. Ale táže se tím taky po něčem důležitějším, nechce jenom v údivu kroutit hlavou nad svým blouděním a najivitami, hledá odpověď na otázku, kdo vlastně byl a kdo je. Ani Pavlíček nemínil nostalgicky vzyvat minulost jako šťastný "zlatý věk" jen proto, že zamítl vidinu "zlatého věku", jenž se má uskutečnit v blízké budoucnosti. Uměleckým oživením minulosti své, svého rodu a někdejší vesnické pospolitosti dochází k pokornému zjištění, že minulost vládne podivnou mocí: nezvána nevolána a o sobě pojednou vědět a člověk má v té chvíli náhle zjitřené smysly pro to, co mu dříve unikalo, slyší memento z dávná, jimž nedopřával sluchu. Od úvodního

klíčového přiznání proto v melodii celého vyprávění zní kontra-
pункtický poznatek zmoudřelého životního podzimu:

"Každému jindy přijde okamžik, kdy si začne uvědomovat hlubin-
nější spojitost prožívané chvíle s časem dávno minulým" /s.341/.

A tak Pavlíčkovo navracení "ke kořenům" ústí v přesvědčení, že
každé překotné porušení odvěkého řádu hrozí člověku nebezpečím
ztráty identity, a poznáním, že člověk má na světě odpovědnost za
sebe sama i za své bližní. Úsměvné kronikářské vyprávěnky se zdán-
livě nevýznamným líčením rodinných vztahů, chlapeckých zážitků
či vesnických obyčejů nám kladou ve své většině vážnou otázku:
je naše minulost jenom uplynulý čas, jenž se nás už ničím nedotý-
ká, nebo je to duchovní a citový základ osobnosti, o nějž jsme
opření po celý život? Reflexe nad tím, jak křehká a snadno roz-
tržitelná věc je tradice a jak svůdný a klamavý je pokrok, úva-
hy o tom, jak smutné důsledky pro společenské klima má dnešní
etická lhostejnost lidí rezignujících na historické sebepoznání
tvoří myšlenkovou klenbu nad nejzdařilejšími, rozmarně laděnými
povídkami Pavlíčkova souboru, jejichž dějový rámec je uzavřen od-
jezdem do Prahy v květnu roku 1945.

Malý František, ale hlavně jinoch František byl "nepodara", ne-
potatil se, byl "jiný", lišil se, z duše nenáviděl dřinu kolem
chalupy a táhlo ho to ke knihám a k divadlu. Vzory jeho dětství
a jinošství byli nejprve pan farář a potom pan učitel, lidé osvícení,
vzdělanci stojící jaksi nad prostými vesničany. Byl snad
vyšinutý už svou touhou po vzdělání a přannutím po šemsi "vyšším"?
Nakládl si snad osidla už tím, že se chtěl vynknout z předarče-
ného údělu chalupníka? Zajisté nikoli. Mladistvá potřeba vzděla-
nosti a vyniknutí byla zdravá a požehnaná, nebylo v ní nic z od-
rodilství. Na cestě za svým snem ze sebe musel jako všichni mla-
dí lidé jeho původu, temperamentu a ustrojení vydat mnoho ener-
gie, vyvzdorovat si svůj životní cíl a přinést mu lečjakou oběť.
Jenže dnes už taky ví, že jeho další myšlenkový vývoj a vývoj
mnoha intelektuálů první generace poznamenalo osudové nedorozumě-
ní: chtěli mít budoucnost radikálně odlišnou od minulosti. Z hle-
diska pokroku, na který přísahali jako na svátost, byly staré
časy se svou bídou a sociálními křivdami zavrženímhodné, tvořily
překážku osvícenější a spravedlivější společnosti zítřka. Všechno
kolem člověka, ba i uvnitř něho jako by vyžadovalo přehodnocení.

Pavliček nás teď chce důrazně přesvědčit, že tento hřích mládí definitivně zavrhl, a tak trochu provokativně prohlašuje: "kde začíná pokrok, tam končí tradice. Jsou to nepřátelé na život a na smrt" /s. 292/. Říká to arci vylehčeně a úsměvně po vylíčení zániku kadibudek na hnojištích v poválečných letech, kdy také vzala za své epocha patriarchátu, už předtím hroživě narušená nástupem industriální baťovské éry v nedalekém Zlíně. Když ale posléze uzavírá své vzpomínání a klade si otázku, kdy že vlastně skončil patriarchální doby uspořádaného života, v němž rodová moudrost čerpala z kontinuity ověřených názorových postojů, takže lidé bez povinného uğedomování chápali odpovědnost za zachování života i závaznost lidského přebývání na zemi, když tedy uzavírá své vzpomínání, formuluje svou zkušenost už s patřičným nadhledem:

"Na které stránce končí starý podlý svět, za jehož zhynutí plédoval v mladém věku se svými sociálně demokratickými souvěrci můj tatínek stejně jako za čtvrtstoletí potom já? A skončil on vůbec? Zdá se mi, že kořeny patriarchálního světa kdesi v hloubi přežívají, aspoň to moudré z nich, to svědomité a lidské. Nic není navěky a nic na světě se neztratí" /s. 334/.

Neztratí se tedy beze zbytku ani tradice svářící se s pokrokem. Mizí její vnější formy a projevy, a protože rozrušená lidská společnost za ně nenachází náhradu, neví si se sebou rady a ve svých citlivých mluvčích hořekuje nad krizí mravních hodnot a ztrátou důvěry v sebe sama. Vzpomínání na někdejší samozřejmou zakořeněnost člověka v úzkém rodinném, rodovém či vesnickém společenství by bylo přece marným mrháním energií, kdyby se přitom nedala nalézt nějaká hodnota platná i dnes, kdyby se odtud nemohla ozvat výzva k oné moudrosti, svědomitosti a lidskosti, výzva k pokoře před tím, co stvořily generace dědů a otců.

V synových vzpomínkách je otec přísný, tvrdý život si na něm vynucuje tvrdé výchovné metody, nelaská se s dětmi, vyžaduje od nich plnění povinností jako samozřejmost a nezná slitování, tresty nepromíjí. Z dnešního pohledu v něm byl leckterý rys, kterým měl daleko k dokonalosti lidské i rodičovské. Proč ale přesto byl pro syna autoritou, s níž se později jeho norkokrevná a tvrdohlavá nátura tak často střetala, proč i nyní se v zpětném pohledu jeví synovi jako moudrá, poctivá a spravedlivá hlava rodiny? A proč dokázal on, prostý drnohryz, a nikoli syn, vzdělanec už protřelý Prahou, rozpoznat v osudové chvíli roku 1948 hrozbu nesvobody?

Odpověď na tyto otázky není shrnuta do jedné věty. Je obsažena v úhrnu celého textu, v tom, jak Pavliček pojal svůj úkol; jak

i nejdrobnější záznamy, někdy umělecky více, někdy méně působivé, občas marnotratně nevyužité /k plošším pasážím patří jakési "folklórní zápisy", jakoby vzkazy potomkům, ~~jak~~^{krasa} se kdysi žilo na jedné valašské vesnici/, vnímáme jako pobídku k reflexi; jak autor kresebnou linií vesnických charakterů vede vědomě tak, aby nebyly starosvětsky roztomilé nebo idylické, a-le aby z jeho Lukovců, včetně otce, byl cítit pach lidského potu, vášnivé člověčiny zapřené ale o pevnou kmenovou zkušenost. Pavlíček si nestýská po starých časech, nežehrá, že zmizel vesnický svéráz a že se všechno unifikuje, tento politováníhodný, leč neodvratný zásah civilizace pouze konstatuje. Ví totiž, že návrat do patriarchálních vztahů je nemožný a že ~~zaručené~~^{zaslíbené} staromilství v sobě má přinejmenším stejně velké nebezpečí omylu jako idea překotného revolučního proměňování světa. Ví, že není v moci žádné spásonosné ideologie zaručit lidem osobní štěstí nebo jim dokonce otevřít cestu do ráje, do světa bez bolestí, ztrát, katastrof, nespravedlností a zla. Sám sebe pak vidí v těch dávných letech úsměvně jako vědomě neúspěšného, nešikovného milovníčka, naparujícího se kohoutka, jako chlapčisko neschopné vyznat se v sobě samém. A-le právě léta klukovské pospolitosti a prvních nasmělých milostných doteků v něm žijí trvale jako nenahraditelný pocit čistoty a štěstí. Když zbožňování dívek poměle přešlo v prokletí tajemným živlem pohlaví, pocítil ke svému údivu, že tomu "v patách šla předtím neznámá osamělost".

Nepříliš daleko od Lukova žil tehdy o tři roky mladší ogar. I on, když po bludných letech hledal sebe sama, když se snažil pochopit své omyly a nalézt své lidské určení, vrátil se ke krajině dětství a mládosti a také on se musel utkat s tím, o něhož se opíral, jemuž vzdoroval, jímž se poměřoval, jenž mu byl vzorem i varováním a záhadou - se svým otcem. L. Vaclík napsal Sekyru z týchž pohnutek, jež vedly Pavlíčkovo pero. Oba se od sebe liší charakterem, životními osudy i literárním vyrazem. Ale původ jejich znejistění a hledání možností, jak je překonat a jak upevnit své životní těžiště jsou stejné. Oba jsou stejného názoru na vztah tradice a pokroku, soudí, že na dílo otců se dá důstojně a smysluplně navázat nikoli znovuosvojením základních rozměrů patriarchálního světa, ten je nenávratně zmizelý, ale

návratem "ke kořenům, ze kterých rostl", tedy přijetím morálky "lidí odpovědných, zavázaných rodu, obci, národu, Bohu". Jinými slovy, sdílejí přesvědčení, že etickou otřesenost dnešní společnosti nevyléčíme ani folklórními tanci, ani zpátečnickým staromilstvím, nýbrž úctou k nezadatelným hodnotám každého jednotlivého člověka, respektem vůči jeho potřebě rozhodovat o vlastním osudu. Jen tak se může celému národnímu společenství vrátit ztracené vědomí osobní odpovědnosti i za věci veřejné.

Pavliček psal své útržky vzpomínek, aby se dozvěděl, "kam se vrací" a co tam může nalézt. Uměleckým zpřítomněním minulosti si ozřejmil hodnotové jistoty, na nichž kdysi člověk budoval svůj neproblematický život v uzavřené vesnické pospolitosti. Dal mu ten návrat do vlastních dějin taky návod, jak "si zařídit" život zproblematizovaný moderní civilizací a vnitřně labilní nepoužitelností těchto starých jistot? A nabízí nám takový návod jako čtenářskou odměnu? Marně bychom ho hledali. Velké ani naše malé osobní dějiny nám nemohou dát uspokojivou odpověď na otázku, co dělat dál, jak řešit stále nová životní dilemata. Ale chvíle strávené v jejich hodnotových dimenzích ho utvrdily ve vědomí, že člověk se může vztahovat jen k nárokům vlastního svědomí, že z něho nikdo nesejme odpovědnost za svět, v němž žije a žijeme, ale především že musí uznat jeho neproniknutelnost a podle toho jednat. Byly v něm bolesti, bylo v něm zoufalství a byla v něm trápení. A bolesti, zoufalství a trápení v něm (i nadále) budou. Ne nadarmo jsou závěrečné pasáže knihy kaleidoskopem příběhů a bizarních osudů, ovanutých záhadou smrti a tajemstvím nepoznatelného. "Poučení" jak žít dál si tedy vypravěč ani čtenář neodnášejí na dlaní, uzrálo v nich ale vědomí, že velké i malé dějiny jsou natrvalo uloženy v naší duši jako podivná iracionální síla a naléhavě k nám promlouvají, abychom přijali svůj lidský úděl, napomínají nás, že není v našich schopnostech dojít ke konečnému poznání sebe sama i světa, že nejsme s to vyřešit naráz a jednou provždy rozpory života svého i společenského, a navíc nás varují před hrozbou zoufalství z nicoty našeho bytí. Pavliček uzavírá své vyprávění odstavcem, v němž shrnuje výsledky svého pokusu o sebepochopení výpravou "ke kořenům" do vět plných peko-ry a ticha, jež jim propůjčily velkou emocionální působivost:

"Každý po svém se začleňujeme do rodiny dědů, strýců, vnuků a otců. Nejenom vzpomínkami, také jistotou, že všechno naše konání staví lávku na obě strany. Smrt přitom pozbývá cosi ze své nadřazenosti a pustošivosti. Nalézá své místo v řadě jako jedna z nevyhnutelných bolestí a trampot pozemského živobytí. A to zase není víc než nitka ve spleťtém tkanivu rodů, ne víc než mimoděčné nahlédnutí do hluboké tůně mezi dvěma břehy" /s. 341/

Tato útěcha z pochopení naší omezenosti v čase není výrazem fatalismu, nýbrž životní moudrosti, ke které člověk dospívá až lidským uzráním. František Pavlíček se ke svému prozatérskému debutu odhodlal až po šedesátce. Nebylo to ale odhodlání ani náhodné ani vynucené jen nemožností tvořit pro divadlo. Jeho kniha je psána z naléhavé potřeby ozřejmit si znovuprožitím dávných časů smysl života, za slechnout hlasy předků i potomků, které k nám vznášejí své požadavky. Je to kniha nehalasná, neokázalá, nehýří vypravěčskou bravurou, užívá skromných, ale čistých prostředků, nekoketuje s klubokomyslným "filozofováním", je především nezastřeně zábavná, zabavující a úsměvná, poskytuje potěšení z četby, ale přitom čtenáře nenápadně zasahuje svým vážným podtextem, záměrem dopídit se pravdy o člověku. Text má stylistickou uměřenost^x a vyprávění

-----

^xMarginální poznámka: Nečiním si nárok na redaktorské připomínky, ale např. ve větě "...do kostela to bylo pěšourem půl hodiny a ona /tj. stará ~~xxx~~ šlechtična / už tenkrát byla chabrus na nohy" /s.34/ cítím násilnost jazykového ozvláštnění dvěma /podtrženými/ slovy z rozdílných promluvových vrstev. A dále: s užitím slova "chabrus" ve smyslu "chabý", "slabý" se nesetkávám poprvé, ale Slovník spisovného jazyka českého setrvává konzervativně u jeho jediného významu, totiž jako výrazu pro obchodní a politické machinace, jimiž se např. proslavily u nás volby v r.1872 ~~přít~~ nazývané proto chabrusové. Neže jazykově historické povědomí je zřejmě "chabrus", uniká mu původní význam slova a podobnost s podobou "chab-ý" způsobuje, že ho zkontaminováním užíváme nepatřičně.

-----

autorovu osobitou vervu a robustnost. Vnitřní klima knihy, její poselství bych nejraději označil za cudně patetické.

Milan Jungmann

K.B.: Starý vlastenec. /Kmen, týdeník Svazu českých spisovatelů, Praha 1988, vydává Čs. spisovatel, ročník I., č. 7, str. 2, cena 2,50 Kčs./

Ke stému výročí Komunistického manifestu se rozhodla nejvyšší moc v Československu, KSČ, prosazovat topos vznešeného původu jednotlivých občanů. Pokud se narodili ve správných rodinách, či převzali na sebe roli KSČ věrných publicistů a umělců. Tuto skutečnost podhalila již stať Svobodného slova ze dne 4. ledna 1948. Cituji z komentáře ke jmenování Richarda Slánského, bratra generálního tajemníka KSČ Rudolfa Slánského, generálním ředitelem ČTK:

"Pro demokratické novináře je toto jmenování jen upozornění, aby zprávy Československé tiskové kanceláře přejímali s obezřetností, protože nyní budou jistě více sloužit Kominformě než československému lidu."

V desetiletích po únoru 1948 se stalo naprosto normální, že zeť nejvyššího představitele KSČ jako ministr řídil kulturní kampaň proti katolické církvi, nebo se stal armádním generálem, dcera šéfredaktorkou, syn ředitelem uměleckého podniku Artie či ředitelem umělecké a publicistické produkce Krátkého filmu Praha, atd. Topos vznešeného původu vešel do podvědomí československého lidu natolik, že národní umělci tohoto socialistického lidu - i kvůli prostoru vznešeného pohřebiště - umějí svést boj přes mrtvolu! Cituji z Kmene, ze dne 18. února 1988:

"Je tak dokonale zapomenut, že i jeho hrob na Vyšehradě koupil nedávno jeden současný národní umělec. A téměř nikomu nevaňilo, že spolu s ním přišla o místo posledního odpočinku i jeho žena, matka Tylových dětí. A také jedna Tylova dcera."

Značka K.B. připomíná, že 9. února 1988 uplynulo 150 let od narození českého spisovatele J.L. Turnevského. Vzpomenuto je, že si vzal za manželku Annu Rajskou, švagrovou J.K. Tyla a matku jeho sedmi dětí, z o něž se "zavázal pečovat". Informace je uzavřena větou: "Ale vytčené životní poslání splnil; zachránil i Tylovy rukopisy".

Jaké "vytčené životní poslání splnil" - "současný národní umělec"? Aby potvrdil svůj topos vznešeného původu - národního umělce - zajistil si už předem záviděníhodné místo hrobu až legendárně nezištného českého umělce! Značka K.B. naznačuje v Kmenu, že ztrátu místa posledního odpočinku si J.L. Turnevský spoluzavinil, cituji: "Svou skromností". Ano, morálku národních a jiných umělců prověřuje reálný socialismus peuze věrností k sobě vlastním strukturám. Nic víc není k morálce zapotřebí: že je do tohoto mrtvolného příběhu zapojena i

redová krev národního klasika, k němuž se socialismus vehementně hlásí? Taková vehemence je přece silná pouze v pojmech, nikoli v činech. Vždyť pro uchování "nehynoucí památky" je v ČSSR měřítkem /i pro umělce/ pozitivní vztah k socialismu. Byl snad Ladislav Turnovský "průkopníkem socialismu" jako jeho současník Ladislav Zápotocký? Měl být - a jeho hrob by nebyl v ČSSR - zmarněn... Jen ten vskutku národní umělec, který je věrný - a ne ze skromnosti! - především socialismu, má právo na hrob na současném Vyšehradě: úřední místa v ČSSR už svedou mu toto právo zajistit. V Komunistickém manifestu je psáno: "Všechny pevné, zrezivělé poměry se svým doprovodem starých ctihodných představ a názorů se rozkládají, všechny nově utvořené zastarávají, dříve než mohou zkoznatět". Jestliže ve zrezivělém hrobě tělesné pozůstatky českého spisovatele zkoznatějí, socialistický národní umělec už ví, jak s nimi naložit. /U tohoto národního umělce skutečně není důležité jméno, ale čin: pro topos vznešeného původu přesně ví, jak peníze získané služebností k reálnému socialismu - v ČSSR - utratit./ V Komunistickém manifestu čteme: "Buržoazie zničila všechny feudální, patriarchální, idylické poměry...". Nežijeme v idylických poměrech: byly zničeny!

Proto oficiální umělci a publicisté reálného socialismu vyžadují topos vznešeného původu i pro svůj - ještě živý a fungující - zadek. Dne 16. února 1988, při 40. výročí básnického února, o tom opět přinesl svědectví tisk v ČSSR. Cituji ze Svobodného slova, ze s. 3, z rubriky Zákon pod mikroskopem:

"Spor běžel o to, zda do bezpodílového spoluvlastnictví manželů zahrnout pojízdnou židli a křeslo. Odpárce v soudním řízení navrhl, aby tyto předměty byly z bezpodílového spoluvlastnictví manželů vypuštěny, protože slouží jeho osobě a výkonu jeho povolání, jelikož je při své literární a publicistické činnosti používá v době, kdy tvoří. Že oba tyto předměty byly pořízeny za trvání manželství bylo nepochybné."

Všimněme si: spisovatel reálného socialismu soud nežádal, aby židli s kolečky a křeslo mohl nadále vlastnit. Spor proběhl ve sféře ideové /a pochopitelně finanční/: tím, že tento publicista v ČSSR svůj zadek umisťoval do majetku ve spoluvlastnictví, povýšil tyto předměty natolik /svou tvůrčí činností/, že je vyjmul ze zákona. Konkrétně ze zákona o bezpodílovém spoluvlastnictví manželů ze socialismu: proto není povinen poskytnout bývalé ženě - jistě neskromnou finanční částku - odstupného. My z Komunistického manifestu víme: když buržoazní epocha "zničila idylické poměry", naučila spisovatele a publicisty ve stylu Karla Marxe boji o křeslo, židli s kolečky

a jiným umělcem zabrané místo posledního odpočinku! A co na ~~to~~ justice socialismu? Bylo nutné, jak uvádí Svobodné slovo, aby manželský partner spisovatele prokázal, že křeslo a židli s kolečky v bytě, citují: "v daném případě také užíval". Poučení? Vítězný tanec na cizím hrobě předvede jen ten umělec za socialismu, který svou ~~tv~~ tvůrčí židli, topos vznešeného původu, nenechá nikdy znesvětit cizím zadkem! Mohl by to být třeba i zadek buržoazní, který by pak svými šokujícími požadavky po jakémisi demokratickém užívání zničil idylické poměry. I finanční: za socialismu tek těžce znovuvybudované a poučené! /Viz hrob J.L. Turnovského./ Umělci se za socialismu stali umělci zesloužilými, kastou z dopuštění vládnoucí moci vítěznou: svůj socialistický topos vznešeného původu prokazují - odstraněním! - úsilí idyliků o ocenění skromnosti života.

Jiří Paukert, Karel Janíček: Státní zámek Vranov nad Dyjí./Krajské středisko státní památkové péče, Brno 1987, str. 71, brožované, cena 20,-Kčs/

U publikace, vydané ve spolupráci s Propagační tvorbou Praha, není uvedena výše nákladu. Zřejmě pro časté dotisky publikace, s ohledem na statistické počty návštěvníků renovovaného zámku Vranov nad Dyjí: prodej publikace je zajištěn v prostorách pokladny zámku - dlouhodobě.

Pochopitelně, že se o knižní publikaci zajímám kvůli PhDr. Jiřímu Paukertovi, který je spoluautorem textu. Vytvořil část - Prohlídka zámeckého areálu - která je napsána velmi poučeně a prokazuje přímo encyklopedickou znalost české kultury literární i výtvarné. Např. modře pokrytý stůl v pánské obytné části u autora vyvolává připomínku Josefa Dobrovského /cituji ze s. 51/:

"modrá byla barva zednářů - vzpomeňme na úplnou posedlost našeho Modrého abbé, Josefa Dobrovského, jednoho z prvních zednářů u nás, touto barvou - kterou natelík zbožňoval, že si dával šít nejen modrý oděv, ale ze zvláště barvené kůže i - modré boty."

Podobná úvaha prozrazuje myšlení básníka, jež historika umění i při výkonu profese nutí ke zdůraznění krátkodobých kuriozit./Skutečně poučená informovanost o J. Dobrovském by - "úplnou posedlost" - svedla uvést do střízlivějších kolejí: rozlišovala by Dobrovského v mládí, kdy byl zaměstnancem významného zednáře hraběte Mostice např. s období, kdy se stal po roce 1786 římskokatolickým knězem, který jako rektor semináře, atd., úzkostlivě dodržoval liturgické barvy církve při obřadech a používal černou kleriku naprosto běžně v občanském životě! Což je vše bohatě historicky dokumentováno, ovšem Paukertova informace utkví návštěvníkům státního zámku Vranov nad Dyjí /který je jinak bez historických souvislostí s J. Dobrovským/ dlouhodobě v paměti. Ano, takto zacházejí s historií - ve svých textech - básníci! /

Básnický jazyk prokazuje závěr průvodce pro procházení stírkami zámku. Cituji ze s. 55:

"Loučíme se s vnitřními i vnějšími prostory vranovského zámku s pocity opravdové vděčnosti. Je to vždy znovu vděčnost ohromeného dědice ke všem tvůrcům, kteří dali svými rukama /ale i srdcem a duchem/ vzniknout pomníku nikdy nehynoucí touhy člověka po kráse. Tušíme však přitom nejhrouběji, že tu bylo třeba ještě něčeho jiného, co natrvalo přerůstá každý lidský důvtip a um - totiž naší společné vlasti. Přesněji: onoho nezapomenutelného místa vysoko na skále nad řekou, které po staletí střeží zdejší genius loci, jeden z nejuhrančivějších, co jich naše země má. Duch kraje, na nějž ten, kdo jej poznal, jen tak nezapomene. A kdyby i stokrát zapomněl, stačí

uslyšet, stačí vyslovit něco jako přání, jako kouzlo /jako tajné přání a jako kouzlo nikdy neselhávající/. Jeho jméno je: Vranov nad Dyjí."

Normální návštěvník státního zámku nad závěrem právoedcovského textu může přemýšlet: nejsou v oficiálně vydaném textu v ČSSR propagovány myšlenky - např. - neotaismu? /Evropský pojem pro tzv. Súan - sše - "temné učení" - o hlubíně hlubin. /Opakuji pojmy - "Tušíme však přitom nejhluběji, že tu bylo třeba ještě něčeho jiného, co netrvalo", "tajné přání a jako kouzlo", nebo: "Zdejší genius loci, jeden z nejuhrančivějších", "duch kraje", atd. Na modlitbu je v tomto textu poskytováno pouhé jméno: "Vranov nad Dyjí". To vyzdvihování pouhého státního zámku, jehož hmotný zjev působí tak veřejně - "jako kouzlo nikdy neselhávající" - připomíná panpsychismus. /Názor, že všem věcem je vlastní nějaká forma duševního života. Hyloizmus jako forma panpsychismu připisuje určitou formu duševna hmotě samé, aby pak mohl materialisticky vyložit lidské vědomí, panpsychismus může být však založen na idealistickém předpokladu, že všechny věci proniká nějaký zvláštní duchovní princip a navazuje v tom na aninismus./ Čtenář publikace se bude však klonit spíše k snaze autora vyložit lidské vědomí materialisticky: důležitý je totiž citát, který padne čtenáři po rezevření knížky prvně do oka. Spoluautoři si do štítu vyzvedli názor skutečně známého materialisty /citují ze s. 3 úvodní zvýrazněný text/:

"Ze krásnými uměleckými výtvery minulosti, jímž se dnes obdivujeme, ze honosnými a pyšnými stavbami a architektonickými památkami, ze vším pokrokem vidíme a nalézáme nesčetné generace pracujícího člověka. Především on je tvůrcem všech materiálních hodnot, umožňujících rozvoj i duchovní sféry." - Člen předsednictva ÚV KSČ a předseda federální vlády ČSSR - Lubomír Štrougal".

I kdybych měla sebevětšího básnického ducha, a zvláště ve vztahu k Vranovu nad Dyjí, nikdy bych nemohla spojit svůj veřejný text právě s členem předsednictva ÚV KSČ Lubomírem Štrougalem. Pokud by mi byl Vranov nad Dyjí skutečně nejuhrančivější, pak bych jedle celoživotně suché kárky, než abych přispěla do knihy uvedené citátem z duchovního díla právě tohoto muže. Proč? Než se stal "členem předsednictva ÚV KSČ", byl ministrem vnitra a jako takový muž ve sféře moci výkonné zařizoval, aby i to nejbližší okolí státního zámku Vranov nad Dyjí bylo přísně střežené. Jako ministr vnitra ČSSR dbal Lubomír Štrougal na to, aby řeka pod státním zámkem a lesy za zdmi byly střeženy /neobyčejně účinně/ ozbrojenými muži, schopnými smrtonosné palby, pokud by člověk v okolí státního zámku, směrem k hranicím neutrálního Rakouska, zabloudil. Je tedy Vranov nad Dyjí skutečně jedním z "nejuhrančivějších" míst - "co jich naše země zná". Pro pohyb v jeho okolí nežádoucím směrem byla na půdě naší vlasti prolévána opakovaně česká

krev, a to i v době, kdy okolí zámku Vranov nad Dyjí měl pod pracovním dohledem Lubomír Štrougal. Toto vše si musí dobře poučený autor /schopný vytvářet básnický text/ uvědomovat v rámci kultury přednostně lidské: jsem totiž přesvědčena, že lidský tvor se svou kulturní duší je cennější než materiální oblast Vranova nad Dyjí.

Nevyjadřuji zde soud, pohybuji se v oblasti literárně obrazné. PhDr Jiří Paukert je totiž shodou okolností lidsky shodný s významným samizdatovým básníkem skutečně dobře poučeným: sám vydává v Brně samizdatovou "edici Morava", kde např. zdůrazňuje /viz. publikaci "Box Karla Mráze"/ jak již "v polovině 50. let" - "společně s V. Havlem" dbal na rady "básníka Jiřího Koláře". Ale životní a literární styl tvůrců českého písemnictví Václava Havla a Jiřího Koláře vylučuje, aby své veřejné písemné projevy /i jako spoluautáři/ zaštiťovali citáty z duchovních sfér Lubomíra Štrougala! Lze tedy chápat literární projevy Jiřího Kuběny za naprosto odlišné od veřejných textů Jiřího Paukerta? Ale vždyť právě v českém samizdatu /konkrétně v "Obsahu"/ bylo dáno jméno Jiřího Kuběny do zřetelné spojitosti s občanem Paukertem! Jak tomu má tedy čtenář /samizdatu i oficiálních publikací/ rozumět?

Dostáváme se tak k podstatné otázce literárního pseudonymu. Zřejmě je schůdné občansky přispívat do publikací, uvedených přednostně citáty z úst mužů moci /krvavé při výkonu/ a přitom být díky pseudonymu blízký pocitům literárního hrdiny Dona Quijota! Jak je zaznamenal Cervantes: "Kryt pláštěm svým já kašlu na krále".

Je ale možné v moderní době /a za reálného socialismu zvláště/ mít literární pseudonym za plášť, kryjící bytost literáta před nároky moci? Může tedy občan být při veřejném výkonu účasten na devótním přisluhování /nekulturní!/ moci a v oblasti /ryze soukromé?/ básníkem nepodplatitelným? To jsou podstatné otázky!

Totaliterismus ve svém společenském vývoji v české společnosti konce XX. století jen vítá podobné snahy společenské schizofrenie: aby v profesní sféře měl čs. občan mentalitu posluhy, veřejně dokumentovanou, a ve sféře činnosti neprofesní byl např. nonkonformním básníkem. Jinak řečeno: za plat říkati v davu ano, bez platu pak proti konformitě protestovat /na poli literárním/. Je tato dněs schůdná cesta důstojná pro další vývoj české /nonkonformní/ literatury? Z příkladů minulých mi není např. známo, že by v české poezii taková Luďmila Macešková /pseudonym Jan Kameník/ přispívala občansky do publikací zaštiťovaných citáty politiků Gottwalda, Novotného či Štrougala. Musí tedy existovat u básníků prokletost chtěná /a po výtce literární/ a pak prokletost literární a společenská v jednom dechu! Ale v dechu zahřívajícím nedílnou bytostnost kultury i v období zmaru...

Marie Kubátová: Náhrdelník z motýlků. /Čs. spisovatel, Praha 1987, ilustrováno I. Dolinovou, vydání I., s. 168, náklad 15 000, cena 18,-/

Přiznám se, že knihu jsem brala do ruky s chutí. Lákalo mě jméno autorky, která signovala protest proti stavbě hotelu na Sněžce a prokázala tak v roce 1987 jistou společenskou odvahu: mít možnost vyjádřit uznání autorce k je podobné pojmu - náhrdelník z motýlků. Ještě před odložením přečtené knihy jsem musela znovu prolísto-
vat pasáže, které mně svým nevkusem přímo ovanuly: odletem motýlků?

Na záložce knihy je totiž zdůrazněno, cituji poslední větu, že hrđinka novely je popsána dle existující a pojmenované ženy! /"Vhod-
ným a esteticky velmi působivým výtvarným doprovodem myšlenkově i
emocionálně silné knížky o potřebě umění, krásy, lásky a citu v dneš-
ním světě jsou obrázky z krajek, které Marii Kubátovou k napsání
novely inspirovaly a jejichž autorkou je Ivana Dolinová."/

Nejprve k problémům uměleckého autorství, jak se vyjevuje v textu
knihy /a v jejím uměleckém vyvrcholení/. Cituji z happy-endu vážně
míněný názor /s. 156/:

"Má výstava, první samostatná bez vlídného patronátu kohokoliv
mi připadala jako zlý sen. Letím někudy, tluču křídly a nevím, kudy
ven. /.../ Vždyť ti články o mně nikde nevezmou. K čemu ti budou má
motýlci, každý jako dušička iluze, která se rozplynula? Motýlek
jako odlétlá iluze o přijetí do Svazu výtvarných umělců."

"Kdo by tomu v ČSSR nerozuměl? Marie Kubátová jako umělkyně při
tvorbě své novely popisuje hrđinku umělecky natolik čecháčkovsky
provinční, že její "zlý sen" je "samostatnost"! Ona totiž reálně
socialisticky touží nejvíc "o přijetí do Svazu výtvarných umělců".
K této úrovni uměleckého snažení dospěla česká próza, vydávaná v
Čs. spisovateli jako "myšlenkově silná knížka o potřebě umění, krá-
sy"! Ano, v ČSSR není /v ideové výbavě členky Svazu spisovatelů M.
Kubátové/ možné cítit v umělecké produkci radost ze samostatnosti,
je to "zlý sen". Ta touha po "vlídném patronátu" mě hrđinku novely
znechutila natolik, že jsem cítila přímo pobavenou radost z popisu
jejího sexuálního života: ne, lépe se jí umělecky Marie Kubátová
pomstít nemohla. Cituji ze s. 95:

"Jeho i můj hlad po lepší podobě světa se objaly a vplynuly v
dosud nepoznanou slast. Má čarobylina vyklouzla ze zakletí v podobě
masožravého bejlí a rozzářila se plnokvětěm, z jakého sají motý-
li životodárné šťávy. Rozevřela jsem se vši nastřádanou a dlouho
potlačovanou touhou svému milému vstříc. Milovali jsme se na kopeč-
ku kopretin. U trdlišť mihulí. Líbali jsme se u kotvišť konví. U
vílí chaloupky."

Jakých vrcholů česká próza dosahuje v konci 20. století při popisu soulože! Jak něžně přicházejí umělkyně o panenství v knihách Čs. spisovatele: ale proč to popisovat? Inu, jedná se o otázku víry! Cituji ještě ze s. 95, z děje, než byla "čarobylina" deflorována v "masožravé bejlí" /"a rozzářila se plnokvětém"/:

"Nesmírně něžné vonné lože z kopretin a zvonků. Vindy zvedl jeden z nich zpod mého klína: "Zvoňte, zvonky, do hluchoty světa!" /.../"Ne, Vindy - Vindy, já - já, jsem ještě nikdy - nikoho - počkej, prosím tě, počkej chvíli!.." - "Já jsem ještě nikdy necítil, jak to může být krásný. Nemůžu počkat. Aby to neuteklo, Klárko, vždyť já tě potřebuju pro víru, že všechno přece není jen všední, tupý, lhostejný, sprostý! Pak bych nemohl psát a ty bys nemohla paličkovat krajku."

Jak úžasně účinný program pro publicistu a výtvarnou umělkyni v ČSSR: víru, "že všechno přece není jen všední, tupý, lhostejný, sprostý", lze utvrdit /"aby to neuteklo"/ v oblasti pánevní. Klasik socialistické literatury Ivan Olbracht k tomu řekl: "Není umění bez tendence. Každý celý člověk něco miluje, něco nenávidí a za něco bojuje. A to vše je pod písmeny a tiskařskou černí každé jeho stránky a řádky".

Marie Kubátová bojuje tedy v próze /a bohudík, i v občanském životě/ za nesmírně něžná vonná "lože z kopretin a zvonků", jež jsou milencům /s uměleckým cítěním/ vzácnější než hotely! A protože je v novele svou vlastní paní, odměňuje své věrné: připisuje jim k novele epilog s názvem - Dopovíme báji. A dává poučení /s. 162/:

"Za krásné bláznovství se platí a nelituje se toho, Martuško. Každý jsme někdy nějak zaplatili, " řekl apatykář, neboť měl s kmotrou výběrčí své zkušenosti. "I když zaplatíš, ještě ti zbude. Proto ten život pořád - někde - nějak - ještě - přece jen trvá." Nechtěl říci naplno: - a my se o ten zbyteček rveme a pereme - , to by se jaksi nehodilo ke chvíli, kdy jinech podává dívce kytici růží."

Konec příběhu. O krajkářce se tedy objevily nejen články a "obrázky" v novinách, ale i novela, potvrzující správnost její cesty... Stačilo jen vytrvat - a - Svaz umělců i nakladatelství se rozestoupily. Tečká? A proč se nehodí tvrdost zápasu "o ten zbyteček" - "ke chvíli, kdy jinech podává dívce kytici růží"? Marie Kubátová je v roce 1987 idylička, píšící variaci na název z doby osvícenství, jemuž dává zvítězit. / "V podstatě jsou to vlastně vztahy mezi lidmi, jež dodávají životu ceny".* W. Humboldt/ Je nutné jen proniknout do té třídy úspěšných, do "vládného patronátu" a život je tak blízky podané kytici růží! Autorka je natolik pončena do hmotářství /nadnášeného pouze těmi motýlky z náhrdelníku, jinak je v tom po krk/, že duševní svět této báje jí zprostředkovávají, jmenují: "sudičky" "Lito, Slaměná Mařena" - utkané z fantazie více než prostřední! Ale těch velkých slov kol toho. Cituji ta odhalující

ze s. 159:

"Báje však není nestranná, vždyť je jen schránkou pro soudy, které by tak ráda vynesla nahlas ta naše bezmocná člověčina".

"Člověčina" u autorů nakladatelství Ús. spisovatel je v r. 1987 skutečně bezmocná: Neboť tito autoři nejsou schopni pokoušet pouhou prostředností lidství: pro ně už je strhující - v prostřednosti člově- činy - utopená realita. Marie Kubátová v tom pochopitelně není sama. Od r. 1948 se autoři socialismu cukají na udičce prostřednosti, v na- ději klamně, že z udičky se utrhnou, zatímco neprostřední udice by je svou velikostí utahala...

V minulém století k tomu řekl své už F. X. Šalda a je křídou údajně svět strhující socialistické kultury, že jeho slova po sto letech platí v Čechách v míře ještě větší. Cituji z jeho dopisu Růženě Svobodové, ze dne 16. 4. 1896:

"Že český čtenář je opicí, má hlubší příčinu: je to proto, že český člověk vůbec /i spisovatel a ten především/ je opicí, a největší ten, kdo si to zapírá a ani neuvědomuje, poněvadž ten opisuje a napo- dobí všecka lieux communs cizích autorů a kultur, splašky a pomeje, které se vplívají již na ulici - celý ten bezejmenný sens commun, který je vyvětralé, bezejmenné ovzduší dávno odvanutých větrů. /.../ Ne, čes- ký člověk je strašný. Ne člověk-hromada, ne, člověk-jedinec ani není. Ti lidé neumí ani milovat, ani nenávidět. Nic. Nejprimitivnější zákony duševního života jsou pomateny. Ani mozku není, ani srdce, ani prostě cti. Každý přebíhá, smlouvá se, prodává se napravo nalevo, obchoduje s tím shnilým ukradeným a vypůjčeným já, třese se o ně, aby mu je ne- sfoukl vítr, to blikavé nečisté světýlko. Prostřední člověk - to je člověk český. Bez charakteru, takový vrah vší velikosti a vší čestné plnosti, blbec, který nemá soudu a který má jen jedno svědomí a jeden normál: nebýt "výstředním" a nebýt "směšným" - takový bázlivý, skrče- ný, plazivý tvor, který nezná ani hrdinnost, ani obětavost, ani milo- srdenství - takový tvor komár, který uštípe do smrti každého - to je český člověk. Cit si zaměnil za sentimentalitu, bojovnost za surovost proti jednotlivcům. /.../ Prostřední člověk - to je český člověk a prostřední člověk je nejnebezpečnější člověk na světě. Ten se neodli- šuje ani jeden od druhého, hemží se to a přelívá. Ani pozic není ani křídel, nic - jen prostřednost a prostředek všude. Jinde knihkupci mají svou barvu literární, časopisy svůj styl, lidé svá místa - u nás nic než lhostejnost a pomísenost a splynulost všeho - prostřednost a zase jen prostřednost. /.../ Ano, kde se lámou dvě kultury, dva světy, tam je tragédie, kde se sešily a slily v směšný hrb, je komedie. My

máme všechno ze všeho a ze všeho jen směšnost, chorobu a nepochopení. Taková neutralizace všeho v prostřednost. Myslím, že u nás není již ani mužů ani žen: všechno neutrum, všechno prostřední a střední./.../ Nic není strašnějšího než ta nerovnost v umění: pořád platí jen povrch a macha a vnitřní práce a bolest je psancem. /.../ Český národ jest nápadně podoben psí vesnici: jeden hlupák nakazí druhého a není psiska, které by se při takové příležitosti nechtělo dát také slyšet."

Marie Kubátová je autorkou socialistického písemnictví z tradice své rodiny netypickou: je dcerou zakázané české spisovatelky Análie Kutinové. /Knihy A. Kutinové - viz. Gabra a Málinka - jsou dle současné inzerce v denním tisku ČSSR nejžádanějšími knížkami mezi obyvatelstvem; ale marně./ Knihy A. Kutinové nesmějí v ČSSR vycházet, i když mnozí čtenáři by za ně zaplatili jakoukoliv přemrštěnou finanční cenu. Zákaz vůči A. Kutinové je veden z pozic uměleckého účinku k její "umělecky nehodnotné" literární tvorbě. Oč ale originálnější byla A. Kutinová vůči dílům M. Kubátové /typu Náhrdelník z motýlků/. V její Gabře a Málince existuje svébytný svět radosti z dospívání, napsaný v době, kdy A. Kutinová vedla obtížný a nelehký život rodinný: vnitřní práci proměňovala bolest v radost a její dětské hrůzky se vším, i místem Kopanic, vymykaly s radostným povědomím ceny žertu - z dlažby - střední cesty. Tehdejší...

Marie Kubátová však reálný socialismus českého písemnictví zakotvil do příběhů pokleslé úrovně tvůrčí i myšlenkové. Naučil ji především vážit si publikačních možností vlastních, v době, kdy tolik jiných spisovatelů /včetně její matky/ je umlčeno! Je živým poučením spoluobčanům, jak se vyplácí společenská konformita: paličkuj žensky oddané do krajk slova společensky únosná témata /viz. problémy ekologie/ a vamberecká krajka, do Čech zavlečená v době pobělohorského útlaku, se stane symbolem tvorby ve smyslu rodinné tradice: prodejné úspěšně za výlohami Díla! /Viz. s 43, etc./ Ale i výsledky takového oddaného krajkářství vůči herduci /aby byla ekonomicky využita/ - lze sešít - "v směšný hrů"! Ten, kdo určitý talent rodinný /např. v literním projev/ začne celoživotně považovat za - herduci, pomůcku k výkonu řemesla - neodvádí než řemeslo, požírané prachem přítomnosti! Takovou rodinnou herduci nosí na zádech jako "směšný hrů" v momentě, kdy vede své já do vidin říše umění... Pomísenost je pak jeho krédem!

Komu jarní slunce svítí

Krkonošská chalupa je zasypaná po střechu, sníh šerí okna, huší ve vichřičných nárazech a vniká sebemenší škvírou. Přece ale podle kalendáře vím, že začalo jaro. Nad sněhovou vichřicí, která nás tiskne k zemi a dělí od nebes, den ze dne výš stoupá sílicí slunce, které na všem, i na lidech, háká nové v život. Jaro už několikrát v Evropě posloužilo k pojmenování novosti dějů, před sto čtyřiceti lety to bylo jaro národů, o sto dvacet let později, snad jak se evropská civilizace kazila, už jenom jaro pražské. Obě proti sobě vyvolala větší útisk, než proti jakému se bouřila, přesto ale je v jaru síla, kterou trestající podzim už mít nemůže: jaro má jistotu stoupajícího slunce.

Měla jsem štěstí, nedostala jsem se na seznam určených k zatčení, a jedno jarní zazaření jsem mohla zahlédnout. Na první březnovou neděli svolala katolická církev, ta schválená i ta pronásledovaná, ke svatému Vítu do Prahy národní pouť. Katolíci si takový název mohou dovolit, jejich církev má výhodu i přednost, že šla s národem od prvopočátku jeho státního i kulturního formování. Pout se konala na počest blahoslavené Anežky České, o níž se v nejvyšších katolických kruzích rozhoduje, zda bude prohlášena za svatou. V dnešním katolickém výkladu je Anežka Česká ochránkyně života a jejím rokem v Československu začal desetiletý katolický program duchovní obnovy, který má vyvrcholit milénium svatého Vojtěcha.

Kdo porovná Anežčinu dobu s dobou naší, uhodí jej do očí, že se slabá doba naše dovolává silné doby její. Anežka se narodila asi v roce 1211, její otec Přemysl Otakar I. byl schopný vladař, získal pro svůj rod i české království na německém králi Fridrichovi II. Zlatou bulu sicilskou, významnou mezinárodní smlouvu o přiměřené české samostatnosti. Fridrich II. chtěl syna Jindřicha dát zvolit římským králem, aby tak ovládal Německo, a sám se chtěl stát římským císařem, aby mohl navíc ovládnout Itálii, na to ~~potřeboval~~ ^{potřeboval} i Přemyslovu podporu, a tak své děti zasnoubili. Devítiletého Jindřicha králem skutečně zvolili a osmiletou nevěstu, aby se jí dostalo evropského brusku, poslali na do výchovu ke dvoru rakouského vévody Leopolda. Ten měl dceru Markétu, dívky byly ke královským ctnostem vedeny spolu, a německou královnou se nestala česká Anežka, ale Markéta Rakouská. Prý vlivem pletichářského biskupa, a taky aby Přemyslovcům nevyrostly stromy příliš vysoko, patnáctiletý ženich Anežku odmítl, Fridrich II. zasnoubení zrušil a zahanbená česká princezna se musela vrátit domů.

Byla to ale doba silných lidí, a nikoli náladových ženichů, pro-radných přítelkyň a intrikánských biskupů. Jindřich po pěti letech manželství s Markétou zatoužil vrátit se k Anežce a pokusil se o rozvod, otec císař mu ale nové manželství nepovolil; a když proti němu Jindřich intrikoval v Německu, uvrhl jej do vězení, kde za pár roků zemřel. Fridrich II. vedl zničující válku s papežem a severoitalskými vévody o ovládnutí Itálie a protože ovdověl a Přemyslovci by mu byli žádoucím spojencem, vyhlédl si Anežku pro sebe. Avšak ani válčící císařové a politické sňatky nezakládají sílu doby, velkou osobností se tu ukázala být Anežka, která oba ženichy odmítla a vstoupila do řádu klarisek. Tehdejší duchovní vzepětí se jmenovalo sebezapření, odříkání, chudoba, pokora a služba trpícím, nové kulturní cítění, vznícené Františkem z Assisi, lákalo mnoho synů a dcer velkých evropských dvorů, taky Anežčiny sestry a sestřenice; i Anežčin bratr Vaclav I., sotva začal vládnout, povolal do země minority a vykázal jim místo poblíž pražských hradeb u Vltavy, kde se dodnes říká Na Františku. Anežčin vstup do náročného řádu, provázený odmítnutím ženicha tak skvělého, proletěl Evropou jako pověst vynikající svatosti. Tak o Anežce píše královně kastilské papež Řehoř IX., tak Anežku v dopise oslovuje zakladatelka ženské větve řádu a jeho první abatyš v Umbrii, přímá žákyně Františkova Klára. "Zvolila sis raději svatou chudobu a umrtvování těla, ačkoliv jsi mohla užívat cti a slávy tohoto světa a provdat se i za nejvznešenějšího císaře..."

V typicky přemyslovske zakladatelské vášni Anežka pak celých padesát let buduje lásku svého života, kulturní skvost českého království, duchovní i hmotné centrum nového hnutí. Nový náboženský ideál není ještě pevně začleněn do církevních struktur, myšlenka chudoby má lehkou příchuť kacířství, a Anežka "s podivuhodnou oáptrností", jak to nazvala svatá Klára, zápolila s třemi papeži, než ustálila řád kláštera na kompromisu, blázkém ideálu Františkovém. Nenásleduj falešných rad, psala jí svatá Klára, "chudičkého Krista obejmí".

Rozsáhlé dvojklášteří, zbytky po zaniklém klášteřu minoritů a zachovaný klášter klarisek, vypovídá v řeči architektury o onom přelomu duchovních epoch, který u nás Anežka uskutečnila. Ještě románsky těžké cihlové zdivo původního konventu klarisek poznenáhlu přechází několika kostelními prostory a taky kuchyní a ochozem až do klasického stylu pařížské gotiky; svatyně Anežčina kláštera jsou vůbec prvními gotickými stavbami u nás. Stylovým vyvrcholením je kněžiště kostela svatého Salvátora, do něhož se vstupuje triumfálním obloukem, jehož hlavice jsou vytesány v podobě korunovaných hlaviček, snad portrétů

Anežčiných královských příbuzných. Vzácná kulturní památka byla hlavně v minulém století poničena a je dnešnímu režimu ke cti, že komplex zachránil. Ze sbírek Národní galerie je tu umístěno malířství 19. století a obrovitý Brožíkův hus před Kostnickým koncilem, zavěšený dominantně v jedné chrámové síni, má možná působit protikatolicky kontrastně; jestli kdo měl tento záměr, odkryl jím jen vlastní neznalost. Už Josef Pekař vedl jasný svorník mezi ideami chudoby a služby trpícím, zachvacujícími v Anežčině době vrcholky společnosti, a husitstvím, prosyceným ovšem lidovým kacířstvím; krásná Anežčina tvář, jak si ji představoval J.V. Myslbek, se dobře v síni snoubí s utrápeným a vzdorujícím Husem.

Vypráví se, že moudrá abatyše v klášteře usmířila bratra Václava s jeho synem Přemyslem Otakarem, s oním, který ještě za jejího života zahyne na Moravském poli; Čechy ovládnou Braniboři, doba se ze skvělosti prolomí do bídy a zoufalství, Anežka ale i pak zůstala oporou oslabenému království i svému rodu. Když 2. března 1281 zemře, pověst o ní zaznamená písemná legenda. Již Eliška Přemyslovna se pokusí o Anežčinu kanonizaci, Anežka byla však beatifikována až v roce 1874 zásluhou kardinála Schwarzenberga. Jedinečnou literární památkou jsou čtyři listy, které jí napsala svatá Klára, poslední dokonce na smrtelné posteli.

Pontifikální poutní mše se u Víta zúčastnily tisíce věřících, jejichž ale ještě daleko větší částí bylo znemožněno dojet do Prahy; a nejméně patnáct přátel, katolíků, nekatolíků i nevěřících, bylo v tu dobu drženo v Bartolomějské ulici nebo v Ruzyni. Po mši zastup věrných pozdravoval kardinála Tomáška před arcibiskupským palácem, za zády jim k tomu pleskala prezidentská vlajka, z boku přihlíželi trochu vyplašení sovětští turisté. A když byl čas k rozchodu, věrní boží obestoupili náměstí, vzali se za ruce, poklekli na zem a nahlas se modlili. Sluncem, které chválilo jejich nové, byl sám bůh. Ale my další taky cítíme jaro obnovy ve vzduchu a k nám taky mluví poučení z Anežčina životopisu. Opatrný kompromis, to budiž, ale jen žádné politické sňatky. Hledáme-li, kde jaké slunce svítí, neměli bychom dát na špatné rady a mít za rozžihatele velkých ohňů pouhé podpalovače plynových lamp. Poslyšte k tomu na závěr svatou Kláru: "...klamou se někteří králové a královny tohoto světa, jejichž pýcha se povznesla třeba až k nebi a hlavou se dotkla oblohy nebeské: přece nakonec pomínou jako smetí..."

/Březen 1988/

V polovině února začalo konečně sněžit, a když jsme se ráno probudili a podívali se z okna naší hotelové ložnice, byly střechy protějšších lázeňských domů bílé a socha nakročená v parku měla bílá ramena, ale z druhého patra to vypadalo jako norkový límec.

Pokaždé, když jsme se vraceli chodbou od snídaně, pootevřely se dveře vedlejšího pokoje a ve skulině se blýsklo divoké oko našeho souseda Ázerbájdžánce. Stejně černěblyštivé oči měli v ázerbájdžánské výpravě všichni ti muži a i jinak si byli dost podobní, hlavně vypadali velice zdravě. Když se vyhrnuli na kolonádu, působily jejich úzké snědé tváře s výraznými nosy pokrčenými nad kalíšky s minerálkou svěže exoticky a myslím, že kdekdo z nich by tady udělal i štěstí, kdyby se procházel sám a ne v prozrazující grupě. Té ukázněné stonožce, kterou jsme několikrát za den míjeli na ulici, chyběl jen bezpečnostní provaz, jaký mívají jeselské děti, místo něj ji obmykala křučavá ruština české průvodkyně. Na zasněžené promenádě se naši Ázerbájdžánci tvářili i chovali stádně, lehce našlapovali s pat na špičky a pod černými zimníky jim ostražitě trčely lopatky. Ale my, co jsme s nimi bydleli pod jednou střechou a občas zahlédli, jak se kloužou po navoskovaných chodbách, jak sviští nahorudolu výtahem jako atrakcí na pouti, a hlavně slyšeli, jak si za tenkou zdí pouští z rádia do ucha echo světa /zatímco tomu kamennému v parku vyrostla k norkovému límci i bílá klaunovská buřinka/, my, kteří jsme tohle nejdřív náhodně a potom už pozorně vnímali, jsme nakonec poznali pod těmi jejich rozdanými maskami vzájemných hlídačů dychtivé rysy hledačů. Ale bůhví, co chtěli najít v tom oprýskaném lázeňském městě, za čím a proč sem vlastně přijeli. Asi, že ta jediná zdejší hogo fogo ulice byla v jejich prospektech vzpomínaná jako střed Evropy.

My jsme sem přijeli za vlastními vzpomínkami, a když jsme si je po

večerech zopakovali, vybyl časem čas i na tu družici, která k nám do údolí promítala fata morgánu z Nového světa.

Dřív se mi v představách Kanada jevila jako obrovitá lesnatá zem plná ramenatých dřevorubců, kteří při svých lidových slavnostech soutěží v tom, kdo nejrychleji vyšplhá na vršek borovice, při zpáteční cestě orube větve, načež si ten vítězný zatančí se svou uchechtanou manželkou sčlový medvědí tanec a pak dá pro kamarády rundu kořalky. V posledních letech jsme tu vyčpělou selanku oživila mladou generací, dcerami oněch medvěďů, dívkami zrzavými a lehkonožými, co vesměs studují pro potěšení v Torontu anglosaskou literaturu. Ale v tom slunném odpoledni, kdy v Calgary zažehla dvanáctiletá Robin olympijský oheň a družice tu událost ve zlomku vteřiny odpinkla do naší temné noci, jsem si připadala jako pacient probuzený z dvacetileté narkózy. Co se s tím světem zatím proboha stalo? Co je to za trhlou zemi, která vloží tradiční pochoďeň do ruky dítěte, a do jakých kasemat museli pořadatelé zamknout své odstrčené soudružky "abrhelové, aby jekotem nenarušovaly průběh slavnosti národů? Nebo je nikam nezavřeli? Snad to nakonec nejsou ty půvabné starší dámy v publiku, které, ať zasloužilé, si frivolně navlékly barevné bundy a očividně se spokojily tím, že z ptačí perspektivy představují jeden miniprvek v množině pětikruhů? A vrchol všeho - ta indiánsky zpívaná státní hymna! Je to vůbec normální? Nebo vy si snad dovedete představit, že by se při nějaké mezinárodní slavnosti nabídla světu naše hymna v rómštině?

/Když reálná událost přesáhne naši fantazii, když takzvaně nevěříme svým očím, znamená to něco velmi smutného, voní to Dušičkami, páleným podzimním listím a šumí to vzdálenou melodií písně, kterou si zpívá kdosi kdesi za kopcem, vítr k nám přinese potrhané cípky nápěvu, ale slovům už nerozumíme./

Před závěrečným přenosem z Calgary se náš secesní hotel skoro vyprázdnil. Ázerbájdžánci odjeli v autobuse naplněném lázeňskými oplatky a azurovou solí do koupele. Vraceli se do své krajiny, ke svým životům,

pod dohled téhož kamenného.

Malé červené lampičky s trofejními olympijskými světýlky v dlaních calgarských diváků prozařovaly soumrak loučení. U mikrofonu se střídali světoví řečníci, oči sportovních dam se leskly slzami, když starosta dostal děkovný zlatý řetěz, mnohý kovbojský klobouk tvrdě naražený do čela skrýval dojetím změkklé rysy. A pak se publikum v okamžité potřebě signalizovat světu svou otevřenou duší začalo rytmicky vlnit. Řady diváků s červenými světýlky v rukou vstávaly a po několika vteřinách zase usedaly, ten přírodní pohyb byl zvenčí neovladatelný jak mořský příliv, pochopil to i pan předseda olympijského výboru a pokorně čekal u mikrofonu, až to ty lidi přejde. Nakonec si všimli jeho vzrůstajících rozpaků a na chvíli se zastavili, aby mohl říct svou stručnou závěrečnou řeč, hned potom se však rozvlnili znovu v dětské touze a urputnosti vychutnat sílu chvíle vášnivě do dna.

Seděli jsme v širokém křesle starého středoevropského hotelu a olympijský plamen před námi klesal, slábl, zmizel a my zůstali potmě. Jen dole v parku dál svítily lampy, aby ten nakročený kamenný chlap viděl na cestu.

Jan Trefulka

J a r o   j e   t a d y ,

píšu, za oknem sněží, na plotě sedí havran a nedůvěřivě sleduje pohyby mé tužky po papíře. K havranům mám jaksi rozporný vztah. Jako romantik bych si přel mít pohádkového ptáka ochočeného, aby mi sedal na rameni, jako bývalý gurmán už léta sním o tom, že bych měl jednu tu černou potvoru chytit a uvařit z ní polévku, která je prý výtečná. Myslím, že havrani čtou mé myšlenky a jsou mimořádně opatrní. To, co vyhodí z okna naše ženské, seberou hned, ale ořechy, které jsem jim přichystal já, odnesl nějaký odvážlivec až po měsíčním pozorování. Kdybych si aspoň z těch ptáků uměl vzít příklad! Ale to já ne, musím se nechat nachytat na každou blbost, jako když Vaculíkovi slíbím, že také napíšu fejeton na téma "Jaro je tady". Vždyť sakra vím, že on to jistě napíše nejlíp, a on to taky ví, protože to už smolí pokolikáté. No co, udělám to jako on, podle jeho receptu:

a) něco z dětství a o příbuzných.

Marně si vzpomínám, že by pro mne jaro v dětství něco znamenalo. Zima, to ano, to bylo sokolské kluziště a čaj s rumovou trestí. V létě jsme jezdili k příbuzným na Vysočinu, s košem plným naškrobeného prádla, protože i na venku jsme museli demonstrovat úřednický standard rodiny. Strýc s tetou vyráběli dětské botičky a celé stavení vonělo kůžemi, popem a olejem, v přístěnku chrochtalo prase a mečela koza a neobyčejně krásně vyl mohutný brus, kterým jsem na zlost dospělým pořád točil. Na podzim zas tatínek běhával po polích s draky a opékal pro mne brambory. Jaro nevím.

b) Něco o učitelích a kamarádech.

Myslím, že jsem nikdy na jaře neměl ani kuličku, natož celý pytlík, a duhových. Ta hra se mi udála příliš složitá, každý by mne obehrál, nebo by mi silnější hoši kuličky ukradli a ještě by mi natloukli. Zato jsem měl už tenkrát vlastní knihovničku a knížky, které jsem si do ní přisvojil, poznám dodnes: jsou zhanábené mým podpisem, adresou a pořadovým číslem z dětské tiskárny. Kdepak jaro. Nebo přece? Vzpomínám si, že podle našich správných učitelů - pánové Dvobođa a Pospíšil byli aktivními členy PSM - museli všichni správní kluci na první jarní den přijít do školy v krátkých kalhotách. Nosily se sice tenkrát až po kolena, ale stejně jsem z té skautské jarní kúry onemocněl: oteklo mě zápěstí, obalené světrem. Na mou duši si nic nevy-mýšlím - ani to, že jsem celých pět let v obecné škole seděl v jedné lavici s Vlastíkem Netrefou. Páni učitelé měli smysl pro humor, a tak nám nezbylo nic jiného, než se skamarádit, třebaže já jsem byl už tenkrát soudkovitý a tudíž neprůhledný, kdežto můj soused naopak hubený až k průsvitnosti. Když jsem ho viděl naposledy, byl vedoucím papírnické samoobsluhy. Přece jenom bylo to dávné sousedství k něčemu dobré: vymámil jsem z něho balík hajzl papíru.

c) nakonec trochu filozofie.

Jaro je tady, dvacáté od toho jara, kdy jsem i sobotY a neděle a zpěvavé podvečery probendil na nekonečných schůzích. Nelituju toho. Nevěřím, že by moudrost mohla být v racionálních rozvrhu života, v úzkostlivém sledování má dáti-dal, v bedlivé ochraně vlastního talentu i prospěchu. S údivem pozoruji, že to, co jsem ze sebe vydával s pochybnostmi, s úzkostí, se zoufalstvím v srdci, ať to byly všední lidské skutky nebo literatura - to se po čase ukázalo jako smysluplné a snad nejenom pro mne. Co jsem si naplánoval, předem zvážil, od čeho jsem si sliboval jistý úspěch, to skončilo zpravidla když ne

fiaskem, tedy jako parodie mého ~~x~~ původního úmyslu. A co když je to víc než individuální zkušenost, co když všechny lidské věci, které začínají sebejistotou a dají se jí unášet, končí tragický a uboze, neomylnými proroky počínaje a sociálními, vědeckými a technickými revolucemi konče? Napadá mi, že to, co novému mocnému muži ve světové politice získává sympatie i v "nepřátelském" táboře nejsou ani tak jeho mírové návrhy, jejichž praktická hodnota je zatím téměř nulová, jako to, že si troufnul začít svou cestu s nepatrnými jistotami, s takřka žádnými recepty - a že to také otevřeně říká.

Jaro je tačy a dokonce soudruzi, kteří nevěří na Ježíška, očekávají od osmičky v letopočtu zázraky. Nevím. Kdyby byla jedna, ale ony jsou dvě. Plus osm, minus osm rovná se nula - a nula od nuly pošla, to je vidět. Naše vrchnost je stále ještě zakutá, na rozdíl od pana Gorbačova, ve svých ubohých jistotách a nad realitou československé perestrojky pořád ještě vysoko vlají prapory nedotknutelných koryt, která plují nad českými luhy a háji, nad zasranou Vltavou a Moravou i nad Tatrami jako vesmírné koráby.

V Brně 12. března 1988.

/Fejeton/

Ne že by se nelhalo v průběhu celého roku, ale na začátku jara se lhaní hůře snáší, je více proti přírodě. To, co si mezi sebou začali říkat kosi, zní velmi pravdivě. Už v lednu jsem viděl, jak jsou pravdivě nalité pupeny rybízu. A oni lžou a budou vystupňovaně lhát až do srpna a pak normálně až do konce roku. Co z toho, že jaro je ta-
dy?

Nedávno nám pořád slavnostně opakovali, že přes všechny chyby a omyly jsme před čtyřiceti lety vstoupili na tu nejsprávnější cestu. A o výsledku pak sami říkají ty nejhroznější věci. Kdyby na to měli, nakoupili by všechno nejraději v zahraničí, protože sami už neumíme pořádně nic udělat. Odpustil bych jim details, kdyby se našel aspoň jediný, kdo by řekl: Dobře, vy nové generace, když pochybujete o tom, že to byla ta nejsprávnější cesta, sedněme si a klidně si spočítejme, co jsme na té čtyřicetileté cestě dostali a o co jsme přišli, srovnajme se třeba s takovým - Singapurem. Kdepak, nikdo takový se nenajde. Jsou jak kluci, raději lžou, než by přiznali, že rozbili okno.

Je to k nevíře! Sejdou se státu oddáni církevní hodnostáři - a lžou. Prohlašují, že se jim vede dobře / o tom nepochybují/ a že všechna náboženství pod vedením ateistů vzkvétají. Když lžou kněží, nemůžete chtít, aby z donucení nelhali i jiní lidé.

Otevíráš noviny s vědomím, že v nich najdu povinný příděl lži. Jen jsem zahládl název článku o "zelené brožurě Bratislava - Nahlas, hned jsem věděl, že se setkáš se lží. Lež kapala z řádků a srážela se na ubrus. Vypadá to tak, že nad ekologickými katastrofami smějí u nás lamentovat jenom vládní činitelé. Když dělají totéž z vlastního děsu a z vlastní iniciativy občasé sami, jsou obviněni z kontrarevoluč-
ních rejdů. Autorka lži sáhla po metodě, kterou před desíti lety novi-
ny vyřizovaly Chartu, odsoudila "zelenou brožuru", aniž by se zmínila

byť o jediné konkrétní věci z jejího obsahu. Naše glasnost je jak řeme
Mnohem obsáhleji se předjarní lhaní zabývalo tajnou církví, v
bratislavské Pravdě byly o tom tři články, v RP zřejmě ^{zhlédání} k menšímu poč-
tu českých katolíků dva. Lhali o všem možném, ale hlavně o rodině Čar-
nogurských. Já tu rodinu znám, a tak to mohu posoudit. Vím lépe než oni,
kdo je Pavel Čarnogurský, vedl jsem s ním dlouhé debaty po cestě kolem
Dunajce. Byl - držte se - autonomistou, stoupencem Andreje Hlinky, pří-
telem a spolupracovníkem Sidorovým, poslancem Slovenské republiky a je-
tě vším možným. Je však i mužem, který kriticky a s filozofickým nad-
hledem zhodnotil vše, čeho byl se svým národem svědkem za všech těch
převratných dob. Vím, o čem mluvím, když říkám, že bychom si mohli přát
aby všechna naše těžkopádna překonávání minulosti vedla k té toleranci
a laskavosti, které jsou vlastní Pavlu Čarnogurskému. Nedávno mu bylo
osmdesát a ty lži v novinách dostal k narozeninám. Urážejí ho proto, že
jim jeho duch nezapadá do průměru, na který jsou zvyklí, urážejí ho,
protože se nebojí, upíná se již jen k jednomu Soudci, nic neskrývá a
všechno si pamatuje. Lžou o něm, protože nemají úctu ani před stářím,
ani před rozumem ani před vzdělaností. Chtějí proti němu poštvat so-
ciální závist, prý pokácel bez povolení stromy a postavil si dřevěnou
"vilu". Říkají to tak, jako by už před padesáti lety patřily všechny
stromy jim. Byl jsem v té "vile" ze dřeva, je drsná jako kraj, ve kte-
rém stojí, zábly mě v ní pořád nohy. Nikdo ze lhářů, kteří si mezitím
postavili hrady a zámky u řek, rybníků a přehrad, by ji nechtěl.

Znám tento způsob lhaní jako své boty, a přesto mám vždy pocit,
jako by z něho i na mne padala hanba. Asi proto, že je to vše psáno ja-
zykem, který je i mojí matřeštinou. A proto se nemohu rozhodnout, zda
je to lhaní jen jejich hanba, anebo hanba národní. Neměli bychom se s
tím vším někam ukrýt, aby na nás nebylo v Evropě vidět?

Korunou všeho, co mě zavaluje předjarní hanbou, byly dvě ukázky

z paměti Vasila Bilaka, které uveřejnila Pra-va na nedělu. Bože, co všechno je tu vylíčeno! A možná i pravdivě! Především ubohost politických tahanic, ponižujících intrik a nad všechno povýšených osobních ambicí, nekonečně vzdálených od všech socialismů, komunismů a především od národních zájmů. Čtenáři jsou fascinováni, protože Bilak s prostoduchostí sobě vlastní dokonale strhl majestát s politických dějů šedesátých let, které nám byly předkládány div ne jako dunivý pechod dějinných zákonitostí. Autor popisuje grotesknost politického tance okolo Novotného tak otevřeně, že k němu poprvé v životě pociťuji cosi jako profesionální spisovatelskou úctu. Přesvědčivost scén je skutečně výrazná, vidím přímo před očima, jak Novotný v úzkosti a strachu před atentátem prchá z místa na místo, jak vyzunkne vodku paní Chudíkové, protože nevěří vínu, které mu nalil slovenský číšník. Vidím je, všechny ty vůdce, kteří se vzájemně dávají sledovat bezpečností, jak debatují do rána, bez sebe dychtivostí a očekáváním, komu vynese historická chvíle větší žvanec moci. Když jsem před léty psal o tom, že se mi velké dějiny často jeví jen jako umělým majestátem zahalená sublimace malých dějin průměrných a podprůměrných lidíček, netušil jsem, že mi poskytne tak účinnou demystifikaci moci právě Vasil Bilak. Životopisci Borgiů jsou proti němu jen konstruktéry mýtů. Pociťuji k němu skutečnou vděčnost, ale nejsem si jist, že sledoval svým psaním právě tento cíl.

Rádost z nového díla však nestírá hanbu, kterou pociťuji při pomyslení na ubohost politické kultury, s níž se národu, který si kdysi o sobě toho tolik myslel, vládne desítky let. Kozčiluji se nad lhaním a když se dovím něco pravdy, je mi ještě hůře. Třeba se na jaře dopracuji proti své povaze k tomu, že přestanu číst noviny, poslouchat rádio a dívat se na televizi. Mám konec konců i jiné věci na práci, mohl bych třeba číhat na krtka, který mi po šířce i po délce rozryl trávník. Ludvíku, jaro je tady!

Ivan K a d l e č í k

A_je_tu_jar

(besednica)

Z okna sa vidím od písacieho stola voči oblohe. Korene hlboko v zemi, ešte aj tie si zreteľne vidím na Albrechtovej Dürerovej medirytine Rytier, Smrť a Diabol. K nebesiam ruky sa chvejú keď je vietor vánok víchor prsty ramená halúzky konáre prsty. Lístie mi na jeseň padá, lístie mi padá, až k zemi padá ihličie pre tých, čo budú. Len nedávno som napísal tú víziu, že budem stromom, a už som predbehnutý: urobil tak minulý lesník, švagor mladší. Aj v pokonné Vianoce, na Štedrý deň ráno som s Jurkom, lesníkom budúcim, odrezal v záhrade z radu smrečok, nech izba zeleným jasom svieti, zeleným svetlom jasá. Príde ti vtedy na um, že izba je pre strom hrobom a kvíliace pílenie smrťou? V živom plote ostala medzera. No synovi vravím, nevaďí, na jar dosadíme, ujo ti sadenice prinesie. Neprinesol. Začal sa pozvoľna meniť sám na strom z povolania (kto ho povolal?), už nekráča, len nehybne dýcha: veď kto daruje kyslík planéte? kde nájde úkryt chvejúca plachosť zveri? Les rastie pomaly, búrka ho zničí v okamihu. A predsa. Chrániť les, spomaľovať - azda aj márne - skazu, pri jeho raste bdieť je ako písať knihu. Lebo sú, čo stromy slovom či skutkom pokorne bránia pre človeka; a sú - koristne spítajú do ničoty. Ktorý z nich pretrvá? Kto bude večnejší?

A v zelenajúcom sa širokom južnom poli pustom pri Leviciach svätý Ján Nepomucký, osamelý, na kamennom podstavci. A stará vrba reumatická mu robí dáždňík so slnečníkom jak bez nádeje. Veď všetko je švindľ, nepravosť, falzifikát: len vo víne je

opravdová voda (naozaj?). Do výšky čela najmenej je Ján ohradený železnou konštrukciou, zamrežovaný, chudák. Ja viem: aby mu nejaký vtipný loptoš nenamaľoval fúzy, aby mu bezcitný traktor kombajn nepolámal končatinu, aby mu nejaký lapaj neukradol trňovú korunu, aby mu nejaký funkcionár neukradol svätožiariu z hlavy. Ktorá strana mreže je tá správna a kto je tu vlastne zamrežovaný? Z Jánovho hľadiska, z miesta jeho a vrbinho pohľadu sme za tými mrežami všetci my ostatní. Osirelá vrba, opustený Ján: asi vy máte pravdu.

Satanášovi, diablovi, ba ani štátu nepredám svoju dušu. Už ju má iný. Hľadal som sekvoju, ale našiel som len orech menom Jozef, ktorý som zasadil v jednom fejtóne asi pred desiatimi rokmi. Má sa k svetu. Už aj čosi zaračil azda aj vďaka mojim deťom: keď boli ešte veriace hocičomu a také malé, že snehu mali po krk, v každý Štedrý deň (vlastne slnovrat, neviditeľný počiatok jari) som ich poslal k stromu, nech ním potrasú a vražia: Dobre roď, dobre roď! Tak som ich učil, podľa Alberta Schweitzera k úcte a súcitu ku každej forme života (jediný možný humanistický princíp: veneratio vitae). Kde je dnes úcta a pokora voči mravcovi a včele, keď nie je ani k človekovej dôstojnosti? Nás nikto nemá rád okrem policajných orgánov, ale ani tie nás nemajú rady (Ilf - Petrov: Dvanásť stoličiek).

A teraz, keď Jožo začína mocnieť v páse a rozhodnosti, keď ma prerástol azda aj intelektuálne, už som len čakal, kedy mu v žilách začne prúdiť jarná krv nečervená. Potom štepárskym nožíkom do kôry dva pretínajúce sa rezy v pravom uhle. Odchýlim, odškerím hladkú sivú kôru a vložím do nej palec ľavý - od srdca, tým istým nožíkom a spôsobom na brušku narezaný do tvaru kríža. Narušenú kôrku (chleba?) uzavriem, vrátim späť,

zalepím čím rýchlejšie, nech krvavá miazga nevysychá, nech sa nič nestratí v nepriateľskom vesmíre (Ph. A. Paracelsus: Panpsychizmus, zv. 1, s. 988). Získal som tak nádej, že umriem zdravý. Za pokus to stojí. Uzavreli sme bratstvo duší.

Vymenili sme si s Jozefom životné sily, podopreli sa, prúdi medzi nami energia. A nech mi odpustí, ak mu narastie nádor, bez poriadku a zákona rozbužnené tkanivo, rakovina, ktorú denne vdychujem, požieram aj v mrkve, cítim, počujem a vidím v metajazyku masmédií bezmocne. Ani on to nemá ľahké, zo zeme, vzduchu, vody čerpá podstrčený jed. Ale v spojení si možno skôr pomôžeme. Veď je mocnejší než ja a mladší a dlhšie žijúci, a keď mu čosi cudzie narastie, odpílím a ošetrím; má väčšiu schopnosť regenerácie suchých ratolestí a lepšiu pamäť letokruhov. A možno aj z neho čosi do mňa vtečie: mohutná stálosť, túžba po výšinách a svetle, žírne jadro v tvrdej škrupine - úroda, a pokoj, pokoj, ticho.

Takto čudne som začal jar svoju päťdesiatu. Veď uvidíme. A koho zaujíma ďalší vývin pokusu o lepšiu inosť, správu ochotne podám. Alebo nech sa príde pozrieť na orecha Jozefa. Ak by som náhodou nebol doma, Jozef postáva v rohu mojej záhrady pri komposte. Vlastne pri hnoji. No a?

Marec 1988

A brněnští přátelé mi rovnou řekli: Jak ty se opovažuješ psát! Co chceš říci v tak těsném stínu Mistra, co si troufáš tak podstatného dodat. Přihřát se na výsluní? Smekni v uctivosti klobouk jako my všichni. Přeci dost slávy z toho máš, že mu můžeš čistit boty a chodit pro pivo. Přeci platí, že ten odvar slavných otců už stojí za bačkoru. Snad kromě Hurvínka.

Brněnští přátelé mají pravdu. Lačku, přes niž bych hňácnul do měkkého, výš nepostrčím. Tužka by mi měla trpknout v ruce a slovo na jazyku. Psací stroj měl by se navždy zaseknout ve zmijím uštknutí. S upoceným rukopisem mám šanci leda v nově vznikajícím vídeňském vydavatelství, které hodlá vydávat vše, co bude dodáno. Má se jmenovat Grafoman, nebo tak nějak. Ale umím si to představit - vydají všem kromě mě. Nemám, co bych podstatného řekl, ani nepíšu z rozkoše psát. Jsem dál. Už samotným přístupem k materiálu.

Tatínek, než začne psát, dobře se rozhlédne. Pohledem poměří celé panorama, všimne si švu, kde skutečné - zbytky brnění, ohořelá dřeva, rozpáraná bota - přechází do malebnější polohy iluzivně nanesené na plátně. To mimochodem; během hledání hodně dřevitého, kazového a již papírenskými válci pomachlaného papíru. Přesně ho najde, zmetka, pobudu na nic hodného, a opatrně ho natočí do stroje. Zde ho nechá tři čtyři dny uležet v sevření kolem mastného válce, aby papír z válce nasál všechny myšlenky již dříve vyslovené. Aby s každým nemusel začínat znovu. Až je papír dostatečně připravený, to už se jinak splihlý konec nepatrně pozachvívá, začnou na jeho povrch, tři centimetry od ležého okraje, dopadat dobře mířená slova, popisující nikým nepovšimnutou helmici, opodál se válící, která k našemu ohromení odkrývá celý podvod panoramatický. Přitom nevhodná slova kultivovaný papír prostě nepřijme a ihned je písmenem "x" škrta. A tvůrce? V těch chvílích, dobře o tom vím, se Tvůrce klene mnohem výš, než je hlava Mistrova, ovládající jenom tu mechaniku.

Já tím, že roztápím v zimě troje kamna, nemám doma papír žádný. Z práce po svazečcích ukrádám krásný hutný křídový, jímž topit byl by hřích. A večer a v noci tento pyšný lesklý papír svobodně a bez rozmyslu popisuju, trestám ho na hloupém válci, též hrubých chyb hojně v pravopisu využívám, a též moje žena Marta.

Toto že čtete, je díky dosavadnímu mírnému průběhu zimy. V létě se nepíše, topit není potřeba, a také je práce kolem domu. Ano, mají pravdu brněnští přátelé, literární přínos nebude veliký. Ale měl by se ocenit plod vydobytý způsobem spravedlivým, dobrým a jistě i spásitelným. To jenom na okraj, než začnu s fejetonem.

Z jara mám nejraději jeho úplný začátek. Skoro předjaří, kdy ještě na stinných stránkách jsou zbytky těžko rozpustitelného černého sněhu, kdežto na slunných je už zřetelně rozpichují čerstvé výhonky kopřiv a budoucího bodláčí. Tehdy myslím na celkovou nápravu světa, na absolutní dobro, které se má na základě mých činů lavinovitě rozšířit. Protože psáním se nic nezlepší, psaní je obrazem bezmoci. Až do krokusů trvá období, kdy jsem celý prochnutý věcí dobročinnou. Slibuji lidem, že jim postavím komín, pilíř, omítnu dům, nakreslím garáž a aktivně poradím s kanalizací. Ale s jednou podmínkou: bez honoráře, zdarma. A oni ať oplácejí jiným stejnou mincí. Ať předají dál. Říkám jim, že jediné tak jde přebudovat vztahy a vzpřímit lidem hlavy. Taky jim říkám, že bych i v práci chtěl jednou pracovat zdarma. A vidím-li na kostele upadlou římsu, hned bych ji opravil. Mně není nic zatěžko. I toto, žasnou oni.

Mezi přítelem Otmarem, dobrým sochařem, a naším panem farářem, dobrým farářem, se mi podařilo domluvit ušlechtilou věc: Pan farář souhlasí s tím, aby Otmar v kostele instaloval netradiční křížovou cestu, vlastnoručně odlitou z mosazi, stříbra a olova, pojednanou nefigurálně a poněkud abstraktně na základě vlastního konkrétního prožitku z kriminálu. Jiní faráři vůbec nepřipustili, že by na tohle téma mohl padnout taky takovýhle pohled. Pouze jedno našeho pana

faráře zarazilo: že za to Otmar chce sto čtyřicet tisíc. On čekal tak dvanáct. Přeci nemůžu pořádat sbírku u lidí, jimž se to vůbec nebude líbit, řekl s obavou v hlase. Vy dejte čtyřicet a já dám sto, namítl jsem pohotově, protože by mě mrzelo, kdyby kvůli penězům z věci sešlo. Chlapče nešťastný, řekl a smutně pokýval hlavou.

Mně se to tak smutné nezdá. Je tu sice rozpor mezi dobrem, které se k vám už lavinovitě šíří, a slíbeným obnosem, ale ještě by měl ležet na polích starý sníh. Dost času, než rozkvetou ocúny, než se bude platit. Sáhnu hlouběji do svých zásob. Psaní. Ano psaní. Pak že na nic není.

Když rozkvétají ocúny, to je mi už smutno. A těžko. Jaro jako by se navždy kamsi propadlo. Marně hledáš zbytky starého sněhu. U kopřiv povislé listy, bořláků suché. Od ničeho k ničemu chodím s hlavou svěšenou. Ano, jak ~~x~~ jsem mohl něco takového, a celým srdcem, smutně dumám, a lidé dotírají. Sliby, sliby a sliby. Bezmezná dobrota!

I pohádky jsou blíže pravdě. No teď už to nestihnu, i kdybych si ruce urval! křičím přes plot. A dál nerozhodně stojím, nevěda, co říci, protože nic nemá cenu rozdělovat. A ke všemu, tohle se teď lavinovitě šíří. V noci se ani spát nedá, jenom se zpocený převaluješ, a komáři už zalézají do sklepa.

Uprostřed noci vstávám, něco mě puří, usedám ke stolu, k psacímu stroji. Kdekdo teď v noci vstává, aby ve slovech obrazil svou bezmoc. A zase slova a slova. Ulevit si. Aspoň se nějak odůvodnit, proč tu jsem. Snad příprava na zimní topné období.

Ale nesuďme přísně. Nebuďme zachmuření z toho, co nás obklopuje. Tvář rozjasni v radostný škleb. Jen považ: Ten dobrý úmysl pořád je. Je trochu vzadu a nezřetelný. Též dobro skoro absolutní a přímé pohledy z očí do očí se tam krčí, pozasuté. Za křížovou cestou někým těžce prožitou.

březen 1988

Jaro je osobní dar zeměkoule nám, lidem chladnějšího pásma. Zvířata a rostliny by jistě daly přednost rovnoměrnému běhu životní síly a osudu, bez těch zimních poklesů a přerывů. Nás lidi však zima naučila mnoha řemeslům i ctnostem, a vůbec nás drží v pozoru celý rok. Její úkoly nesvobodno odkládat. Rytmižuje budoucnost, ba říkám si, či právě ona nevzbudila v člověku pojem budoucnosti. Vychovala v něm vytrvalost, podnikavost a myšlení. "Jsem psancem až do mužných jar, / protože jsem Seveřan. / Mám tvořivého, nezlomného ducha, / protože jsem Seveřan..." napsal kdo - básník Tomáš Baťa.

Jaro je úlevou po zimě. V poušti šedých plískanic či táhlých mrazů je cílovým bodem, "časem zaslíbeným". Když se po zmrzlé pustině zatočí teplejší vítr, hned kde se zdálo mrtvo, povstává život. Najaře se pokaždé dovídáme, že smrt není poslední slovo. Sladké jaro jako by dávalo naději i našim hrobům. A jestliže se Země jednou opravdu vychýlí ze své dráhy a zamíří do pustin tmy, tu člověk cepovaný zimou a odměňovaný jarem bude na ní, zmrzlý, čekat na vzkříšení ptáčků a trav. Všimněte si, že v každém katastrofickém románě a divadelním kusu o konci světa nechá si autor pro nás nějaké zapomenuté nemluvně, poslední ženu či aspoň její telefonní hlas, ztracený v mrtvém veleměstě. Proč? Přece aby i další autor měl z čeho začít spisovat!

Jaro v přírodě působí na lidi tak mocně, až zapomínají na jeho přírodní význam vedle významů symbolických. Jaro, jaro! křičí výlohy obchodů, plakáty a kameloti, a mají na mysli dámské pláště, turistické zájezdy a takzvanou matějskou pouť v Julděfuldě. Kdo však by chtěl Pražany poctivě upozornit na jaro, ten by do výlohy Domu módy vyvalil bagrovou lžičku zeminy, aby tam krásně ožívala mrvením červíků a broučků. V Domě potravin by nechal kvočet na slámě slepice, aby se k velikonocům vyklubala přírodní kuřátka. Podobných nápadů našlo by se víc, mám zrovna jeden také výborný, pro Leninovo muzeum: každé

ráno by speciál Aeroflotu přivážel čerstvého ruského sněhuláka, aby tam veřejně tál. Hned by se našim kosům lépe pískalo!

Vidíte: i český fejeton se už dle staleté tradice víc obírá jarem jen obrazným: i když začne s ptáčky, stejně skončí u jarního zasedání parlamentu! Jako by samo jaro nedávalo dost látky. Proto já se letos budu s úmyslnou prostotou držet jara v přírodě a ani slovem nezavadím o Pražské jaro 1968.

Přírodní jaro nevykřikuje a dělá. Ono stěhuje ptáky a mění nosnost krátkých vln. Na Vltavě zvedne o dva metry hotel Albatros. Splavuje české igelity do Německa, správně. Otvírá studánky petrklíčem, ale hlavně přirozeným způsobem blbne lidi: "Jaro, tvé jméno je žena!" píšou pak na obchodní dům Kotva.

Jenže toto jaro, až konečně přijde, bude asi trochu zklamáno uvítáním: od vánoc se motá mezi dveřmi, a přichází, když mnozí z nás ještě čekali kus pořádné zimy. Ne, ani jaro nevyzní bez správné zimy. Teď si jistě mnozí lámou hlavu nad naším kanadským nezdarem, ale mně je to jasné: jaká zima, takový hokej. Přírodní jaro, na rozdíl od umělého, nedá se předstírat, ale ani zastírat: voda rozmrzla, musí téct. Už proto nepatří Pražské jaro 1968 do tohoto fejetonu: šlo ještě v srpnu zastavit! Proto já jsem s básnickým jarem opatrný: nepatřím k lidem, co čtou jarní noviny, a už slyší trávu růst.

Minulý týden vysílala ostravská televize pořad o lidech nejvíce ohrožených ejdsem. Mluvili narkomani, homosexuálové a prostitutky. Na mě to působilo strašidelně. "Nebojíš se půjčovat si stříkačku?" ptal se reportér chlapce, z něhož bylo vidět jen obrys. "My si věříme," odpověděl, "my jsme kamarádi". Nemohl jsem se rozhodnout, co mi vadí víc: zda narkomanská ubohost, nebo televizní drzost. Čím je dotlačili k řeči? Teplý hoch na stejnou otázku řekl s odkrytou tváří, že svou ochranu před hroznou nemocí vidí v čistotě sexuálního styku a věrnosti partnerovi. Žasl jsem, styděl jsem se a říkal si, že nejsem asi dost veli-

ky, a kdoví, zda jsem normální, když mi to celé tak vadí! Určitě tedy toho večera poskočila televize kus dopředu: svým směrem.

Potom přišel dojem největší: měli tam, a já nevěřím, že s nimi šla dobrovolně, přírodní prostitutku. Bylo zvláštní, až úžasné, vidět v televizi kurvu, která slouží opravdu tomu, o čem mluví, a nevynáší se přitom nad námi svou úlohou. Ukazovali jí tak, že z obličeje byla jí vidět jen skráň, výběžek úst a nos. Ptali se jí, odpovídala nerada, bylo mi jí líto. Nejprve, zda to dělá za peníze. Ano. Zda vystřídá hodně mužů. Ano. Ale dodala, chudina, že má jeden stálější vztah: je to cizinec, který za ní přijíždí... už jsem myslel, že je přece jen politická, ale další její odpověď to vyvrátila. "Nebojíte se, že se právě od něho nakazíte?" Odpověděla správně, jak televize potřebovala: "Já spím přes gummy." Aspoň to kdyby dělaly politické!

Byl jsem vším tak pohoršený a rozčilený, až jsem se na sebe zlobil: jsem já připraven na nějakou "glasnost"? Vždyť oni opravdu a konečně mluví o tom, o čem mluví lidé, a tak, jak oni mluví. Konečně vstoupili pravdivě do rozhovoru na jedno téma! Lidé však nemluví jenom a nejvíc o ejdsu! Co přijde dál?

Představil jsem si příští pravdivý pořad, ostravácky drsný: Zády ke kameře sedí muž, z něhož vidíme jen ucho a nějaké vlásky. Reportér se neuvěřitelně ptá: "A když vás odvedli na neznámé místo, nebál jste se, že vás zabijí?" Muž odpovídá: "Napadlo mi všelicos..." - "Takže jste raději podepsal." Muž cosi šeptne a reportér ho požádá: "Můžete se obrátit ke kameře a opakovat to?"

Ne, ne! To bych asi nesnesl! Bylo mi by mi ho jistě také líto. Nejsem připraven na tak rychlý postup jara. Vstávám a jdu k oknu. Šedá obloha venku valí nový sníh. Krásně to uklidňuje.

/Březen 1988/

JAN KŘEN

Úvodní slovo

k diskusi o pojetí českých dějin 6. února 1988

Zpráva o stavu problému pojetí či smyslu anebo filozofie českých dějin v historické vědě musí samozřejmě vycházet z jejího celku, jak tvořeného vědou státní /či státně koncesovanou/, vědou nezávislou /či vyloučenou a nezaměstnanou/ a vědou exilovou. Je to ovšem - poctivě řečeno - víc postulát než realita: komunikace mezi nimi jsou minimální, narušené a v nejlepším případě probíhají oklikami, někdy až podivuhodnými. Historikové ze státních institucí se až donedávna opatrně stranili samizdatových či exilových historických publikací a teprve v poslední době se tu projevují první příznaky změny. Důvodem nebyly však jen obavy: vědecký přínos druhých větví české historiografie je také omezený, a to právě na místech nejcitlivějších. Mezi historiky stále ještě převládá sklon dát přednost objevu nových faktů před objevem nových myšlenek; a zde je největší zábrana pro nekoncesovanou vědu, která prakticky nemá přístup do archivů, k literatuře, na zahraniční vědecká fóra atd.-: jakoby profesionálnímu malíři nechali jen školní čtvrtky a pastelky. Navíc rozsah nezávislé vědy není velký - značná část ze stovek vyřazených rezignovala a činných zbylo nanejvýš 15-20 historiků - podobný počet vyhlásil pověstný mistr popravčí české historie V. Král na počátku sedmdesátých let za hlavní nebezpečí, jež musí být zlikvidováno. Do jisté míry podobné je to i v emigraci. Jen několik málo exilových historiků se může uživit bohemistikou, která je v tristním úpadku - není divu, při restrikcích hraje politické konjunktury velkou roli a Československo je malé, nezájímavé, ba odpudivé. Ve sporé exilové historické literatuře silně působí orientace na tamní čtenářské publikum a jeho nostalgie; těm vycházejí vstříc práce tak říkajíc starovlastenecky či staročesky laděné. Exilovým komplexům zase vyhovují dílka nejednou až frivolně kritická či negativistická, často domácí provenience. Vskutku závažných historických přínosů tu přemíra určitě není, a když, pak v publikacích cizích a cizojazyčných.

Tento ne právě utěšený stav předurčuje v nemalé míře i stav problému, který má být předmětem této diskuse. Ve státní vědě se tento úkol vyznačuje v podstatě absencí, zčásti ze starých cechovních předsudků k teorii a filozofii vůbec, ale hlavně z důvodů vnějších, řekněme přímo: politických. Celistvé pojetí dějin zahrnuje totiž nutně i dějiny nové a nejnovější, především 20. století, kde kritický přístup - a jaký jiný může mít smysl? - se prostě nepřipouští. Dokonce i vědci na okraji struktur, pro něž se ujal termín šedá či střední zóna /zóna mezi státní a nezávislou/, se této věci vyhýbají: podle povolaného úsudku prý pozoruhodný Mackův nárys českých dějin, publikovaný ve Francii, ukončil autor pro jistotu r. 1918. A většinu oficiálních historiků nejnovějších dějin tvoří žel osoby vědecky nicotné, režimní propagandisté, jejichž díla jsou stejně jen řídká, a to jak svým počtem, tak i svým obsahem. Je pravděpodobné, že i zde jsou talenty, které se ještě v produkci neprojevily, ale soudě jen podle ní, lze tu historiky vskutku vědecké úrovně spočítat na prstech jedné ruky /možná dvou/. Také jejich díla jsou povětšinou pokažena nejružnějšími kompromisy anebo únikem k pouhé popisnosti, která samozřejmě pro hlubší teoretické a syntetické myšlení žádnou nadějnou základnu neskýtá.

Ve starších dějinách je situace ovšem podstatně lepší, vnější tlaky tam nejsou tak citelné, dozor ne tak dokonalý a obeznalý a osobní a politické účty možná ne tak křiklavé. Také už tu ustoupily někdejší předsudky vůči zobecnění a teorii a objevují se dokonce pozoruhodná díla tohoto druhu, která snesou evropské srovnání a vynikla by asi víc kdyby nebyla psána česky. Ovšem odmyslíme-li si potřebnou dávku intelektuální a hlavně občanské odvahy, jakou celistvé pojetí dějin vyžaduje - a v popisu práce medievistiky se s takovými vlastnostmi nikdy příliš nepočítalo - , neskýtají samy starší dějiny dostatečnou základnu k velkým zobecňujícím konceptům.

Jeden motiv úniku od takových koncepcí je ovšem nutno seriózním vědcům ze státních institucí připsat k dobru: odpor k nim je také obranou před režimní historickou doktrínou, která je pečlivě hlídána.

Její východisko je notoricky známé - Nejedlého Komunisté - dědici pokrokových tradic. Přes vědeckou pověst svého původce to byla ideologie, vědecky dáma sice s lepší minulostí, ale už neplodná. Pokus o omlazení této staruchy, podniknutý v 70. letech byl vlastně analogií někdejší primitivní pobělohorské rekatolizace, která po "ohavné rebelii" usilovala o obnovu českých dějin výlučně jako dějin Katolické Čechie. "Rekomunizace" 70. let usilovala o obnovu dějin jako dějin "rudé Čechie". Výsledek byl stejný jako kdysi: nejlepší čeští duchové pobělohorské éry, první Balbín, nebyli ani při nejlepší vůli schopni se s tímto záměrem ztotožnit, a tak se záměr postupně rozpadl. V 70. letech se to všechno opakovalo, jen ještě na nižší úrovni a rychleji: z dějin revolučních a dělnických hnutí zbyly dějiny socialismu, z toho pak dějiny KSČ, a z nich záhy už jen propaganda právě vládnoucího panovnického domu, kde se vědecký přínos objevuje zřídka a spíš nedopatřením. Dnes je z historické doktríny režimu zmatený mišmaš, který se samozřejmě základem koncepce s jakýmsi takýmsi myšlenkovými kvalitami stát nemůže: to neznamena, že by časem nějaká koncepce nemohla vzniknout, ale dnešní původci se v ní se svými záměry neshledají.

Odtud, ze státní vědy se tedy iniciativy k celistvé koncepci českých dějin nebo, chcete-li, k jejich filozofii či smyslu sotva dočkáme. To, co máme k dispozici, jsou návrhy, které ve svých základech pocházejí z minulosti. Nemám-li překročit únosnou časovou míru, musím se tu omezit jen na zkratku tak zkrácenou, že se stydím - něco snad řekly materiály, které jsme připravili.

První je - řečeno víc než zjednodušeně - pojetí konzervativně katolické, které zdůrazňuje konzervativní vrstvy a katolicismus za základ českých dějin a za nosné dějnotvorné epochy považuje dobu karlovskou a baroko - s nadějí, že ji poslední článek eventuální triády možná teprve čeká. Řada jmen jejích historických tvůrců není dlouhá: Tomek, Rezek, Pekař a jeho následovníci. Vědecké osudy neměla šťastné: myšlenkově sterilní austrokatolicismus neměl v českém prostředí velké duchy a z poslední habsburské éry se také těžko dala

vydolovat nosná česká dějinná tradice, která by působila strhujícím způsobem. Skutečná vědecká tvorba tohoto druhu začíná až Pekařem a má jen složité pokračování na sklonku I. republiky a na počátku Protektorátu, a pak ještě kratičké po r. 1945. Od té doby katolická a konzervativní historie živoří na okraji vědy, tu a tam v exilu anebo samizdatu. Skutečně velké vědecké výkony zatím podat nemohla a bez profesionální výbavy sotva podá. Produkce katolické teologické fakulty, pokud jsem si mohl udělat zběžný přehled, se bohužel nevyrovná produkci profesionálních dějepisců evangelických. Tím vůbec nechci nad katolickým pojetím dělat kříž: podrobnější náhled do oficiální produkce - jména bych snad neměl z očividných důvodů uvádět - objeví nejedno dílo, z něhož by se mohly stát stavební kameny takové koncepce, kterou - sám nikoli její stoupenec - považuji za legitimní a kulturně a vědecky nezbytnou, a to ne z důvodů tak říkajíc politického spojení, ale z důvodů věcných: bez vědecky založeného katolického pohledu plnokrevný obraz českých dějin nemůže vzniknout.

Druhou koncepci českých dějin bych nazval - opět jde jen o zkratkovitě zjednodušení bohatého a různorodého tvaru - národně protestantskou /jejím zakladatelem je samozřejmě Palacký/, národně demokratickou /nezaměňovat s politickou stranou Kramářovou, neboť nejvýraznějšími protagonisty tohoto názoru byli Masaryk, Krofta, Werstadt, Stloukal aj./ a národně socialistickou /opět není míněna politická strana, nýbrž řetěz tvůrců od Slavíka a Konrada po většinu historiografie 60. let/. Vědeckou výbavou, základnou i výkony nesrovnatelně bohatší než zmíněný proud konzervativní, nemá také nejšťastnější osudy. Evangelická složka si sice zachovala skromnou, ale respektabilní kontinuitu i v současnosti, ale masarykovsko-demokratická historiografie má své pokračování povětšinou v exilu a něco málo v samizdatu /většina jejích představitelů - Werstadt, Borovička, atd. byla vědecky zničena/ a poslední, socialistická, nese na svých bedrech - zčásti s oběma předchozími - ódium příbuzenství s režimními ideologickými konstrukcemi; kromě několika děl exilu a o něco větší produkce domácího samizdatu, nejsou tu vidět nástupci; naleznou-li se mezi mladou generací, bude záviset na mnoha okolnostech, dnes stěží předvídatelných.

O jednom jsem však osobně pevně přesvědčen, přesto nebo právě proto, že jsem mnoho let věnoval nezávislé historiografii: rozhodující pro budoucnost českého dějepisceví není ani ona, ani exil. Nedovedu odhadnout, jak je tomu v jiných oborech a v umění, ale historická věda nadlouho nemůže být pěstována jako hobby či dokonce diletantsky, nemůže existovat bez profesionální základny a výbavy, třebaže ta jistě nemusí být organizována jen na státně koncesované základně. Z exilu i domácího samizdatu mohou ještě vyjít významná díla a nové myšlenkové výboje, ale široká škála národní vědy takto nahrazena být nemůže. S touto perspektivou je třeba střízlivě a realisticky počítat a mít odvahu odvodit z ní všechny důsledky, třebaže to vůbec neznamena nekrolog obou zmíněných větví. Naopak: v situaci, jaká dnes je - a dvojnásob v tématu, které se zde má projednávat, totiž v pátrání po smyslu nebo celistvé syntézi dějin - otevírá se patrně nejplodnější prostor pro vědecké a intelektuální iniciativy nezávislé vědy a kultury, možné ostatně i technicky: materiálem je tu převážně literatura, a ta je přece jen přístupnější než pramenný výzkum archivní a monografický.

Dobře víme, že tu jde o velký kontraverzní problém a že věcné představy o dějinách a jejich pojetí nejsou a nebudou jednotné - ani naše nejsou stejné, a je to přirozené a dobré. Rozdíly a rozpory nebyly, nejsou a nebudou malé a nebude jich málo. Kdybych měl zůstat jen u rozdílnosti konfesionální anebo u náboženského a nenáboženského chápání dějin vůbec - ve skutečnosti je kontraverzí víc a jsou i jiné, neméně hluboké - pak v posledním plánu jistě slučitelné nejsou: nábožensky cítící člověk přirozeně inklinuje k teologii, vyjádřené pojmem smyslu dějin, který je dán úradkem Božím či plánem Prozřetelnosti, nenáboženský inklinuje k postoji racionálnímu, řekněme jednoduše. Ale tento v zásadě nepřekonatelný rozdíl, stejně jako četné další, nemusí vést k jakési permanentní občanské válce o dějiny a jejich dobytí. Náboženství přece neznamena nutně vyhoštění vědy z dějinné analýzy, stejně jako nenáboženský racionalismus není předem uchráněn od neracionálních apriorit. Stoupenci obojích názorů, pokud jsou vědci, pracují v dějinách stejnými či podobnými metodami a postupy. Pokud

by se setkali v jednom a témže tématu, může marxista Kalivoda s prospěchem užít výzkumů evangelíka Molnára či katolíka Dvorníka a vice versa, jejich výsledky jsou srovnatelné a jsou-li úspěšné, vzájemně se obohacují. Bez ohledu na neslučitelnost v poslední instanci - tu úrdek Boží a onde třeba sociální zákonitost, mohu-li se vyjádřit tak zjednodušeně - vytváří se tu velký a širý prostor pro vzájemnou součinnost a dialog, třeba věcně sebevášnivější. Jen předpojaté ideologické a politické konstrukce vytvářejí atmosféru nesnesitelného a nesmiřitelného soupeřství a nikoli plodného dialogu, jaký dějiny nezbytně potřebují. Kdysi se mluvilo, že Češi jsou nemocni svými dějinami, dnes však jsou nemocny tyto dějiny samy - nad ložem pacienta vedme spory o léčbě, nikoli o lékářích a jejich prestiži.

Na tuto otázku nutno pohlédnout ještě z jednoho hlediska, a sice z hlediska místa a veřejné působnosti dějin. Jedna věc je tu patrně tak jistá, že nepotřebuje příliš mnoho dokladů: dějiny, naše české dějiny, tonou dnes katastrofálně v moři lhostejnosti, do nebe volající neznalosti, ba přímo posměchu a odporu. K největším, žel negativním, úspěchům dnešní školy a osvěty patří, že dějepis je mezi nejneviděnějšími, nejneoblíbenějšími a nejodpudivějšími předměty. Všechno tu ovšem nepadá jen na účet režimu: i jinde, také na západě existuje krize dějepisu, způsobená neobyčejnými zvraty dějin a také - je to paradoxní, ale pravdivé - pokroky historiografie. Dnešní historická věda, která sleduje pohyb struktur a velké sociální a kulturní procesy a v níž tradiční narativní /a také nacionální/ dějepisectví ustupuje do pozadí, silně ztrácí na sdělnosti anebo svou novou sdělnost ještě nenašla. U nás je to dvojnásob tíživé: zvraty dějin byly drastické a zvraty výkladu ještě víc - devalvace dějin a jejich pravdy je téměř dokonalá, národ tak milující a uctívající svou historii se hrouží do dějinné nevědomosti a bezvědomí, otráven nepopsatelnou nudou obsese režimu, oficiálních výročí; statut vědy tak respektované je pokleslý vulgární služebností momentálním konjunkturám; za posledních padesát let jsme zažili ne méně než pateré přehodnocování dějin - za Protektorátu, v 50. letech, v 60. letech, v letech 70. a teď zřejmě znovu - to nemůže projít bez škod na historické vědě i na duchovním a mravním zdraví národa.

Tato lhostejnost k dějinám není ovšem ve všem všudy jen negativním zjevem, zároveň také - pokřivenou - obranou a únikem před lavinou dějinných lží, polopравd, zkreslení, zamlčování a falz.

Rubem téže mince je však také dnešní až neuvěřitelný zájem o dějiny a dějepisná díla. Poprvé v životě jsem stál frontu na historickou vědeckou knihu, Hanzalovu *Od baroka k romantismu*. Náklady mnoha historických děl dosáhly v posledních letech dříve nikdy nevídaných astronomických čísel. Spěváčkův tlustospis o Karlu IV. vyšel ve 100 000 nákladu, Janáčkův Rudolf II. v 60 000 atd. Důvod je podobný historické konjunkturu známé z doby protektorátní: je to kompenzace odporu vůči oficiální historické produkci, únik před ní a akt opozice vůči ní. Ale i to vzbuzuje pochyby. V žádném údobí naší historiografie nebylo v tak krátké době publikováno tolik knih o českých panovnících, knih dobrých i horších, až po výtahy z populární západní literatury typu *Osudů trůnu habsburského* apod. Ne že by značná část této produkce byla bez hodnoty a užitku, ale vznáší se nad ní stín komercializace, levné konjunktury a parazitní povrchnosti: obraz dějin viděný přednostně z oslnivých výšin dávných veličin je při nejmenším jednostranný, i tato opoziční reakce je poznamenaná a zavádějící - velké a podstatné společenské a duchovní pohyby a složité existenční problémy tu často přicházejí hodně zkrátka.

Myslím, že právě mezi mořem otupělé lhostejnosti a záplavou hektického zájmu o vnějšně nejatraktivnější děje minulosti je důležitý prostor, velká šance a naléhavá nutnost vážné, hluboké, kritické a pronikavé duchovní iniciativy, která by udávala směr ke skutečnému historickému myšlení, k tomu, co tvoří jeho nejpravější smysl a cíl - vidět se bez pověr, iluzí, pozlátek i sebehan takovými, jací jsme byli a jak jsme připraveni na cestu dál. Ne vnější příležitost atraktivních výročí, nýbrž tato niterná potřeba a starost, vytrysklá z hloubi duše, srdce a vědeckého svědomí vedla nás, historiky, k tomuto podnětu, k diskusi o pojetí, smyslu, filozofii a problémech našich dějin - a nejen jich; že nemohou být zkoumány jen v úzkém našem českém rámci je aspoň mezi odborníky dávno bez diskuse. Není snad staromilství, prožíváme-li bolestně ohrožení našich dějin, které patří k nejvzácnějším

statkům národa, zděděným od předků stejně jako krajina a stejně ohrožené životní prostředí. Jakkoli jsme si vědomi své profesionální odpovědnosti za jeho tak říkajíc správu, nejsou dějiny a především jejich nejobecnější hodnoty, mezi něž patří i jejich pojetí, jen odbornou záležitostí historické obce, ale v pravém a nejlepším slova smyslu věci veřejnou. Tím nechceme nic odvolat z našich stížností na to, že kdekdo do dějin mluví, nevěda o čem. To je oprávněné, pokud jde o události a děje, k jejichž rekonstrukci je třeba odborné kvalifikace, ale velké a obecné otázky dějin pouhou odbornou kompetenci historika přesahují. S vírou v její vážnost a obeznanost obracíme se proto na kulturní veřejnost jako celek: mluvíte o dějinách a mluvíte do dějin, jsou součástí kultury národa a tudíž věci veškeré kulturní obce - nostra et vestra res agitur.

249

